T.C

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

İSLAMOFOBİ: BOSNA HERSEK SAVAŞI ÖRNEĞİ

TUBA ÖZKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÖNDER KUTLU

KONYA 2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tuba Özkan	
	Numarası	19810401011	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi /Yerel Yönetimler ve Siyaset	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X
		Doktora	
	Tezin Adı	İslamofobi; Bosna Hersek Savaşı Örneği	

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
Tuba ÖZKAN

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tuba ÖZKAN		
	Numarası	19810401011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Yerel Yönetimler ve Siyaset		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Önder KUTLU		
	Tezin Adı	İslamofobi; Bosna Hersek Örneği		

Müslüman düşmanlığı anlamına gelen İslamofobi, Müslümanların günümüzde küresel ölçekte karşı karşıya kaldıkları en önemli sorunlardan biridir. Kökeni çok eskilere dayanmakta olup, Soğuk Savaş sonrası dönemde en ileri noktalara götürülmüştür. 1990'lı yılların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Komünist Blok'un çözülmesi sonucunda uluslararası karışıklıklar başlamış, meydana gelen ideoloji boşluğunun ve ulus devlet olma çabasının önem kazandığı bir döneme girilmiştir. Yaşanan olayların etkisiyle 1991'de Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiş, Almanya ve Avrupa Topluluğu'nun bu cumhuriyetlerin bağımsızlığını tanıması ise Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ni geri döndürülemez bir dağılma sürecine sokmuştur. Bosna Hersek Devleti de 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ancak bu tarihin en kanlı savaşlarından birinin fitilini ateşlemiştir. Sovyetlerin dağılmasıyla kızıl düşman "komünizmin" yerine Batı kendisine yeni bir düşman edinmiştir. Batı'nın "Yeşil Tehlike" olarak adlandırdığı İslam 1993-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı'nın şekillenmesinde etkili olmuştur. Avrupa için öteki olan İslam ve Müslümanlar bir tehdit olarak algılanmış, Bosnalılar Müslüman kimlikleri yüzünden katledilmiş, soykırıma maruz kalmıştır.

İslamofobi her dönem artarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Yaşanan birçok saldırı da İslam düşmanlığının yerini sağlamlaştırmıştır. Yaşanan terör olayları sonucunda sözlü, fiziksel saldırılara ve toplumsal ayrımcılığa maruz kalan Müslümanlar dışlanarak ötekileştirilmiştir. Medyada art arda Müslümanları karalayan haberlerin yayınlanması da

kamuoyunda terörist Müslüman imajını ve İslamofobi'yi güçlendirmiştir. Sonuç olarak bu çalışmayla İslamofobinin tarihi, nedenleri, İslam düşmanlığının Bosna Savaşı üzerindeki etkisi, savaşın arka planında yatan nedenler ve bu savaşta rol oynayan etkenlerin neler olduğu konuları irdelenmiştir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Tuba Özkan		
	Student Number	19810401011		
	Department	Political Science and Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Önder KUTLU		
	Title of the Thesis/Dissertation	Islamophobia; Bosnia and Herzegovina Example		

Islamophobia, which means hostility towards Muslims, is one of the biggest problems Muslims facing on a global scale today. Its origins are very old and it became to the top point in the post-Cold War period. At the beginning of the 1990s, as a result of the end of the Cold War, the collapse of the Berlin Wall and the dissolution of the Communist Bloc, international conflicts began, and a period had began in which the ideological gap and the effort to become a nation state gained importance. Slovenia and Croatia declared their independence in 1991 with the influence of the events, and the recognition of the independence of these republics by Germany and the European Community, put the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in an irreversible process of disintegration. Bosnia and Herzegovina also declared its independence in 1992, but this caused one of the bloodiest wars in history. With the disintegration of the Soviet Union, the West had a new enemy instead of the red enemy "communism". Islam, which is called the "Green Danger" by the West, was influential in shaping the Bosnian War between 1993-1995. Islam and Muslims, the others for Europe, were perceived as a threat, Bosnians were slaughtered and subjected to genocide because of their Muslim identity.

Islamophobia has continued to exist, by increasing in every period. Many attacks have strengthened the place of Islamophobia. Muslims, who were exposed to verbal and physical attacks and social discrimination as a result of the terrorist incidents, were excluded and marginalized. The successive publication of news defaming Muslims in the media also strengthened the image of terrorist Muslims and Islamophobia in the public. As a result, in this study, the history of Islamophobia, its causes, the effect of Islamophobia on the Bosnian War, the reasons behind the war and the factors that played a role in this war were examined.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 2

1. Araştırmanın Amacı ve Konusu 7

2. Araştırmanın Önemi 8

3. Araştırmanın Soru ve Hipotezleri 9

4. Araştırmanın Yöntemi 9

5. Araştırmanın Kapsamı ve Literatürü 10

6. Araştırmanın Metodu 10

BİRİNCİ BÖLÜM 12

İSLAMOFOBİNİN TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI 12

1.1. İslamofobinin Ortaya Çıkışı 12

1.2. İslamofobik Teoriler 15

1.2.1. Samuel P. Huntington 17

1.2.2. Bernard Lewis 19

1.2.3. Gilles Kepel 20

1.2.4. Oliver Roy 23

1.2.5. Benjamin R. Barber 25

1.2.6. Edward Said 26

1.2.7. John L. Esposito 30

1.3. Avrupa'da İslamofobi 31

1.3.1. Amerika'da İslamofobi 34

1.3.2. İngiltere'de İslamofobi 37

1.3.3. Fransa'da İslomofobi 39

1.4. Balkanlar'da İslamofobi 41

1.5. İslamofobi ve Medyanın Rolü 43

İKİNCİ BÖLÜM 49

SİYASAL, SOSYAL VE TARİHSEL BOYUTLARIYLA BOSNA HERSEK 49

2.1. Konumu ve Tarihi 49

2.2. Yugoslavya Dönemi: Savaşa Giden Süreç 53

2.3. Savaşın Arka Planı 57

2.4. Srebrenitsa Soykırımı 65

2.5. Soykırım Davası ve Suçluların Cezalandırılması 67

2.6. Mavi Kelebekler 69

2.7. Bilge Kral Aliya Izzetbegoviç 69

2.8. Değerlendirme 72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 74

BOSNA HERSEK'TE ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE İSLAMOFOBİ 74

3.1. Vance-Owen ve Cenevre Planları 74

3.2. Uluslararası Kuruluşların Yaklaşımı 75

3.3. Avrupa Ülkelerinin Savaşla İlgili Görüşleri 80

3.4. İslamofobi ve Bosna Herkes Savaşı 88

SONUÇ 100

KAYNAKÇA 107

KISALTMALAR

ETA: Bask Yurdu ve Özgürlük teröristleri, İspanya'da bağımsız bir Bask Devleti kurmak için yıllarca terör eylemlerine giriştiler.

Hizbullah: Ağırlıklı olarak Kürt Sünni İslamcı bir militan örgütüdür.

ÇETNİK: Sırp Milliyetçiliği

PREPOROD: Yeniden Doğuş Hareketi

UNPROFOR: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

VRS: Bosna Sırp Cumhuriyeti Ordusu

BM: Birleşmiş Milletler

AB: Avrupa Birliği

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AT: Avrupa Topluluğu

ICTFY: International Criminal Tribune for Former Yugoslavia (Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi)

IFOR: Implementation Force (Uygulama Gücü)

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve destek olan değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Önder Kutlu'ya sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalışmalarım boyunca destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme sonsuz teşekkür ederim.

TUBA ÖZKAN

KONYA - 2022

GİRİŞ

İslamofobi özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ön plana çıkmıştır. Önyargı ve kanaatleriyle İslam ve Müslümanlar hakkında doğru olmayan kanaate sahip olmak olarak nitelendirilebilir. İslamofobi kelimesi, Arapça "seleme-teslimiyet" kökünden gelen İslam ile Yunanca "phobos-korku" kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. İslam'a ve Müslümanlara karşı negatif tutum ve davranış olarak tanımlanan İslamofobi terimi bilinen anlamıyla ilk kez Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. 1979 İran Devrimi'nden sonra ciddi bir artış göstermiş, Soğuk Savaş döneminde Berlin Duvarı'nın yıkılması ve komünizmin çökmesiyle giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Kısaca Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla sosyalizm yerine "İslam" yeni düşman ilan edilmiştir.

11 Eylül 2001'de ABD'deki ikiz kulelere yapılan terör saldırıları ve El Kaide gibi dini kullanarak yapılan birçok saldırılar önce Amerika'da ardından Avrupa ülkelerinde Müslümanlara olan nefreti giderek arttırmıştır. Bu saldırılar sonucu İslam düşmanlığı küresel bir boyuta ulaşmış, İslamofobi denildiğinde akla ilk olarak önyargı, ayrımcılık, dışlanma ve şiddet gibi kavramlar gelmiştir. Çünkü zamanla bu kavramlar İslamofobi ile birlikte anılmaya başlamıştır. Batı medyasının ve Batılıların gündelik hayatta Müslümanlar aleyhine sergiledikleri tutum ve davranışlar ön yargı, Müslümanların iş, eğitim ve sağlık alanlarında karşılaştıkları farklı uygulamalar ayrımcılık, Müslümanların yönetime dâhil edilmemeleri, siyasi ve demokratik haklarını kullanamamaları dışlanma, hakaret ve fiziki saldırılara maruz kalmaları da şiddet kavramı içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada İslam'ın hedef alınma sebepleri ve doğurabilecek sonuçlarının neler olduğu Bosna Hersek Savaşı örneği üzerinden analiz edilmiştir. Bosna Hersek Avrupa'nın Doğusunda Balkanların Batısında yer alan bir ülkedir. Avrupa'nın Doğusundan Adriyatik'e ve Ege'ye inen hat tarih boyunca göçlerin, istilaların, büyük devletlerin mücadelesinin, etnik ve dini renkliliğin görülebileceği yerlerdir. Bosna-Hersek yüzyıllar boyunca farklı

medeniyetlere, siyasi ve kültürel tarihe sahip olmuş, büyük imparatorluklara ev sahipliği yapmış bir medeniyettir. En parlak dönemini Osmanlı zamanında yaşamış, Balkanların Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle bölgede İslam'ın yayılması sonucu mevcut yapı çok karışık bir hale gelmiştir. Bosna halkı Sırplar tarafından dışlanmış, Türklerin dostu Hıristiyanların düşmanı olarak görülmeye başlanmıştır. 1878'de Avusturya tarafından işgale uğrayan Bosna Hersek, I. Dünya Savaşından sonra ise Hırvat, Sloven toplumları ve Sırp Krallığı ile birlikte Yugoslavya çatısı altında toplanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Bloğu'nun dağılması Orta Asya ve Kafkasya'da, Yugoslavya'nın dağılması ise Balkanlarda güç boşluğu doğurmuş, bu boşluğu fırsat bilen birçok devlet özellikle Sırplar bu fırsatı değerlendirmek için her yolu denemişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Yosip Broz Tito tarafından kurulan altı Cumhuriyet (Slovenya – Hırvatistan – Makedonya - Bosna Hersek - Sırbistan - Karadağ) ve iki özerk bölgeden (Kosova – Voyvodina) oluşan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, Tito'nun ölümüyle karışmaya başlamıştır. Yaşanan ekonomik krizin sonucunda kuzeyde bulunan Slovenya ve Hırvatistan'ın ekonomisi gelişirken güneyde bulunan ülkelerin ekonomisinin kötüye gitmesi iki taraf arasında sömüren – sömürülen tartışmasını başlatmıştır.

Tito'nun ölümünden sonra milliyetçi Sırp kitlelerin de destiğini alarak başa geçen Miloseviç, "Büyük Sırbistan" idealini gerçekleştirmek amacıyla dağılmaya başlayan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetinden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ardından Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'te bağımsızlığnı ilan etmiştir. Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Sırplarla Hırvatlar arasında sonuçları Bosna halkını etkileyecek bir iç savaş başlamıştır.

Bosna-Hersek'in 29 Şubat 1992'de bağımsızlığını ilan etmesi ve Birleşmiş Milletler tarafından bağımsızlığının tanınması üzerine Sırplar ve Hırvatların saldırılarına maruz kalmışlar, böylelikle kendilerinin başlatmadıkları ve taraf olmadıkları sadece diğerlerinin yaptığı gibi hakları

olan özgürlürlerini istemeleri sonucunda savaşa dâhil olmuşlar hatta savaşın hedefi haline gelmişlerdir.

1993 yılının Nisan ayında Güvenli Bölge ilan edilen Srebrenitsa, Sırp lideri Mladiç ile Birleşmiş Milletler Barış Gücü komutanının yaptığı gizli anlaşma ile Sırplara teslim edilmiş, 11 Temmuz 1995'te ise Sırplar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgalin sonucunda günlerce süren katliamlarda 10 bine yakın Bosnalı Müslüman öldürülmüştür.

Savaş sebebiyle 150 bin ile 260 bin arasında sivil ve asker hayatını kaybetmiştir. 35 bin çocuk yaralanmış, 1.800'ü ömür boyu sakat kalmıştır. Sadece Srebrenitsa'da 11 Temmuz 1995 tarihinde Sırplar tarafından yapılan kıyımda 8.372 silahsız Boşnak erkeği katledilmiştir. 2000 yılına kadar toplu mezarlarından cesetlerin 4.700'ü çıkartılmıştır. Savaşta hayatını kaybedenlerin %66 Boşnak, %25 Sırp ve %8 Hırvat olarak belirlenmiştir. Savaşta hayatını kaybeden sivillerin ise; %83 Boşnak (Bunun %30'u çocuk ve kadın), %10 Sırp, %5 Hırvat olarak belirlenmiştir. 28 bin Boşnak, 14 bin Sırp ve 6 bin Hırvat askeri savaşta hayatını kaybetmiştir.

Güvenli Bölgelerin Sırplar tarafından yok edilmesi, özellikle Srebrenitsa'da 8.000 Boşnak erkeğin birkaç gün içinde katledilmesi sonucunda, NATO Amerika liderliğinde Sırplara müdahale etmeye karar vermiştir. Bunda Sırpların barış önerilerine yanaşmamalarının da etkisi olmuştur. NATO güçlerinin 30 Ağustos – 20 Eylül 1995 tarihleri arasında üç hafta süreyle Bosnalı Sırp hedeflere yoğun hava saldırıları düzenlemesi etkisini göstermiş savaşın sonlanmasına büyük bir katkı sağlamıştır. Görüldüğü gibi bugüne kadar yapılması gereken tek şey etkili bir hava harekâtıdır. Bu hava saldırıları 1995 yılında değil de 1992 yılında yapılsaydı hem savaş bu denli uzamayacaktı hem de mültecilerin evlerine dönüşü daha kolay olacaktı. Ayrıca bu harekât için ekstra bir Genel Kurul kararı da çıkarılmamıştır. İsteselerdi bu harekât çok daha önce tüm bu katliamlar, tecavüzler yaşanmadan önce yapılabilirdi. Batılı güçlerin baştan beri savunduğu, kara harekâtı olmadan

Sırplar durdurulamaz bu da askeri zayiata neden olur, tezi de böylelikle çürütülmüştür.

Bu çalışmada İslamofobinin sadece belli bir bölgede kalmayıp dünyanın birçok ülkesinde var olduğunu, son bölümde Bosna Hersek Savaşı'nda rol alan diğer ülkelerin sebepleri ve sonuçları değerlendirilmiştir. Krizin ilk zamanlarında İngiltere, Fransa'yla birlikte Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü en çok savunan devletlerden biri olmuş ve aktif bir politika sergilemiştir. Özellikle sorunun çözümünde tarafların barışçıl ve kalıcı çözümler üretmeleri gerektiğini vurgulayarak arabuluculuk rolü üstlenmeye çalışmış ancak daha sonra Kuzey cumhuriyetlerini tanıma kararı almıştır.

Avrupa'da Müslüman bir devletin kurulmasından rahatsız olan Avrupa ülkeleri Sırpları desteklemiş, silah ambargosu, sınırlı müdahale gibi çeşitli sınırlamalarla Sırplara olan desteklerini açıkça göstermiştir. Özellikle İngiltere için Sırplar, Balkanlarda Müslümanlığa karşı Hristiyanlığı koruyan muhafız görevindedir. Hırvatistan ve Bosna Hersek'i ayrılıkçı bir devlet olarak görürken, Sırbistan'ı Yugoslavya'nın en güçlü devleti olarak görmektedir. Hatta Bosna'da yaşananların bir katliam, etnik temizlik ya da soykırım değil iç savaş olduğu görüşünü ilk kez ciddi olarak ortaya atan İngilizlerdir. Fransa ise Bosna'nın bağımsızlığını ilan etmesinden ve Avrupa'da bir İslam devletinin kurulmasından endişe etmektedir. Ayrıca Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığına sıcak bakan Almanya'nın hegomonyasını arttırmasından da korkmaktadır.

Yugoslavya'nın parçalanmasında önemli rol oynayan ülkelerden bir diğeri ise Almanya idi. Çünkü Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını desteklemiş, ayrıca Hırvatistan'ı tanımaları için uzun bir süre Avrupa Topluluğu'na ve ABD'ye baskı yapmıştır. Diğer Avrupa Topluluğu ülkelerine kendilerini desteklemezlerse Almanya'nın Hırvatistan'ı tek başına destekleyeceği tehdidinde bulunmuştur. ABD ise Sırbistan'ın başlattığı Hırvatistan'ın da dâhil olduğu Bosna-Hersek'e karşı yapılan soykırıma Körfez Krizi'ni bahane ederek sessiz kalmış, Körfez Krizi çözüldükten sonra da

Balkan Krizine aynı duyarlılık ile yaklaşmamıştır. Bunun Avrupa'nın kendi sorunu olduğunu ve çözümü de Avrupa Birliği'nin sağlaması gerektiğini söyleyerek olaylara tarafsız kalmış ve beklemeyi tercih etmiştir. ABD'yi NATO çatısı altında bir askerî müdahale seçeneğine zorlayan şey ise, Ağustos 1995'de ABD'nin Bosna'daki müzakerecilerinden üçünün Sırplar tarafından öldürülmesi olmuştur. İlk defa Bosna'da kayıp veren ABD, bundan sonra askerî seçenek üzerinde durmuş ve 30 Ağustos 1995'de Bosnalı Sırplara yönelik NATO bombardımanı başlamıştır. ABD'nin NATO aracılığıyla savaşa müdahil olması Sırpların yenilmelerine ve masaya oturmalarına yol açan en önemli etkendir.

Kısacası Avrupa devletleri, Bosna'da kendi başlarına inisiyatif almaktan kaçınmışlar ve Birleşmiş Milletler ile Avrupa Topluluğu çatısı altında gerçekleşen girişimleri desteklemişlerdir. Neredeyse tüm Avrupa devletleri kuvvet kullanmaktan yana tavır sergilememiş sadece insani yardım sağlanması amacıyla sınırlı güç kullanımına onay vermiştir. Özellikle Fransa ve Almanya, bu konunun Avrupa meselesi olduğunu, ABD ve NATO'nun karışmasının gereksiz olduğunu savunmuştur. Ancak yaşanan olaylar Avrupa'nın bu sorunla mücadelede yetersiz kaldığını ABD ile NATO'ya ihtiyaç duyulduğunu kanıtlamıştır.

Sonuç olarak 14 Aralık 1995'te uluslararası toplum savaşa müdahale etme zahmetinde bulunmuş ve Dayton Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte savaş son bulmuştur. Dayton Antlaşması her ne kadar savaşı durdurmuş olsa da bu antlaşma sayesinde etnik bölünme meşrulaştırılmış ve kurumsallaştırılmış, aynı zamanda Sırpların etnik temizlik yoluyla ele geçirdikleri topraklar Sırplara bırakılmıştır. Sonuç olarak Bosna Hersek Devleti etnik bölünmeye uğratılmış, Müslüman, Hırvat ve Sırp işbirliğinin esas alındığı cılız yetkilere sahip, uluslararası denetim altında tutulan, hem hukuken hem de fiilen bölünmüş bir devlet durumuna getirilmiştir. Bu da güçlü olan haklıdır varsayımının ne denli doğru olduğunu göstermektedir.

Bosnalı Sırplara Bosna topraklarının yüzde 49'u, Bosna – Hırvat Federasyonu'na ise Bosna topraklarının yüzde 51'i bırakılmış bu da adil bir antlaşmanın olmadığının kanıtıdır. Diğer yandan bu antlaşmanın zamanlaması da çok manidardır. Bosna - Hersek'in Sırplara karşı saldırıya geçtiği ve başarı kazandığı bir zamanda gelen bu barış müdahalesi en çok Sırpların işine yaramıştır. Bu da ister istemez antlaşmanın ne denli güvenli ve adil olduğunu sorgulatmaktadır.

Bu çalışmada savaşın gidişatını etkileyen dış sebepler arasında özellikle Yahudiliğin etkisinin ne denli olduğu değerlendirilmiştir. Avrupa ülkeleri bir yana Sırpların bu savaştaki en büyük destekçisi şüphesiz Yahudiler başka bir ifadeyle İsrail olmuştur. İsrail etrafı Müslüman Devletler ile sarılı bir konumda bulunmaktadır. Müslüman varlığından rahatsızlık duyan Yahudilere göre Sırplar Yugoslavya'da bir müttefik, Müslümanlar ve Hırvatlar ise düşmandır. Kendilerini Avrupa'nın bekçileri, seçilmiş bir ırk olarak gören Sırplar ve Yahudiler bu toprakları Osmanlı/Müslüman işgali altında görmekte ve topraklarını korumak için Müslümanları yok etmeleri gerektiğini düşünmektedir. Bu iki toplumun ortak bir amaç uğruna güçlü bir ittifak ile birbirine bağlanması ise 2. Dünya Savaşı ile başlamıştır. Bosna hem İsrail'in stratejik ilgi alanının bir parçası hem de İslam'ın Batı'ya coğrafi olarak en yakın temsilcisi olması nedeniyle ideal bir hedeftir. Bu gizli ittifakın amacı İslam'dan gelen tehdide karşı Avrupa ülkelerini tek çatı altında toplamaktır. İsrail'in asıl amacı ise tüm İslam dünyasındaki İslami harekete son vermektir.

Bu çalışmada çok çeşitli kaynaklardan, konuya farklı yönden bakan, farklı tarafları savunan yayınlardan yararlanılmıştır. Hem o döneme ait süreli yayınlar hem daha sonra savaşı anlatan eserlerden, biyografi, otobiyografi ve popüler tarihten faydalanılmıştır.

1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Araştırmanın konusu "Bosna Savaşı" kapsamında değerlendirilen "İslamofobidir." Bu araştırmanın amacı, yüzyıllar geçse de bitmeyen ve

günümüzde de hala devam eden İslam düşmanlığının, Bosna Savaşı'ndaki yansımalarını analiz etmektir. Bu çalışma ile İslamofobi kavramının tanımlanması ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmesi ve giderek artan İslamofobik davranışlar ve saldırıların betimlemesi yapılarak durumun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Dünyanın farklı yerlerinde yaşanan İslamofobik söylem ve eylemlerden örneklere ve farklı siyaset bilimcilerin İslam hakkındaki görüşlerine yer vererek yükselmekte olan İslamofobik tutum ve davranışlara dikkat çekilmesi ve farkındalık oluşturulması ise bu tezin bir diğer amacıdır.

2. Araştırmanın Önemi

İslamofobi her dönemde özellikle Avrupa ülkeleri ve ABD de olmak üzere dünyada git gide artmakta olup tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Birçok ülke, kurum ve kuruluşlar, siyasetçiler ve medya organları da bu duruma destek vermişler bu da Müslümanlara karşı kin ve nefreti körüklemiş sonuç olarak da şiddet olaylarının artmasına sebep olmuştur. Bu nefretin sonucunda Müslümanlar ayrımcılık ve dışlanmaya maruz bırakılmış, Müslümanların can güvenliği tehikeye girmiş, evleri, iş yerleri ve camileri saldırıya uğramıştır.

Bu çalışmada, İslam dini ve Müslümanlara yapılan negatif tutum ve davranışlar ele alınarak bunların altında yatan sebepler ve sonuçları tartışılmaktadır. Verilen örnekler ile İslamofobinin ne durumda olduğu belirlenerek çalışmanın önemi ortaya konulmuştur. Bu sebeple Balkanlardaki İslamofobi'nin en önemli örneklerinden biri olan Bosna Hersek üzerinden anlatılmıştır.

Son dönemlerde, hassaten ekonomik krizin körüklediği darboğaz dönemlerinde bir 'öteki' bulma ve tüm sorumluluğu ona yükleme alışkanlığının bir parçası olarak İslamofobi ve yabancı düşmanlığı alanlarında ciddi bir artış bulunduğu gözlemlenmektedir. Tez çalışması bu konuda bir duyarlılık oluşturma, geleneksel düşmanlık nedenlerinin ne olduğunu anlama

ve akabinde toplumsal sorunlara karşı çözüm üretme açılarından önemli görülmektedir.

3. Araştırmanın Soru ve Hipotezleri

Bu çalışmanın Bosna Hersek örneği üzerinden İslamofobiyi ifade edebilmesi için bazı soru ve hipotezleri bulunmaktadır. Dünya genelinde geçmişten günümüze bir İslamofobi akımının bulunduğu düşünülmektedir. Özellikle bunun savaş ve soykırıma sebep olabilecek boyutlarda görülmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı Bosna Hersek Savaşı örnek olarak incelenmiştir. Daha net sonuçlara varabilmek için bazı sorular ile çalışmaya yol çizilmiştir.

Bu sorular; İslamofobinin tarihsel kökeni nedir? Neden İslam hedef alındı? Bu nefretin temel sebebi ya da sebepleri nelerdi? Bosna Savaşı'nda İslamofobinin etkisi nedir? Savaşın gidişatını etkileyen dış sebepler nelerdi? Soykırıma sebep İslamofobi midir? Bosna Hersek Savaşı'nda İslamofobi sebep mi yoksa araç mı? Bu hipotez ve sorular doğrultusunda çalışma yapılmıştır.

Bu kapsamda, tarihsel ve kültürel anlamda önyargıların, ekonomik açıdan sorunların, siyasal bağlamda çözülemeyen sorunların toplumları birleştirebilmek için bir düşman üretme sonucuna ulaştığını ifade etmek gerekmektedir. Bosna Hersek örneğinde bu boyutun bulunduğu düşünülmektedir. Çalışma boyunca bu soruların ve varsayımların geçerliliği tartışılacak, sosyal ve siyasal etkileri bulunan probleme dair bir çerçeve çizilecektir.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak

tanımlamak mümkündür.[1] Nitel Araştırma Yöntemlerinden ise yazılı materyallerin incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada derinlemesine tanımlama, yorumlama ve aktörlerin bakışının aktarılması yapılmıştır. Konu çalışılırken literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada öncelikle İslamofobi kavramının ne olduğu, tarihçesi, çeşitli ülkelerdeki İslamofobik davranışlar ve bu alanda birçok çalışması bulunan siyaset bilimcilerin görüşlerine yer verilmektedir. Daha sonra ise Bosna Hersek Savaşı üzerinden İslamofobinin etkisi, bu savaşın altında yatan gizli nedenler ve Müslümanlara karşı yapılan zulümler ortaya konmaktadır. Konuyla ilgili birçok siyaset bilimcinin görüşleri irdelenmektedir. Yazılı birçok kitap, tez, makale, doktora çalışmaları ve sosyal medya aracılığıyla konu hakkında araştırma yapılıp elde edilen verilerden yararlanılarak çalışma tamamlanmıştır.

5. Araştırmanın Kapsamı ve Literatürü

Çalışmada kitaplar, makaleler, tezler, siyaset bilimcilerin eserleri, sosyal medyada çıkan haberler ve akademik çalışmalar argüman olarak kullanılmıştır. Konuyla ilgili birçok kitaplar ve kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmada en çok "Hasret Çomak'ın Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği", "Smail Cekic'in Boşnak Soykırımı", "Fatma Kurt Sarıaslan'ın Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi", "Cemile Haliloviç Tekin'in Bosna Hersek Devleti", "Recep Temel'in Bosna-Hersek Siyasi-İktisadi-Sosyal-Kültürel Yönleriyle", "Nihat Uzun'un Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği" kitaplarından sıkça faydalanılmıştır.

6. Araştırmanın Metodu

Araştırmada yazılı materyallerin incelemesi yapılarak, İslamofobiye sebep olan dini, etnik ve ekonomik unsurlar hakkında açıklama yapılmaya başlanmıştır. İslamofobi tanımı yapılarak tarihçesi, İslamofobik teoriler, Avrupa'da ve Balkanlar'da İslamofobinin ortaya çıkışı ve medyanın

[1]Zeki Karataş, "*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*", **Sosyal Hizmet E-Dergi**, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015, s. 63.

İslamofobi üzerindeki rolü ele alınmıştır. Ardından Bosna'nın tarihi önemi, Bosna Savaşı'nın arka planındaki nedenleri değerlendirilmiştir. Son bölümde ise Avrupa Devletlerinin ve dünya da önde gelen kurum ve kuruluşların Bosna Savaşı'na karşı tutum ve davranışları üzerine yoğunlaşılmıştır.

Bu çalışmada tarihi ve karşılaştırmalı metod kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMOFOBİNİN TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. İslamofobinin Ortaya Çıkışı

En bilinen anlamıyla İslam'a ve Müslümanlara karşı negatif tutum ve davranışlar olarak tanımlanan İslamofobi, Müslümanların dinlerini istedikleri gibi yaşama özgürlüklerini ve insan haklarını ihlal eden, Müslümanlara karşı ayrımcılığa, önyargılara ve nefret suçlarına yol açan ya da bunların oluşmasını kışkırtan söz ve eylemlerdir. Tarihte Endülüs İslam Devleti, Haçlı seferleri gibi sebeplerle İslama - Müslümanlara yönelik korku, Batılı din adamı ve yazarlarınca sürekli canlı tutulmuş, bilhassa Kanuni döneminde Osmanlı'nın Avrupa içlerine ilerlemesiyle Müslümanların tamamı kastedilerek "Türk Korkusu - Türkfobi" şeklinde siyasi - dini bir mahiyet sunmaktadır.[2]

Modern dönemde İslamofobinin ilk kullanımı 1918 yılında Etienne Dinet'in Fransızca olarak yazdığı bir kitapta geçmekte olup bildiğimiz anlamda kullanımı ise Soğuk Savaşı'ın bitiminden itibaren başlamış, 1991 yılında ilk kez kullanılmakla beraber, ilk olarak 1997 yılında, İngiliz düşünce kuruluşu Runnymade Trust'ın yayımladığı raporda tanımlanmıştır.[3]

İslamofobinin tartışılması ve araştırılmaya başlanması 1997 yılında "Runnymede Trust" isimli İngiliz kuruluşu tarafından hazırlanan "İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Tehdit" adlı rapor[4] ile olmuştur. Runnymede Raporu, sadece İslamofobiyi bir kavram olarak ele almamış onu tanımlamaya çalışmış ve

---

[2]Todd H. Green, ***The fear of Islam; An Introduction to İslamophobia in the West,*** Minnepolis, 2015, akt. Hakan Aydın, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli, Medya ve İslamofobi, Nobel Yayıncılık, 2019, s.17

[3]C. Allen, ***İslamophobia, Ashgate Publishing***, 2010, akt. Hakan Aydın, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli, Medya ve İslamofobi, Nobel Yayıncılık, 2019, s.18

[4]"İslamophobia: A Challenge for Us All", **Report of the Runnymede Trust**, 1997, http://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf, 17.09.2015 akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi**,** Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 183

İslamofobi olabilecek davranışları da sıralamıştır.[5] Raporda İslamofobi, İslam'a ve Müslümanlara karşı aşağılayıcı düşünce ve inançları ima eden nefret ve düşmanlık olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca İslamofobinin iğrenme ve hoşlanmamak üzerine kurulu bir dünya görüşü olduğunu, Müslümanlara karşı dışlanma ve ayrımcılıkla sonuçlanacağı belirtilmektedir.[6]

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın İslamofobi tanımı ise şöyledir: "11 Eylül 2001 tarihinden sonra terör ile mücadele kapsamında, aralarında Arapların, Musevilerin, Müslümanların, bazı mülteci grupların, göçmenlerin, sığınmacıların ve kimi azınlıkların da bulunduğu kişiler, eğitim, istihdam, barınma, hizmetler ve kamu alanlarına erişim, gibi bazı alanlarda ırkçı ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu çerçevede İslamofobi, İslam dünyasına mensup olan bireylerin maruz kaldıkları ayrımcı muameleye verilen genel isimdir."[7]

Günümüzde Batı dünyasında giderek artan İslamofobik davranışlar 1979 İran Devrimi'nden sonra ciddi şekilde artış göstermiş, bu artış Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle git gide daha fazla yaygınlaşmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla sosyalizm yerine İslam "yeni öteki" olarak tanımlanmış ve yeni bir küresel tehdit olarak görülmüştür.[8]

11 Eylül 2001'de ABD'deki ikiz kulelere yapılan terörist saldırılar İslamofobinin tekrar yükselişe geçmesine sebep olmuştur. Sonuç olarak İslam ve Müslümanlara yönelik nefret, ayrımcılık ve ön yargılar hem Avrupa'da hem de ABD'de belirgin biçimde artmıştır. 11 Eylül saldırılarının küresel anlamda

---

[5]Hakan Samur, *"Avrupa'daki İslamofobinin Avrupalı Sebepleri*", **Mukaddime,** Cilt:7, Sayı:2, 2016, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi**,** Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.184

[6]John L. Esposito ve İbrahim Kalın, "***İslamofobi 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu",*** İnsan Yayınları, İstanbul, 2015, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi**,** Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.184

[7]Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (The European Union Agency for Fundamental Rights-FRA), ***"Muslims in the European Union: Discrimination and islamophobia",*** http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi**,** Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 184

[8]Fatma Kurt Sarıaslan, "***Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi"***, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 185

da sonuçları olmuştur. İslam ve Müslümanlar bir tehdit olarak görülmüş terörle küresel mücadele adı altında İslam ile mücadele dönemi başlamıştır. Bu saldırılardan birkaç yıl sonra çeşitli Avrupa ülkelerinde gerçekleşen terör saldırıları[9] ile İslam ve Müslümanlara karşı korkunun Batı dünyasında tekrar üretilmesi ve sosyal medya aracılığıyla aktarılması söz konusu olmuştur.[10]

İslamofobiyi tetikleyen bir diğer olgu ise mülteci krizidir. 2015 yılının ikinci yarısından itibaren iç karışıklığın yoğun olduğu Müslüman ülkelerden kaçarak Avrupa Birliği veya Kuzey Amerika ülkelerine sığınmak isteyen ve kitlesel olarak bu ülkelere akın eden mültecilerle birlikte İslamofobi gündemdeki yerini korumuştur. Batı'ya göre Müslüman mülteciler terör şüphelisi olarak görülmektedir. Göçmen sorunundaki artış nedeniyle Avrupa'da aşırı sağın yükselişi ve giderek ılımlı siyasetin yerini radikal ve aşırı görüşlerin alması, İslamofobiyi daha fazla gündelik hayatın içine yerleştirmiştir.[11]

Batı dünyasında özellikle akademisyenler ve edebiyatçılar tarafından İslamofobiyi güçlendirmek adına ABD ve Avrupa'nın İslam tarafından işgale uğradığı korkusu yaratılmıştır. Bernard Lewis'in Alman Die Welt gazetesine "yüzyılın sonunda Avrupa Müslüman olacak" demecini vermesi Batılıların korkularını tetiklemiştir. Michel Houellebecg'in "Teslimiyet (Soumission)" başlıklı romanı, aşırı sağcı siyasetçi Marine Le Pen'e karşı 2022 seçimlerinde Müslüman bir liderin kazanacağı ve Müslüman cumhurbaşkanı tarafından Fransa'nın şeriatla nasıl yönetileceğini, Kur'an derslerinin üniversitelerde zorunlu olacağını ve kadınların başörtüsü takmaya zorlanacaklarını konu edinmiştir.[12]

---

[9]2004 yılında Madrid'de ve 2005 yılında terör saldırıları gerçekleşmiştir. Madrid saldırılarında 191, Londra saldırılarında ise 52 kişi hayatını kaybetmiştir. Her iki saldırı da Müslüman kimliği olanlarca gerçekleştirilmiştir.
[10]Sarıaslan, **a.g.e**, s. 185
[11]**A.g.e.**, s. 186
[12] **A.g.e.**,s. 188

1.2. İslamofobik Teoriler

Bu bölümde İslam ile ilgili birçok araştırmalarda bulunmuş Batılı yazarların İslam ile ilgili temel görüşleri ortaya konulmuş olup, İslam'ı nasıl algıladıkları, neden İslam'dan bu denli korkulduğu ve İslam'ın onlar için ne ifade ettiği konuları ele alınmıştır.

1996 yılında yayınladığı "Medeniyetler Çatışması" adlı eseriyle tanınan ve bu çalışması ile birçok tartışmalara neden olan Samuel P. Huntington, Soğuk Savaş dönemi sonrasında çatışmanın kültürel değerler ve medeniyetler üzerine olacağı görüşünü ortaya koymuştur. Medeniyet kimliğinin giderek önem kazanarak Batı, Konfüçyan, Japon, İslam, Hindu, Slav-Ortodoks, Latin Amerikan ve Afrika medeniyetleri olmak üzere toplamda sekiz medeniyetin dünyaya hâkim olacağını ileri sürmüştür. Batılı ile Batılı olmayanlar arasında yaşanacak çatışmanın, Batılı topluma katılamama, Batı'ya dâhil olma ve Batılılaşmadan modernleşme hallerinden birinin gerçekleşmesiyle olacağını ve çatışma sonucunda farklı medeniyetlerdeki ülkelerin parçalanarak yok olacağı tezini savunmuştur.

Edward Said tarafından "20. yüzyılın bir numarası" olarak adlandırılan ve "Medeniyetler Çatışması" tezinin ilk savunucusu olarak Huntington'a esin kaynağı olan Bernard Lewis, "İslam Tarihi, İslam-Batı İlişkisi, Orta Doğu, Orta Çağ İslam Dünyası ve günümüz Orta Doğu" üzerine uzmanlaşmış ve bu yönde çalışmalarda bulunmuştur. İslam'ın doğuşu ve yükselişi, Müslüman ve Hıristiyan dünya arasındaki güç dengesi, İslam ile Avrupa'nın ticaret, savaş, diplomasi konularını ele almıştır. 11 Eylül sonrasında Orta Doğu'ya olan ilgi artınca Lewis'e ve eserlerine olan ilgi de giderek artmaya başlamıştır. Müslümanların özgür olmadıkları ve kendilerine aşırı güvenmeleri nedeniyle yeniliklere kendilerini kapattıkları için Batının gerisinde kaldıklarını düşünmektedir. Batı'nın işgali ile Doğu'nun özgürleştiğini ve ilerlediğini ancak Doğuluların Emperyalizmi geri kalmışlıklarına bahane olarak kullandıklarını ileri sürmüştür.

İslam üzerine birçok çalışması bulunan Gilles Kepel özellikle "Allah'ın Batısında" ve "Tanrı'nın İntikamı" eserlerinde Batıdaki varlığını ve İslam'ın yükselişini incelemiş, İslam'ın siyasal alanda giderek gerilediği görüşünü savunmuştur. Dini gelişimin Kızıl Tugaylar, Çakal Carlos gibi sosyalist hareketlerin etkisinin azaldığı dönemde ortaya çıktığını ve 1970'li yıllarda ise Müslüman dünyanın Üçüncü Dünya Ülkesi olarak bilinmeye başladığını belirtmiştir. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren İslam'ın gerilediğini ve Orta Doğu'da başlayan Cihad adı altındaki terör eylemlerini, Siyasal İslam'ın yenilgisine bağlamıştır.

İslam üzerine çalışmalarıyla bilinen bir diğer yazar olan Olivier Roy özellikle İran, Afganistan, eski Sovyetler Birliğindeki Müslüman Cumhuriyetler üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınmış ve İslam tezini "neo-fundamentalizm" görüşüne dayandırmıştır. Bu görüşten kastı siyasi radikalleşmeyi veya şiddeti gerektirmeyen İslam'ın dini yönden radikalleşmesidir. Roy'un bir diğer görüşü ise İslam'ın daha iyi bir iş ve yaşam koşulları için Batı'ya gelen Müslümanlar yüzünden küreselleştiği yönündedir.

Üst düzey bir siyaset teorisyeni olan Benjamin R. Barber özellikle Soğuk Savaş sonrası dünya düzeni ile ilgili çalışmalar ortaya koymuştur. En çok satan eseri "Cihad vs McWorld" de hem birbiriyle zıt hem de birbirine bağımlı iki olgunun yenidünya düzenini şekillendireceğinden bahsetmiştir; "Cihad ve McWorld" başka bir ifadeyle "kabilecilik ve küreselcilik". Bir yandan kapitalizm sayesinde farklı kültürler birleşirken diğer yandan dinsel ve ırkçı çatışmalar yüzünden parçalanmalar olacaktır. "McWorld'e karşı Cihad" olarak tanımladığı bu bağımlı yapıda McWorld, ulusal sınırları aşan, zaman ve mekân sınırlaması olmayan, herkesin eşit olduğu, korumacı hükümet modelini benimsemeyen çok uluslu şirketler iken, Cihad ise yenidünya düzenine direnip kendi kültürlerini korumak isteyen radikal kültürlerdir.

1978 yılında yayımladığı Oryantaliz (Şarkiyatçılık) kitabıyla Doğu'yu Batı ile kıyaslayarak Doğu için "Oryantalizm" terimini kullanan Edward Said'e göre Şarkiyatçılık, Doğu-Batı karşıtlığı, Batı'nın her yönden üstün Doğu'nun

ise cahil ve bilgisiz olduğu anlamını taşımaktadır. Müslümanlara karşı yapılan olumsuz davranışların temelinde ise Müslümanların Avrupa ve ABD'deki artışından duyulan rahatsızlıktan kaynaklandığını savunmuştur.

İslam üzerine birçok eser yayımlayarak Din, Ortadoğu ve İslam üzerine çalışmalarda bulunan Ortadoğu Çalışmaları Profesörü, Din ve Uluslararası İlişkiler Profesörü ve İslam Araştırmaları Profesörü olarak görev yapan John L. Esposito'ya göre asıl tehdit İslam değil Müslüman gruplardır. Radikal grupların dini kullanarak, milliyetçiliğin etkisiyle şiddeti de kullanarak hedefe ulaşmak istediğini, bu isteğin de İslam'da daha çok görüldüğünü ileri sürmüştür.

1.2.1. Samuel P. Huntington

Huntington medeniyetler çatışması örneğini şöyle açıklamaktadır: "Soğuk Savaş sonrası dünyada çatışmaların temel sebebi kültürel kökenli olacak, küresel siyasete medeniyetler çatışması hükmedecektir. Ulus devletler, uluslararası siyasette temel aktörler olarak varlığını sürdürecek ancak küresel siyasetin başlıca çatışmaları farklı medeniyetlere ait milletler ve gruplar arasında meydana gelecektir."[13]

Huntington'a göre Batı dünyası, bürokrasileri, orduları, ekonomileri ve toprakları ile prenslikler, imparatorluklar, mutlak monarşiler ya da anayasal-meşru krallıklardan oluşmuştur. Bu süreç, ortak dil, kültür ve değerlerin paylaşıldığı ulus devletleri yaratmıştır. Bu da Fransız Devrimi ile birlikte çatışmaları prensliklerden farklı bir yöne milletler arası boyuta yöneltmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar egemen olan bu çatışma şekli daha sonra Rus Devrimi ve bu devrime tepkilerle milletler arasındaki çatışmanın ideolojiler arasındaki çatışmalara dönüşmesini başlatmıştır. İlk çatışmalar komünizm ve faşizm/nazizm ile liberal demokrasi arasında ve daha sonra komünizm ile liberal demokrasi arasına olmuştur.[14]

---

[13]Samuel P. Huntingiton, *"The Clash of Civilizations?"*, **Foreign Affairs**, Vol. 72, No. 3, Summer 1993, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi**,** Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.22
[14]Sarıaslan, **a.g.e,** s.22

Dünya yeni bir çatışma sahasına girmiştir. Bu kültürel düzeyde yaşanacak medeniyetler arası çatışma ve düşman ötekidir. Bu öteki düşman genel anlamda Batı medeniyeti dışında kalan medeniyetler, somutta ise İslam'dır. İslam evrensel misyonu olduğu için Batı medeniyeti karşısında bir tehdit oluşturmaktadır, bu sebeple dünyadaki yedi veya sekiz medeniyetten özellikle İslam ile Batı medeniyetleri arasında bir çatışma gerçekleşecektir. Bu noktada Huntington, İslam'ın "Batı'nın hayatta kalışını belirsizleştiren ve bunu en azından iki kez gerçekleştiren tek medeniyet" olduğuna dikkat çekmektedir.[15]

Dünya medeniyetleri arasında etnik çatışmalar ve fay hattı savaşları eşit bir dağılım göstermemiş ve fay hattı çatışmalarının çoğunluğu, Müslümanları Müslüman olmayanlardan ayıran Avrasya ve Afrika'yı kaplayan bir dairenin sınırlarında meydana gelmiştir. Medeniyetler çatışmasında makro ve küresel dünya politikası düzeyinde medeniyetlerin başlıca çatışmasının Batı ve diğerleri arasında yaşandığı, mikro veya yerel düzeyde ise çatışmanın İslam ve diğerleri arasında yaşandığını ileri sürmüştür.[16]

Huntington, Müslüman-Müslüman olmayan çatışmaların sebeplerini şu şekilde açıklamıştır: İslam kılıç dini olduğu için askeri erdemleri yüceltmektedir, İslam'ın yayılması Müslümanları, fethedilen ve din değiştirmeye zorlanan farklı halklarla doğrudan ilişkiye geçirmekte ve bu süreç hala devam etmektedir, üçüncüsü ise Müslümanların sindirilmezliğidir.[17]

İslam'ın süreklilik gösteren özellikleri militarizm, sindirilmezlik ve Batılı olmayan gruplarla yakınlığıdır. Bu da tarih boyunca Müslümanların çatışma eğilimi içinde olmalarını açıklamaktadır. İslam'ın dünyada istikrarsızlığın kaynağı olduğunu ileri süren Huntington, bunun sebebi olarak İslam'ın baskın bir merkezden yoksun olduğunu ileri sürmektedir. Suudi Arabistan, İran, Pakistan, Türkiye, Endonezya gibi İslam'ın lideri olmak isteyen devletler Müslüman dünyada nüfuz sahibi olmak için birbiriyle

---

[15]Samuel P. Huntington, ***"Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması"***, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi**,** Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 29

[16]**A.g.e**., s. 29

[17]**A.g.e.**, s.30

yarışmaktadır. Ancak hiçbirinin İslam içindeki çatışmaları uzaklaştırabilecek, Müslüman ve Müslüman olmayanlar arasındaki çatışmaların giderilmesinde İslam adına güçlü bir biçimde hareket edebilecek beceriye sahip olmadığı iddiasında bulunmaktadır.[18]

1.2.2. Bernard Lewis

Lewis'in çalışmalarının ana noktası, yüzyıllar öncesine dayanan Batı'nın İslam medeniyeti ile yaptığı hâkimiyet ve saygınlık mücadelesinin son aşamasında olduğu üzerine kuruludur. Lewis'e göre tarihi, Batı ve diğer medeniyetlerin savaşıyla açıklamak mümkündür.[19] Batı dışındaki dünya geridir ancak Ortadoğu batı dışındaki dünyadan daha geridedir. Bu coğrafya yaklaşık üç yüz yıl önce Batı karşısında gerilemeye başlamıştır. Bu gerileme, "Müslüman öfkenin" nedenidir. Gerilik ile Ortadoğu, Araplarla şiddet adeta özdeştir ve terörün temel dinamikleri Doğu'nun özünde mevcuttur.[20]

Lewis'in 'Müslüman Öfke' (the Muslim rage) olarak adlandırdığı ruh hali, İslam dünyasının modernleşmeye duyduğu öfkenin akla ve mantığa dayanmayan bir yansımasıdır. Müslümanlar modernitenin mantığını kavrayamadıkları için tek yol İslam gibi totaliter ve mutlakıyetçi yollara başvurmakta ve demokratik toplum yapısını ortadan kaldırmaktadır. Bu yüzden sosyal iktidar yolunun, İslami kimliğini savunan grup ve partilere kapatılması gerekmektedir.[21]

Lewis'e göre İslam ve Batı tarihi, saldırı ve karşı saldırıların, Cihad ve Haçlı Seferlerinin, fetih ve geri almaların uzun bir silsilesidir. Bin dört yüz yıllık bir geçmişi olan İslam ve Batı tarihini sadece "saldırılar ve fetihler"

---

[18]Sarıaslan, **a.g.e.**, s.30

[19]Bernard Lewis, *"I'm Right, You're Wrong, Go to Hell: Religions and The Meetin Of Civilization"*, **The Atlantic Monthly,** Vol. 291, No.4, May 2003, (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/doc/200305/lewis, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 32

[20]Bernard Lewis, ***"Islam and the West, New York, Oxford University Press, 1993; Luis Lugo, "Islam and the West: A Conversation with Bernard Lewis"***, 2006, Hay-Adams Hotel, Washington, D.C. (Çevrimiçi) http://www.pewforum.org/2006/04/27/islam-and-the-west-a-conversation-with-bernard-lewis/, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 33

[21]Sarıaslan, **a.g,e,** s. 34

olayına indirgemek, İslam'ı amacı Batı medeniyetini yok etme niyetinde olan tehditkâr bir güç olarak algılamaktır.[22]

Medyanın terörist hareketler ve eylemlerden İslamcı diye söz ederken İrlandalı ve Basklı teröristlere ve eylemlerine Hıristiyan dememesinin sebebini ise onların kendilerini Hıristiyan olarak tanımlamaması şeklinde açıklamıştır. Usame bin Ladin ve El Kaide yandaşlarının İslam'ı temsil etmelerine ve bunların söyledikleri ile yaptıklarının İslam'ın öğretileriyle doğrudan çeliştiğine vurgu yapan Lewis, bu grupların İslam medeniyetinden çıktıklarını ve kendi kültürel, dinsel ve tarihsel bağlamları içinde görülmeleri gerektiğini eklemiştir.[23]

1.2.3. Gilles Kepel

Kepel, Batı'nın İslam ile karşılaşmasını son 30 yılda Avrupa'dan Amerika'ya göç yoluyla yerleşen Müslümanlar sayesinde olduğunu belirtmiştir. Ekonomik büyümenin en hareketli döneminde başlayan bu olay yüzünden Batı bir kriz yaşamaya başlamıştır. Kepel'in bu çıkarımları siyah Amerikan gettolarındaki ayaklanmalar, Salman Rushdie olayı (Ocak 1988) ve İslami başörtüsü gibi konulardan kaynaklanmıştır.[24]

İslami cemaatlerin örgütlenme yapısını inceleyen Kepel, Batı'daki İslam varlığını ABD ve Avrupa olarak iki sınıfa ayırmıştır. Amerika'daki Müslümanların çoğunluğunun zencilerden, Avrupa'dakilerin ise genelde Asya ve Kuzey Afrika'dan gelen Müslümanlardan oluşmasında başka bir tabirle farklı karakterlerde olmalarında aramak gerektiğini düşünmektedir.[25]

Amerika'daki İslam konusunu araştırırken 1930'larda Wallace Fard'la başlayıp Elijah Muhammed ve oğlu Wallace D. Muhammed, Malcolm X ve Louis Farkhan'la devam eden "İslam Milleti" hareketini ele almış ve Amerika'daki zenci Müslümanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Amerika'daki

---

[22]**A.g.e**., s. 25
[23]**A.g.e.,** s. 38
[24]**A.g.e**., ss. 56-57
[25]Shireen T. Hunter ve Huma Malik (Ed.), ***Islam in Europe and the United States: A Comparative Perspective,*** Washington, D.C, Center for Strategic and International Studies, 2002, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.57

siyahî İslami hareketin hedefinin sadece beyaz Amerika olmadığını, köle ticaretinde büyük payı olmakla suçlanan Yahudilerin de olduğunu düşünmektedir. Bu hareket Malcolm X'in ortaya çıkışı ve öldürülmesi ile yeni bir safhaya girmiş, tarih boyunca marjinal bir grup olarak kalmıştır.[26]

Kepel, Salman Rushdie'nin 'Şeytan Ayetleri' kitabından esinlenerek İngiltere'deki Müslümanları araştırmış, Allah'ın Batısında kitabının 'Britanya Ayetleri' adlı ikinci bölümünde onlardan bahsetmiştir. Küçük çaplı bir protesto amacıyla düzenlenen Bardford'daki Şeytan Ayetleri kitabını yakma eylemi, amacını aşarak olumsuz bir İslam imajı için kullanılmıştır. Televizyon kanallarının kamera göndermemesi ve eylemin gösteriyi düzenleyenlerce kameraya alınarak kasetin çeşitli televizyon kanallarına satılmasını Kepel, gösteriyi düzenleyenlerin mesaj verme amacıyla yaptıklarını savunmuştur.[27]

İngiltere'deki Müslümanlar için İslam, Müslümanların çoğunun Pakistan, Hindistan veya Bangladeş kökenli olması sebebiyle Amerika'daki zencilerden farklı olarak yabancı bir şeyin kabulü değil Hint Alt kıtasından getirilen dini bir geleneğin devamıdır.[28]

Kepel, Fransa'daki Müslüman varlığından dolayı Fransa için "İslam Toprağı Fransa" ifadesini kullanmıştır. Fransa'da yaşanan başörtüsü krizi ve krize karşı Müslüman öğrencilerin başlattığı gösterilerin, Fransız laikliğinin diğer dinlerin mensuplarına gösterdiği hoşgörünün aksine Müslümanlara gösterilmemesi, Müslüman gençleri İslami kimliklerini yeniden kazanmaya ve örgütlenmeye sevk ettiği sonucuna varmıştır. Müslüman gençler, 1980'li yıllarda kendilerini değerlendirirken İslam'ı referans olarak görmezken 1990'lı yıllarda İslam, Müslüman gençler arasında belirleyici bir kimlik unsuru olmuştur. Bu durumun 1990'larda değişmesinin sebebi ise Fransız devleti ve

---

[26]William Banks, ***The Black Muslims,*** Philadelphia, Chelsea House Publishers, 1997, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.59

[27]Gilles Kepel, ***Allah in the Qest: Islamic Movements in America and Europe,*** çev. Işık Ergüden, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.60-61

[28]Kepel, **a.g.e**, 1995, s. 110

medyasının Müslümanları dışlayıcı tutum ve davranışlarının sonucunda Kuzey Afrikalıların Müslümanlıklarını keşfetmeleridir.[29]

1970'li yıllarda Allah yolunda Cihad emreden ve İslam devletini kurmak için savaşan bir takım siyasi grupların olduğunu ve 1979 İran İslam Devrimi'yle hat safhaya ulaşan İslamcılığın, muhafazakâr Suudi Arabistan ile İran arasındaki üstünlük yarışının bütün İslam dünyasında yaygınlaştığını ileri sürmüştür. İran Devrimi'nin ertesi yılı Afganistan'da SSCB'ye karşı başlatılan Cihadın İslam davasına dönüşerek yaygınlaştığını ve her yerde çatışmalar doğurduğunu, Mısır ve Cezayir'de radikal dinci grupların şiddet olaylarının körüklediklerini, bunun da onları halktan uzaklaştırdığını dile getirmiştir.[30]

Kepel, Ortadoğu'da İslamcı militanların giriştikleri Cihadın, Müslümanların arasında iç çekişmelere, karışıklığa, geçimsizliğe, bölünmelere sebep olduğunu ve bu nedenle Müslüman dünyasında Cihad olgusunun fitne unsuruna dönüştüğünü ifade etmiştir.[31] Radikal dini görüşleri olan Hizbullah, İslami Cihad, Hamas, Filistin Kurtuluş Örgütü ile belirginleşen ve 1990 yılındaki Körfez Savaşı'ndan sonra anti-Amerikancılıkla büyüyen El-Kaide'nin terör faaliyetleri Ortadoğu'yu daha riskli bir hale getirmiştir.[32] El Kaide, kitlesel Müslüman radikal dinciliğin kalıntısıdır ve teröre başvurması onun daha zayıf olduğunun belirtisidir.[33]

Kısacası, El Kaide'nin teröre başvurmasını 1990'lı yıllarda Siyasal İslam'ın yenilgiye uğramasıyla açıklamıştır. İslam ülkelerindeki siyasi İslam projesinin yerini ılımlı İslam modeline bırakması yenilgiyi hazmedemeyen radikallerin "El Kaide terörüyle Cihad" yolunu benimsediklerini ve bu doğrultuda internette örgütlendiklerini belirtmiştir.

---

[29] **A.g.e**., s.195

[30]Sarıaslan, **a.g.e.,** s.75

[31]Gilles Kepel, "*Jihadists Failing to Win Muslim Minds"*, **Los Angeles Times**, September 9, 2004, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.76

[32]Gilles Kepel, ***"Jihad: The Trail of Political Islam"***, s.464; Olivier Roy, ***"Globalized Islam: The Search for a New Ummah",***, New York, Columbia University Press, 2004, s.341, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.76

[33]Gilles Kepel, "*Will the Jihad Ever Catch the Fire*?", **Time,** September 1, 2002, (Çevrimiçi) http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1003230,00html, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.76

On dört yüzyıllık İslam tarihinde ilk kez din âlimleri saf dışı bırakılarak yerini internet ve video oyunu almış, buna da dijital ümmet denilmiştir. İnternet olmasaydı El-Kaide olmazdı, iddiasında bulunan Kepel, "Taş Devri ile dijital teknolojinin birleşmesinden, Irak'ta rehinelerin kafalarının kesilme görüntülerinin internette yayımlanma olgusu ortaya çıktı." diye yazmıştır.[34]

1.2.4. Oliver Roy

İslamcılığı hem düşünsel hem de tarihsel bir başarısızlık olarak gören Roy'a göre İslamcılık, yeni biçimler yaratmadan, yalnızca İslami hukuku yeniden kurmaya çalışan yeni fundamentalizme dönüşmüştür. Bu yüzden günümüzde, herhangi bir Müslüman ülkede, İslamcılık ne tür bir zafer kazanırsa kazansın, bu aldatıcı olacak, adetlerden ve hukuktan başka bir şeyi değiştiremeyecektir. "Siyasi İslam'ın İflası" adlı kitabında İslamcılığın yenilgisinden bu şekilde bahsetmiştir.[35]

Roy, İslam'ı hem bir din hem de siyasal ideoloji olarak gören ve kendilerini belli bir gelenekten kopuk olarak tanımlayan eylemci grupları incelemiş, Kur'an ve Sünnet'in metinlerinin incelenmesine girmemiş, İslamcılığın İslam hakkındaki sözlerini ele almıştır. İslami ekonomi ya da siyasetten söz ederken genel olarak Müslüman toplumun incelenmesini değil, çağdaş siyasal İslami hareketlerin düşünce ve eylemlerini kastetmiştir.[36]

1930'lardan itibaren Mısırlı Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın kurucusu Hasan el Benna ve Hint-Pakistan Cemaat-i İslami'nin yaratıcısı Ebul Ala Mevdudi, İslam'ı siyasal bir sistem olarak tanımlayan İslamcılık olarak adlandırdıkları yeni hareketi başlatmış ve bu hareket söz konusu yeniliği ve çağdaşlığı bir öze dönüş söylemiyle meşrulaştırmıştır.[37] Roy İslami tehdidin, Batı üzerinde yarattığı korku ve başarısızlıkla ilgilenmiştir. İran devrimi

---

[34]Gilles Kepel, ***"The War for Muslim Minds: Islam and the West"***, Çev. Pascale Ghazaleh, Cambridge, Belknap Press, 2004, s.52, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.77

[35]Oliver Roy, ***"Siyasal İslamın İflası"***, Çev. Cüneyt Akalın, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.78

[36]Sarıaslan, **a.g.e.**, s. 80

[37]**A.g.e.**, s. 81

dışında İslamcılık Ortadoğu'da köklü değişiklikler yaratmamış, 1991'de, 1980 rejimleri mevcudiyetini korumuş ve Körfez Savaşı'yla Amerikan egemenliği onaylanmıştır. İslami tehdidin yalnızca İran, Irak gibi diğer Müslümanlara ya da Sovyetlere karşı savaştığını ve Hizbullah'tan, Baader Çetesinden, Kızıl Tugaylardan, IRA'dan ve ETA'dan daha az terör hasarına yol açtığını belirtmiştir.[38]

Siyasal İslam, mevcut muhalefet boşluğu doldurularak, Batı ve modernlik karşıtlığı temelinde güçlenmiş, yeni siyasal biçimler yaratamadan, yalnızca İslami hukuku, şeriatı yeniden kurmaya çalışan bir neo-fundamentalizme dönüşmüştür.[39] İslamcı düşünceye göre İslami bir siyasal toplumun varlığı müminin erdeme ulaşabilmesi için mecburi bir koşul iken diğer yandan böyle bir toplum ancak kendisini oluşturanların en başta da yöneticilerin erdemiyle başarılı olabilir. Neticede İslamcı düşüncenin siyaseti sadece ahlaki bir araç gibi görmesi siyaseti oluşturan her şeyle ilgisini kesmesi gerekmektedir. İslamcılara göre, toplumun adil ve İslami olması için Müslümanların erdemli olması yeterlidir.[40]

Roy'a göre, Ne İran'da ne de Afganistan'ın kurtarılmış bölgelerinde yeni bir toplum ortaya konmamıştır. İslami ekonomi laf olmaktan öteye gitmemiştir. İslamcılığın iflası, Cezayir'deki FIS (İslami Selamet Cephesi) gibi partilerin iktidara gelemeyeceği anlamına gelmemekte, sadece bu partilerin yeni herhangi bir toplum yaratamayacakları anlamına gelmektedir. Zenginler için İslami modelin Suudi Arabistan (rant artı şeriat), yoksullar için ise Pakistan, Sudan ve yârin ki Cezayir (işsizlik artı şeriat) olduğunu savunan Roy, İslamcılığın tarihsel bir başarısızlık olduğunu iddia etmiştir."[41]

Günümüz Avrupa'sındaki çelişkinin nedenini ideolojinin ortadan yok olduğuna bağlamış buna karşılık toplumun ahlak değerleri üzerine bölünmüş olduğunu ileri sürmüştür. Sınır, laikler ile dindarların içinden geçmektedir. Bu

---

[38]**A.g.e.**, s. 82
[39]Oliver Roy, ***"Fundamentalists Without A Common Cause"***, Le Monde Diplomatique, October 1998, (Çevrimiçi) http://mondediplo.com/1998/10/04afghan, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 82
[40]Sarıaslan, **a.g.e.**, s. 83
[41]Roy, **a.g.e.**, 2018, s.83

yüzden muhafazakârların bir dini değil bir ahlakı savunmakta olduklarını öne sürmüştür. İslamcıların, İslam'i Devleti çıkış noktası alarak İslami bir toplum yaratma imkânı sağlayan bir ideoloji olarak gördüklerini belirten Roy, İslami Devlet anlayışının hayata geçirilmesinin imkânsız ve çelişkili olduğunu savunmuştur. Siyasal alan dinsel alandan ayrılmakta ve dinsel olan toplumsal olana dönüşmektedir.[42]

1.2.5. Benjamin R. Barber

Barber, 1995'te yayımlanan "McWorld'e Karşı Cihad" kitabında[43], yenidünya düzenini şekillendirdiğini düşündüğü ve McWorld olarak nitelediği küreselcilik ile Cihad olarak nitelediği kabilecilik olgularını incelemiştir. Silahlı Cihad peşindeki radikallerin "Batı küreselleşmesi" nin çarpıklığının bir sonucu olduğunu ve demokrasi açısından tehlikeli olduğunu vurgulamıştır. Cihad'ın "kanlı bir kimlik politikası" uygularken McWorl'ün "kansız bir kâr ekonomisi" uyguladığını ve yurttaşlar olmadan demokrasinin olabilirliğini sorgulamıştır.[44]

İslam'ın demokrasiden uzak karmaşık bir din olduğunu ileri süren Barber, bu uzaklığın Cihad'ı besleyen dar görüşlülük, modernizm karşıtlığı, dışlayıcılık ve ötekine düşmanlık gibi niteliklerin olduğunu belirtmiştir. Barber, Cihad teriminin kâfirliğe ve kâfirlere karşı ahlaki mücadeleyle bağlantılı olduğunu aynı zamanda moderniteye karşı köktenci bir muhalefete atfen kullandığını açıklamış ve Cihad'ın tüm köktendincilerin niteliği olduğunu bu yüzden Cihad teriminin İslami bir terim olduğunu düşünmüştür.[45]

İslam'ın evrensel ve diğer dinlere karşı hoşgörülü olduğunu, diğer din mensuplarına İslam'ı kabul ettirmek konusunda Hıristiyanlık kadar istekli olmadığını belirten Barber, İslam'ın imparatorlukları olmuştur ancak Haçlı

---

[42]Sarıaslan, **a.g.e.**, s. 91-92
[43]Benjamin R. Barber, ***"McWorld'e Karşı Cihad: Yeni Dünya Düzenini Biçimlendiren Güçler: Küreselcilik ve Kabilecilik",*** Çev. Eser Birey, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, 2003
[44]Sarıaslan, **a.g.e.**, ss.100-101
[45]Barber, **a.g.e.,**, s. 224-225

Seferleri ya da İngiltere ve Fransa'nın sömürgeci imparatorluklarına benzeyen bir şeyi olmamıştır, diye belirtmiştir.[46]

McWorld'ün sınırsız olan iştahını karşılamak için kültürel dar kafalılığa ihtiyacı olduğunu bu yüzden McWorld'un Cihadsız, Cihad'ın da McWorld'süz yapamayacağından söz etmiştir.[47] McWorld'un dünya pazarını ele geçirmesi diğer ulusları Cihad'a itmiştir. McWorld toplumları kendisine bağımlı hale getirerek onları güçsüzleştirirken Cihad ulusları parçalamaktadır. Barber, bir yandan küreselleşme diğer yandan etnik ve dinsel içerikli yerel tepkinin, demokratik kurumları ve ulusal devletleri yok ettiğini ileri sürmüştür.[48] Her iki durumda da demokrasi yara almaktadır. Makro (barış, ticaret, anlaşmalar, hukuk) işbirliği ve ortak güçle sağlansa bile Cihad'ın bölücü, dar kafalılıklarının neden olduğu mikro (savaşlar) her zamankinden daha çok küresel önem kazanmaktadır. Karşılıklı bağımlılık sadece iyi yönde değil, kötü yönde ve McWorld için olduğu kadar Cihad için de sınırları geçirgen kılmaktadır."[49]

1.2.6. Edward Said

Said'in Şarkiyatçılık anlayışı üçe ayrılmaktadır. İlki, Asya ile Avrupa arasındaki değişen, dört bin yıllık tarihe sahip tarihsel ve kültürel ilişki; ikincisi, Batı'da Şark kültürleri ve gelenekleri hakkında uzmanlaşmasını sağlayan bilimsel disiplin; üçüncüsü ise Şark bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımlar ve imgelerdir. Şarkiyatçılığın bu üç yönü arasındaki ortak payda, Garp'ı Şarkt'tan ayıran insan tarafından üretilen çizgidir ve Said'in imgesel coğrafya adını verdiği bir olgudur. Bu olgu, Şark'ın ve Garp'ın toplumsal dünyanın ayrılmaz parçaları olarak incelenmeleri gerektiği, ilahi ya da doğal olmadıkları anlamına gelmektedir.[50]

---

[46]**A.g.e**., s. 225
[47]**A.g.e**., s. 169
[48]Sarıaslan, **a.g.e.**, s. 122
[49]Barber, ***a.g.e.,*** s. 57
[50]Sarıaslan, **a.g.e.**, ss. 148-149

Şarkiyatçılık kitabında bilgi birikimi ve güç arasındaki yakınlıktan bahseden Said, Napolyon'un Mısır'ı işgal ettiği tarihten itibaren sömürgecilik dönemi ve 19. yüzyıl Avrupa'sının geliştirdiği modern şarkiyatçı bilimleri incelemiştir ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çöken İngiliz ve Fransız egemenliğinin yerini Amerikan hâkimiyetine bırakmasıyla son bulduğunu savunmuştur. Bir anlamda Oryantalizm düşüncesi, Edward Said'in Şarkiyatçılığı için temel teşkil etmiştir.[51]

Şarkiyatçılık Batı'ya medeni, güçlü, üstün, bilgili gibi pozitif anlamlar yüklerken, Doğu'ya ise cahil, bilgisiz, pasif gibi negatif anlamlar yüklemiştir. Batı'nın Doğu'ya yaptığı işgaller ile müdahaleleri meşrulaştırmak ve kendi iktidarını kabul ettirmek için Doğu'yu ötekileştirdiğini savunan Said, Batı'nın kendi çıkarları doğrultusunda Doğu'yu yeniden inşa etmek için Doğu'yu geri kalmış, ilkel ve cahil olarak tanımladığını ileri sürmüştür.[52]

XIX. yüzyıla kadar Avrupa için Şark, Batı'nın mutlak egemenliğinin hüküm sürdüğü bir bölgedir. Portekiz'in Doğu Hint Adalarındaki, Çin'deki, Japonya'daki, İngiltere'nin Hindistan'daki, Fransa ile İtalya'nın da Şark'ın çeşitli bölgelerindeki deneyimleri buna örnektir. Said, Avrupa karşısında yalnız Arap ve İslam Şark'ının siyasal, düşünsel ve iktisadi düzlemde bir direniş gösterdiğini düşünmektedir. Dolayısıyla Şarkiyatçılık, Avrupa'nın İslam karşısındaki sorunlu tutumunun damgasını taşımıştır.[53] VII. yüzyılın sonundan 1571 İnebahtı Savaşı'na kadar İslam, Hıristiyanlığa egemen olmuş ya da Hıristiyanlığı tehdit etmiştir.[54] Kısacası İslam ilk ortaya çıktığında Avrupa'yı tehdit eden askeri bir güç ve Hıristiyanlık açısından sapık bir

---

[51]Bryan S. Turner, ***"Oryantalizm, Kapitalizm ve İslam",*** Çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 119
[52]Edibe Sözen, ***"Söylem",*** Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 136-138.
[53]Edward W. Said, ***"Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları"***, Çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s.155
[54] **A.g.e.,** s. 264

mezhep olarak algılanmış, pek çok Avrupalıya göre İslamiyet dini-kültürel bir tehdit olarak görülmüştür.[55]

Said, Şark ile Şarkiyatçılıkta Fransa ile İngiltere'nin 19. yy. başından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar egemen olduğunu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Şark'a Amerika'nın egemen olduğunu ve Şark'a Fransa ile İngiltere'nin yaklaştığı gibi yaklaştığını böylece Şarkiyatçı metinlerin doğduğunu belirtmiştir. Bu metinlerle Garp olarak anılan İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar Şark karşısındaki gücünü pekiştirmiştir.[56]

Said,'e göre Şark, Avrupa'nın sadece komşusu değil, Avrupa'nın en zengin, en büyük, en eski sömürgelerinin mekânı, kültürel rakibi, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, en derin, en sık yinelenen öteki imgelerinden biridir. Bu açıdan Şark, onun tam zıt bir kimliği olarak Avrupa'nın tanımlanmasına yardımcı olmuştur.[57] Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Ortadoğu'daki stratejik çıkarlarını, petrol tedarikini sağlama almak ve İsrail'in komşularına karşı üstünlüğünü ve gücünü garantiye almak üzerine kurulduğunu[58] ileri süren Said, İslam hakkındaki kaynakların yetersiz olsa da bu durumun Amerikalıları yayılımcı görüşü dayatmaktan alıkoymadığını ifade etmiştir.[59]

Fransa, İtalya, Almanya, İspanya, Britanya, Amerika ve İsveç nüfuslarına bakıldığında, İslam'ın Batı'nın merkezinde yer aldığını belirten Said, bu varlığın tehdit edici yanını Avrupa'nın İslam ile ilk karşılaşmasında aramıştır. İslam ve Batı'nın ortak kültürlerinde, Akdeniz'i ilk kez bir bütün haline getiren, Hıristiyan-Roma sentezini ortadan kaldıran ve Batı'yı tarihsel-kültürel düşmanlarına karşı koruma görevi üstlenmiş Kuzeyli güçlerin

---

[55]Sarıaslan, **a.g.e.**, s.89
[56]**A.g.e**., s. 157
[57]Said, ***"Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları"*** s. 11,
[58]Edward Said, "*The Arab Condition*", **Al-Ahram Weekly,** May 26, 2003, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 158
[59]Edward Said, *"Blind Imperial Arrogance ",* **Los Angeles Times**, July 20, 2003, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 163

egemenliğinde yeni bir uygarlığın doğuşuna olanak sağlayan Arap-İslam fethi gibi bir olgu olduğunu belirtmiştir. Tek tanrılı dinlerin devam eden mirası da tehdit edici yanlardan biri olarak görülmüştür. Müslümanlara göre İslam, Musevilik ve Hıristiyanlık ile başlayan sürecin tamamlanması ve peygamberlik zincirinin son halkası anlamına gelmektedir.[60]

Edward Said'in, "Haberlerin Ağında İslam" adlı eserinde, Amerikan medyasının İslam'la ilgili haberleri çarpıttığını, Batı'daki İslam haberlerinin diğer haber ağlarından daha etkili ve inandırıcı olduğunu ve Batılı üniversitelerde, hükümetlerde ve medyada görülen İslam haberlerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu savunmuştur. Said, New York Times, The New Republic, The Atlantic, Columbia Journalism Review gibi yayınlardan örnekler verdiği kitabında İslam ile köktendincilik arasında kasıtlı bağlantılar üretildiğini, İslam kavramının saldırı biçimine dönüştürüldüğünü ve "haklı İsrail" imgesi yaratılmaya çalışıldığını ileri sürmüştür.[61]

İktidar yanlısı akademisyenler ile uzmanların ve Amerikan medyasının İslamiyet'i ve Doğu'yu nasıl tahrif ettiklerini tahlil eden Said, İran Devrimi ve Amerikalı rehineler olayında New York Times ile Le Monde'un olayı sunuşunu karşılaştırmıştır. Le Monde'un olayı daha dengeli sunmaya çalışırken Times'in ise ilgi çeken özelliklere ve bunalım öğelerine daha fazla yer verdiği sonucuna varmıştır. CNN'in İsrail'in, Filistin gettolarına ve kamplarına yaptıkları etnik temizliğin üzerini örtmek için "Ortadoğu'da şiddet" ifadesini kullandığını, "CNN'in hiçbir zaman 35 yıldır işgali yaşayan ve katliamlar karşısında kendini korumaya çalışan halkın topraklarına koloni savaşı açan saldırgan ordu ile bu halk arasındaki farkı" açıklamaya çalışmadığını vurgulamıştır.[62]

---

[60]Sarıaslan, **a.g.e.**, ss. 163-164
[61]Noam Chomsky, ***"Medya Gerçeği",*** Çev. Abdullah Yılmaz, Tüm zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1993, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 165
[62]Edward Said, *"What Price Oslo*?", **Al–Ahram Weekly,** March 20, 2002, (Çevrimiçi) https://www.counterpunch.org/2002/03/23/what-prrice-oslo/, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 168-169

1.2.7. John L. Esposito

Batı'da İslamofobinin, İran Devrimi'nin etkisiyle ilerlediğini belirten Esposito, günümüzde ABD'nin savaşının İslam'a karşı yapıldığı algısıyla güçlendiğini ileri sürmüştür. İslam'ın günümüzde de İslam'ın ilk yayılışına benzer şekilde, Avrupa'da ve ABD'de en hızlı yayılan din olmasının yarattığı korkunun, Müslümanları terörist olarak nitelendirenlerin daha çok ve etkili olmalarına olanak sağladığını iddia etmiştir. Bu da bütün Müslümanların potansiyel suçlu olarak görülmesine ve özgürlüklerinin sebepsiz yere sınırlandırılmasına neden olmuştur.[63]

Esposito, Batı'daki ön yargılı bilim adamlarının ve medyanın dile getirdiği İslami tehditin boş bir efsane olduğunu, Batı'nın yüzleşmek zorunda olduğu şeyin, İslam dünyasının gerçeklerini ve tarihi daha iyi anlamak, İslam'ın taşıdığı çeşitlilikleri ve farklı yüzleri görebilmek olduğunu vurgulamıştır.[64] Günümüz küresel dünyasında hedefe ulaşma yolunda dinin radikal gruplar tarafından terör ve şiddet olaylarında kullanılmasının sıkça rastlanılan bir durum olmasına rağmen dini terörizmin en yaygın örneklerinin İslam dünyasında ortaya çıktığı tespitini yapmıştır. Tek bir yeri ya da kaynağı olmadığı halde küresel terörizm İslam'la bağdaştırılabilmiştir.[65]

El Kaide'nin yöntem, araçlar ve eylemci profilleri bakımından ulus ötesi olduğunu ifade eden Esposito, El Kaide'nin küreselleşmeden ve ulus-ötecilikten doğan yeni bir terörizmi temsil ettiğini, El Kaide kimliği ve üyeleriyle ulus-ötesi olduğunu ve ideolojisi, stratejisi, hedefleri örgütler ağı ve ekonomik etkinlikleriyle küresel olduğunu düşünmüştür.[66] Esposito'ya göre El Kaide'ye kadar olan dönemde devrimci İslami hareketlerin hedefleri ve etkileri sınırlıyken, El Kaide ve Bin Ladin çağdaş İslamcı radikalizm bağlamında

---

[63]John L. Esposito, ***"The Islamic Threat: Myth or Reality",*** New York, Oxford University Press, 1992, s.39, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 175
[64]Sarıaslan, **a.g.e**., s. 176
[65]John L. Esposito, ***"Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör"***, Çev. Nuray Yılmaz ve Ertan Yılmaz, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2020, s. 185
[66] **A.g.e**., s.185.

öncülerinden koparak günümüzdeki aşama olan uluslararası Cihad'ı temsil etmiş ve Cihad'ın tüm Batı dünyasına karşı ilan edildiğini savunmuştur. Esposito'ya göre eğer Batılı güçler dış siyasetlerini ve otoriter yönetimlere desteklerini yeniden değerlendirirlerse Müslümanların ana kitlesi, İslam'a aşırı dinci taraftarlardan gelen tehdide daha mücadeleci bir tavırla yönelecekler ve mücadeleleri, entelektüel, tinsel, dini ve ahlaki olacaktır.[67]

İslam-demokrasi ilişkisini ele aldığı "Islam and Democracy after the Arab Spring" adlı kitabında, Huntington'ın İslam ve demokrasinin birbiriyle çeliştiği yönündeki fikirlerini ve İslam coğrafyasında demokrasinin imkânsızlığı görüşlerini reddetmiştir. Demokrasi arayışının Arap Baharından önce de olduğunu vurgulamış ve ayaklanmaların olduğu ülkelerde yaşayanlar tarafından demokrasinin Arap Baharından önce de kesin olarak reddedilmediğini hatta İslam-demokrasi ilişkisinin başarılı birliktelikler ortaya koyduğunu farklı ülkelerin farklı dönemlerinden örneklerle göstermiştir.[68]

Sonuç olarak bu çalışmayla Samuel Huntington, Bernard Lewis, Gilles Kepel, Olivier Roy, Benjamin Barber, Edward Said ve John L. Esposito'nun İslam'a karşı görüşleri ve Batı'nın İslam algısı Batılı yazarlar tarafından incelenerek Batı'da İslam imajının nasıl olduğu gözlemlenmiştir. İslam'a olan bakış açıları, savundukları görüşleri ve nedenleri farklı da olsa buluştukları tek bir ortak nokta vardı, o da İslam'ın Batı için bir tehdit oluşturduğu gerçeğidir.

1.3. Avrupa'da İslamofobi

"Ne zaman İslam söz konusu olsa Avrupa'nın saygısı olmasa da korkusu uyanmıştır. Hz. Muhammed'in 632'de ölümünden sonra İslam'ın önce askeri, daha sonra da kültürel ve dini hegemonyası giderek büyümüştür. Önce İran, Suriye ve Mısır, sonra Anadolu ve Kuzey Afrika Müslüman orduların eline geçmiştir. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda İspanya, Sicilya ve Fransa'nın

---

[67] **A.g.e**. , s. 95

[68]John L. Esposito, Tamara Sonn ve John O. Voll, ***"Islam and Democracy After the Arab Spring",*** Oxford University Press, 2016, akt. Fatma Kurt Sarıaslan, Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi, Onto Yayınları, İstanbul, 2018, s. 178

bazı kısımları fethedilmiş, XIII ve XIV. yüzyıllara gelindiğinde ise İslam, Doğu'da Hindistan, Endonezya ve Çin'e hükmetmekte ve bu saldırı karşısında Avrupa'nın tepkisi korkudan ve bir çeşit huşudan daha ileriye gitmemiştir."[69]

İslamofobi, farklı dinlerin bir arada yaşama ve birbirine saygı duyma eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Farklı dil, din ve ırklarla ortak ve birlikte yaşama konusunda Avrupa'nın geçmişte tecrübesiz olduğu anlaşılmaktadır. Farklı ve yabancı olanlara şüpheyle yaklaşılmış, örneğin Almanya'da Avrupa'nın ötekisi olarak Yahudiler, 20. yüzyılın en büyük soykırımına maruz kalmıştır. Birlikte yaşama kültürü gelişmediği için hala günümüzde Yahudi karşıtlığı devam etmiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslümanlar Avrupa'nın yeni ötekileri olarak algılanmaya başlamıştır.[70]

Başlangıçtan itibaren Avrupalılar kendi kimliklerini tanımlarken sınırları dışındaki toplulukları esas alarak tanımlamıştır. Onlar İslam'ın doğuşundan ve yayılışından çok önceki zamanlarda bile Asya'da (günümüzde Ortadoğu) yaşayan Arap ve Pers gibi halkları "ikinci sınıf toplumlar" olarak tanımlamıştır. Antik Yunan ve Roma dönemindeki ilk Avrupalılar sınırlarındaki Asyalı düşmanlardan korkmakta ve nefret etmektedir. Yunanlılar Persler gibi Asyalıları da despot ve ilkel insanlar olarak algılamaktadır. Araplar Müslüman olmadan önce Romalı yazarlar onları "Arabistan'ın haydutları, Arabistan'ın kurtları" şeklinde tasvir etmiştir. Avrupalılar, 4. yüzyıldan itibaren biz medeniyiz onlar barbar anlayışını çoktan oluşturmuştur. Bu tarih İslam'ın doğuşundan üç yüzyıl öncesine karşılık gelmektedir.[71]

---

[69]Edward Said, ***"Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu"***, Trc. Selahaddin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991, akt. Nihat Uzun, Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 21

[70]İbrahim Kalın, ***"Batı'nın Yeni Irkçılık Modeli: İslamofobi"***, http://www.stargazete.com/acikgorus/batinin-yeni-irkcilik-modeli-islamofobi-haber-6740.htm, (Erişim Tarihi: 28/12/2009)

[71]Alice Aslan, ***"İslamophobia in Australia",*** Agora, Press, Sydney, 2009, s. 9-10, akt. Nihat Uzun, Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 23

Yahudilere karşı soykırım uygulamış olsalar bile Avrupalılar, Yahudilik'i yanlış bir din olarak görmemiştir. Onlara göre Yahudilik, kendilerinden önce gelen bir din ve Hıristiyanlık onun yerini almıştır. Bu sebeple Müslümanlığa nazaran daha hoşgörüyle karşılanmıştır. Batıda Müslüman denildiğinde akla ilk olarak Osmanlılar geldiği için batının İslam ile mücadelesinde en çok uğraşı Osmanlı'ya karşı olmuştur. Sürekli yenilgiye uğrayan Avrupalılar, Osmanlı'yı kendilerine karşı tehdit, İslam dinini ise Hıristiyanlığa karşı rakip olarak görmüş ve Osmanlı'nın Avrupa'yı fethedip Türk İmparatorluğunun boyunduruğu altına girmekten korkmuştur.[72]

Günümüzde başta El-Kaide ve DAEŞ'in eylemleri, Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırıları, Şam El Şeyh'te Batılı turistlere yönelik saldırılar, İstanbul'da Sinagog ve İngiliz Bankasına yönelik saldırılar, Madrid ve Londra metrolarına yapılan terörist saldırılar, İslamofobinin artmasındaki en önemli etkenlerdendir. Suriye'de yaşanan savaşın Avrupa ülkelerine yönelik mülteci akınlarını arttırması da İslamofobi'yi besleyen bir diğer önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır.[73] Yaşananlar Müslümanlara yönelik saldırıları arttırmış, Avrupa'da ve dünyada Müslüman algısını olumsuz yönde değiştirmiştir. Yapılan her saldırı Müslümanlarla ilişkilendirilmiş, aşırı sağ kutuplaşmalar yaygınlaşmaya başlamıştır.

Amerikalı rahip Terry Jones, "İslam'ın şeytanın dini olduğuna inanıyoruz" şeklinde açıklama yaparak 11 Eylül 2010 gününü "Kuran yakma günü" ilan etmiş ancak sert tepkiler üzerine bu eyleminden vazgeçmek zorunda kalmıştır. 2012 yılının Eylül ayında Amerika'da yaşayan Kıpti bir Hıristiyan olan Nakoula tarafından İslam Peygamberine ve onun eşlerine hakaret eden bir filmin fragmanının yayınlanması Müslümanlar tarafından büyük bir tepkiyle

[72]Bernard Lewis, ***"Islam and The West",*** Oxford University Press, New York, 1993, akt. Nihat Uzun, Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği**,** Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s.25
[73]Sarıaslan, **a.g.e.**, s. 196

karşılanmıştır. Bunun sonucunda yaşanan Libya`daki protestolarda ise ABD büyükelçisi Christopher Stevens ve 3 diplomat öldürülmüştür.[74]

Avusturya'da aşırı sağcı hükümet tarafından oluşturulan, ilkokullarda başörtüsünü yasaklayan yasa tasarısı koalisyonu aşırı sağcı Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ve merkez sağ Avusturya Halk Partisi (ÖVP) milletvekillerinin oylarıyla meclisten geçmiştir. Hükümet, çocukların gelişimi ve uyum sürecine hizmet etmesi amacıyla yasa tasarısının uygulandığını savunurken, okullarda Hıristiyanlara ait haç sembolünün yasaklanmaması ve Yahudilerin kullandığı Kipa'nın yasağın dışında tutulması Müslümanlara yönelik uygulanan ayrımcılığın en önemli göstergesidir.[75]

1949 yılından itibaren Çin'in siyasi ve iktisadi kontrolü altında olan Doğu Türkistan'da Çin'in Uygur Türklerine yönelik baskı ve zulümleri her alanda kendisini göstermektedir. Temel ihtiyaçların karşılanmadığı, insanlara ibadet etme hakkının verilmediği, hak ve özgürlüklerinin baskı altına alındığı, işkencelerin ve cinayetlerin yaşandığı Doğu Türkistan, Uygur Türkleri ve Müslümanlar için açık hava hapishanesine dönmüş durumdadır.[76]

1.3.1. Amerika'da İslamofobi

1978'deki İran Devrimi ve Amerikan elçiliğindeki rehine krizi ile Amerikalıların çoğu İslam'la ilk kez karşılaşmıştır. Bu durum Amerikalıları İslam'a karşı meraklandırmıştır. Müslüman dünya ile alakalı birçok haber yapılmış ve bu ilgi her geçen yıl artarak devam etmiştir. İslam'ın dünyadaki en yaygın ikinci din, Birleşik Devletlerde ise üçüncü din olmasına ve Amerikan Müslümanlarının 21. yüzyılda Amerika'nın vazgeçilemez bir parçası olmasına

---

[74]Merve Atay, ***"İslamofobi: Yeni Zelanda Saldırısının İç Yüzü",*** Ulusal Strateji Araştırma Merkezi, 2019, https://dogruhaber.com.tr/yazar/mserif-durmaz/1429-islamofobi-nedenleri-etkileri-ve-cozumu/ (Erişim:15.05.2019)
[75]Merve Atay, ***a.g.k.,*** https://www.ntv.com.tr/dunya/avusturyada-okullarda-basortusu-yasagi,Q-3QvNc2YUa343tiIb3-WQ (Erişim:15.05.2019)
[76]Merve Atay, ***a.g.k.***, https://www.karar.com/dunya-haberleri/dogu-turkistanda-muslumanlar-pazar-yerine-girerken-bile-zulum-goruyor-1 (Erişim:16.05.2019)

rağmen son 30 yıldaki terör saldırıları Amerika'da İslamofobinin artışını beslemiştir.[77]

11 Eylül olayları, ardından İslam ülkelerindeki olaylar, Madrid ve Londra olayları İslamofobinin hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. İslam radikalizmin, aşırılığın ve terörizmin sebebi olarak görülmüştür. Batılıların otoriter rejimlere desteğinin, Filistin - İsrail çatışmasından Irak'ın işgaline kadar Amerika ve Avrupa dış politikalarının istenilen sonucu vermemesi önemsizmiş gibi gösterilmiştir. Sonuç olarak Müslüman dünyasında ve tüm dünyada Amerikan ve Batı karşıtlığının önemli ölçüde artması Müslümanların Batılı yaşam tarzına duyduğu nefret iddiasıyla özdeşleştirilmiştir.[78]

2006 yılında yapılan USA Today-Gallup Kamuoyu Yoklaması önemli sayıda Amerikalının Müslümanlara karşı ön yargılı olduğunu ve terörü engellemek için Müslümanlara yönelik güvenlik tedbirlerinin artırılmasına destek olduğunu belirtmiştir. Amerikalıların % 22'si Müslüman bir komşu istemediğini, % 31'i uçaklarında bir Müslüman erkek ve % 18'i uçaklarında bir Müslüman kadın görseler endişeleneceklerini bildirmiştir. 10 Amerikalıdan 4'ü Müslümanlara karşı daha sıkı tedbirler alınması gerektiğini savunmuştur.[79]

İslamofobinin Birleşik Devletlerdeki büyükbabası olarak kabul edilen Daniel Pipes, 1990'da National Review için yazdığı bir makalede: "Batı Avrupa toplumları, tuhaf yiyecekler pişiren ve Alman hijyen standartlarını pek karşılayamayan kahverengi derili insanların yüksek sayılardaki göçüne hazırlıklı değildir. Tüm göçmenler egzotik gelenek ve davranışlarını getirmektedir ancak Müslüman gelenekleri çoğundan daha fazla problem oluşturmaktadır. Ayrıca onlar asimilasyona karşı en dirençli görünenlerdir." demiştir.[80]

---

[77]Nathan Lean, ***"İslamofobi Endüstrisi",*** Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları, Ankara 2019, s.19-20
[78]**A.g.e.**, s.20
[79]**A.g.e**., s.21
[80]Daniel Pipes, "***Müslümanlar Geliyor, Müslümanlar Geliyor***", 19 Kasım 1990, akt. Nathan Lean, İslamofobi Endüstrisi, Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları, Ankara 2019, s.34

2010 yılında ABC Haber ve Washington Post, İslam hakkında olumlu görüş bildiren Amerikalıların yüzdesinin 2001 yılı Ekim ayından bu yana en düşük seviyede olduğunu belirtmiş, Amerikalıların sadece yüzde 37'sinin İslam ile ilgili olumlu görüşleri olduğunu bildirmiştir.[81] Time dergisinin yaptığı araştırma da katılımcıların %28'i Müslümanların, Anayasa Mahkemesinde görev almak için uygun nitelikte olmadığını, üçte biri ise başkanlık yarışına katılmalarının yasaklanması gerektiğini savunmuştur.[82]

1990'lar şiddet olaylarının yoğun bir şekilde yaşandığı bir yıl olmuştur. 1982 yılında Hizbullah'la bağlantılı Lübnanlı bir grup, 25 Amerikalı, 16 Fransız, 12 İngiliz, 7 İsviçreli ve 7 Alman vatandaşını kaçırmıştır. Kendilerine "İslami Cihad" denilen grup, eski bir CIA büro şefiyle eski bir asker de dâhil olmak üzere yakaladıkları çoğu kişiyi öldürmüştür. Nisan 1983'te Beyrut'taki Amerikan elçiliği bombalanmış çoğu elçilik görevlisi, bahriyeli ve gemici olan altmıştan fazla kişi öldürülmüş, CIA'nin Ortadoğu bürosu yıkılmıştır. Altı ay sonra Beyrut'taki Amerikan Deniz Kuvvetleri barakalarını bomba yüklü iki kamyon havaya uçurarak 241 kişi ölümüne sebep olmuştur. Aralık 1988'de Pan Am'ın 103 sefer sayılı uçağı, İskoçya'da Lockerbie üzerinde Libyalı teröristler tarafından vurulmuş ve uçaktaki 259 kişi öldürülmüştür.[83]

Irak tarafından işgal edilen Kuveyt'e yardım amacıyla Birleşik Devletler 1991'de Körfez Savaşı'na girmiş, 1993 yılında El-Kaide tarafından Dünya Ticaret Merkezi bombalanmıştır. 1995 yılında ise Alfred P. Munrah Federal Binası bombalandığında çoğu kişi saldırının Müslüman militanlar tarafından gerçekleştirildiğine inanmıştır. CBS Haber'den Jim Stewart, "Burada bahis Ortadoğulu teröristler üzerinde"[84] demiştir. Chicago

---

[81]"***Washington Post Kamuoyu Yoklaması: İslam'la İlgili Görüşler***", 8 Eylül 2010, ABC News. **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.**., akt. Nathan Lean, İslamofobi Endüstrisi, Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları, Ankara 2019, s.38

[82]Alex Altman, "*TIME Kamuoyu Yoklaması: Çoğunluk Camiye Karşı, Çok Sayıda Kişi Müslümanlara Güvenmiyor*", 19 Ağustos 2010, **Time,** akt. Nathan Lean**,** İslamofobi Endüstrisi, Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları, Ankara 2019, s.38

[83]Lean, **a.g.e.**, s.80

[84]Jim Naureckas, ***"Oklahoma City Bombalaması: Olmayan Cihad"***, Extra!, Temmuz/Ağustos, 1995, http://www.fair.org/index.php?page=3606. akt. Nathan Lean, İslamofobi Endüstrisi, Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları, Ankara 2019, s. 80

Tribune'den Georgie Anne Geyer, "Orta Doğulu araba bombacılarının ayırıcı vasıflarının her birini taşıyor"[85] diye yazmış ancak böylesine etkili bir şiddet olayının Amerika'nın güneyinde yaşayan bir beyaz erkek tarafından işlendiğine kimse inanamamıştır.[86]

2006 yılında Başkan George Bush, "Bu ülke İslamcı faşistlerle savaştadır"[87] şeklinde açıklamada bulunarak Müslümanları "İyi Müslüman" ve "Kötü Müslüman" olarak kategorize etmiş, iyi olduğu ispat edilmeyen her Müslüman'ın "kötü" olduğunu varsayacaklarını dile getirmiştir.[88]

11 Eylül saldırısının faili olan Usama bin Ladin'in 2011 yılında ölümü Müslümanlarla ilgili algının değişmesi için bir potansiyele sahiptir. Ancak bu bile insanların nefret ve öfkesini bitirmeye yetmemiştir. Amerikan kuvvetlerinin El-Kaide liderini öldürmesinin haber ajanslarına düşmesinden iki ay sonra Din Haberleri Servisi İslam karşıtı duyguların arttığını bildirmiştir.[89]

1.3.2. İngiltere'de İslamofobi

İngiltere'nin İslam ile ilk tanışması İslam'ın başlangıç yılları olan Miladi 7. yüzyıl olarak bilinmektedir. 1453 yılında Bizans'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle Müslümanlar Avrupa'ya olan ilerleyişlerini sürdürmüş, bu ilerleyiş 1529 Viyana'yı kuşatmasıyla devam etmiştir. Tüm bu faaliyetler Osmanlıların Avrupa'da daha çok tanınmasına ve söz sahibi

---

[85]**A.g.e**, s.80
[86]Lean, **a.g.e.,** ss. 80-81
[87]"***Bush: B.D. İslamcı Faşistlerle Savaş halindedir***", 10 Ağustos 2006, CNN, akt. Nathan Lean, İslamofobi Endüstrisi, Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları Ankara 2019, s. 236
[88]Mahmud Mamdani, ***"İyi Müslüman, Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökleri"***, New York: Pantheon 2004, akt. Nathan Lean, İslamofobi Endüstrisi, Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları, Ankara 2019, s. 238
[89]Omar Sacirbey, ***"Kamuoyu Yoklaması: Bin Ladin'in Ölümünden Sonra Müslüman Karşıtı Duygular Artışta"***, 22 Temmuz 2011. http://www.religionnews.com/politics/government-and-politics/poll-anti-muslim-sentiment-grew-after-bin-laden-death, akt. Nathan Lean, İslamofobi Endüstrisi, Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib yayınları, Ankara 2019, s. 39

olmasına neden olmuştur.[90] Osmanlı Müslümanlarının İngiltere'ye seyahatleri 16. yüzyılın sonundan itibaren başlamıştır.[91]

İngiltere'deki Müslüman varlığının en önemli sebeplerinden biri de özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Müslüman ülkelerdeki işsizliğe karşı İngiltere'nin iş gücüne ihtiyaç duymasıdır. Bu İngiltere'ye olan göçü hızlandırmış ve arttırmıştır.[92] Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi görüş farklılıkları ve faaliyetleri, İngiltere'nin Kıbrıs'ın kontrolünü eline geçirmesi sonucunda burada yaşayan Türklerin İngiltere'ye göç etmesi de İngiltere'deki Müslüman artışının sebepleri arasında gösterilmiştir.

İngiltere'de Müslüman kimliğinin ciddi anlamda tartışılması ise 1980'lerin ortalarından itibaren başlamıştır. Honeyford olayı[93], İranlı yazar Salman Rüşdi'nin yazdığı Şeytan Ayetleri kitabı, helal et meselesi ve 90'ların başındaki Körfez Savaşı gibi konular insanları "Müslüman İngiliz kimliği" ni araştırmaya sevk etmiştir. İngiltere de yaşayan Müslümanlar giderek birer yabancı şeklinde algılanmaya ve "İngilizlilik"[94] kavramının dışına itilmeye başlanmıştır.[95]

11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdan tüm Müslümanlar sorumlu tutulmuş, Batılı ülkelerde özellikle Amerika'da İslam düşmanlığı ve şiddet olaylarında giderek artış yaşanmaya

---

[90]Nihat Uzun, "***Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği"***, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 42

[91]Sonyel, Salahi Ramadan***, "The Silent Minority: Turkish Muslim Children in British Schools"***, Cambridge, 1988, akt. Nihat Uzun, Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 43

[92]Humayun Ansari, ***"The Infidel Within: Muslims in Britain since 1980"***, C. Hurst&Co (Publishers) Ltd., UK, 2004 akt. Nihat Uzun, Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 44

[93]Ray Honeyford, Yorkshire'da (UK) bir okulda müdür. Asyalı göçmenlerin aile ilişkilerinin çocuklarının okul başarılarını olumsuz yönde etkilediği, okullar söz konusu olduğunda 'çok kültürlülük' kavramının yanlış kullanıldığı ve 'siyaseten doğruluk' anlayışının abartıldığı eleştirilerinde bulunmuştur. Bk. http://en.wikipedia.org/wiki/Salisbury_Review 8.7.2020; http://www.telegraph.co.uk/culture/3654888/Education-and-Race-an-Alternative-View.html 8.7.2010

[94]Gerçek bir İngiliz beyaz, Hıristiyan ve kökü geçmiş yüzyıllara kadar uzanan insanlara denmektedir.

[95]Ansari, **a.g.e.** s. 1.

başlamıştır. 2004-2005 dönemi için İngiltere Parlamentosu İçişleri Komisyonunun hazırladığı raporda, 11 Eylül olaylarının ardından İngiltere'deki Müslümanların kendilerini tehdit altında hissettikleri belirtilmiş, genç Müslümanlara yapılan ırkçı saldırılar artmış ve Müslümanlar dinlerini yaşayamayacaklarını ve toplumdan dışlanacaklarını düşündükleri belirtilmiştir. Raporda yetkililer hem İslamofobik olayları gözeten bağımsız bir birimin olmamasından şikâyet ederken hem de devletin bu konuyla ilgili resmi bir birim kurmasının uygun olmayacağını söylemiştir.[96]

11 Eylül saldırısının ardından İngiltere'de 7 Temmuz 2005 tarihinde benzer bir terör saldırısı yaşanmıştır. 52 kişinin hayatını kaybettiği Londra Metrosunun üç istasyonunda ve bir belediye otobüsünde meydana gelen patlama "İngiltere'nin 11 Eylül'ü" olarak ifade edilmiş ve faillerin Müslümanlar olduğu yönünde paylaşımlar yapılmıştır. Saldırı şekli, saldırganın kimliği, saldırıyı üstlenen grubun aynı olması ve bu olaydan sonra artan Müslüman düşmanlığı olayın 11 Eylül'e benzetilmesinin temel sebeplerindendir.[97]

1.3.3. Fransa'da İslomofobi

Fransa'da İslam sekizinci yüzyılın ilk yarısından itibaren varlığını sürdürmeye başlamıştır. İslam orduları 711 yılında Cebelitarık Boğazı'nı geçerek kısa sürede İspanya'yı fethedip Pirene sıradağlarını da geçerek Fransa topraklarına girmiştir. Pirene sıradağları ile Rhône vadisi arası yarım asır İslâm medeniyetinin bir parçası olmuştur. İslam ordularının kuzeye doğru ilerleyişleri 732 yılında Poitiers'de durdurulmuş, ancak Fransa'nın güneyinde Müslümanlar bir süre daha fetihlere devam etmiştir.[98]

2005 Ekim ayında Paris'te yaşanan olayda Kuzey Afrikalı iki gencin polisten kaçarken saklandıkları trafo merkezinde elektrik çarpması sonucu

---

[96]***"Terrorism and Community Relations"***, House of Commons, Home Affairs Committee (Sixth Report of Session 2004-05), Volume 1, London, 2005, akt. Nihat Uzun, Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 59

[97]Uzun, **a.g.e.**, s. 63

[98]İsmail Ceran, *"Fransa'da İslam (VIII. Yüzyıl)"*, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (dergİabant)** ,Güz 2017, Cilt:5, Sayı:10, 5:16-39

ölmesi, kötü şartlar altında yaşayan ve dışlanan Kuzey Afrikalı gençleri isyana sürüklemiş ve on bin aracın yakıldığı, üç bin kişinin gözaltına alındığı üç hafta süren bir kargaşaya yol açmıştır.[99] Bu olay Avrupa basınında Müslüman Arap gençlerin Paris sokaklarında terör estirdiği bir olay olarak yer almış ve olayların tek sorumlusu olarak Müslümanlar görülmüştür.

Batı Avrupa'da artan Müslüman nüfusun etkilerini "Avrupa'nın Osmanlılaştırılması" olarak adlandıran Fransız sosyolog Shmuel Trigano'nun yanı sıra son dönemlerde Müslüman azınlıkların yaşadığı şehrin dış mahalleleri için Fransız düşünürlerin yazdığı bazı eserlerde ise "cumhuriyetin kaybedilmiş toprakları", "laiklik ve demokrasinin geçersiz olduğu vahşi topraklar" gibi dışlayıcı kavramlar kullanılmıştır.[100]

2010 Temmuz'un da Fransa Parlamentosu tarafından onaylanan yasa tasarısı Senato'da 246'ya karşı 1 oy ile kabul edilerek[101] kamuya açık her mekânda peçe ve burka gibi yüzü örten kıyafetlerin giyilmesi yasadışı hale getirilmiştir. Yasağa uymayan kadınlara 150 Avro para cezasının yanı sıra mecburi yurttaşlık stajı cezasının da uygulanması öngörülmüştür. Bu yeni yasayı din ve sekülerizm sosyolojisi üzerine çalışmalarıyla tanınan Jean Baubérot şiddetle eleştirmiştir. Sekülerlerin, devleti, insanların ve dini cemaatlerin dini hayatlarına müdahale etmesi için teşvik ettikleri yorumunda bulunmuştur.[102]

Ulusal İslamofobi Gözlem Merkezi'nin yaptığı araştırmada 2011'de Müslümanlara karşı saldırılarda bir önceki yıla göre %34'lük bir artış

---

[99] *"The Problem of Clichy: After 2005 Riots, France' s Suburbs Are Still Miserable",* **Time World,** 7 Aralık 2012, akt. Özdemir Ömer Behram "Fransa'da İslamofobik Söylemin Ana Akımlaşması ve Arap Baharı'nın Etkisi", Tez Çalışması, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi, 2012, s. 448

[100] Paul A. Silverstein, *"The Context of Anti-Semitism And Islamophobia In France",* **Patterns Of Prejudice**, Vol.42, No.1, 2008, akt. Özdemir Ömer Behram "Fransa'da İslamofobik Söylemin Ana Akımlaşması ve Arap Baharı'nın Etkisi", Tez Çalışması, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi, 2012, s.449

[101] *"France's Senate Backs National Assembly and Bans Women Wearing The Burka in The Public"*, **Daily Mail,** 15 Eylül 2010, akt. Özdemir Ömer Behram "Fransa'da İslamofobik Söylemin Ana Akımlaşması ve Arap Baharı'nın Etkisi", Tez Çalışması, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi, 2012s. 451

[102] *"France's Crusade Against Faith",* **Time,** 18 Ekim 2010, akt. Özdemir Ömer Behram,"Fransa'da İslamofobik Söylemin Ana Akımlaşması ve Arap Baharı'nın Etkisi", Tez Çalışması, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi, 2012, s. 451

gözlenirken 2012'de ise bu oran artık alarm seviyesini aşmıştır. 2012 Ocak-Ekim ayları arasında rapor edilmiş 175 İslamofobik eylem gerçekleştirilmiş bu da 2011 yılına göre %42'lik bir artış anlamına gelmektedir.[103]

1.4. Balkanlar'da İslamofobi

Soykırım terimi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra mağlup olan Almanya ve faşist birliğinin Yahudilere karşı başlattığı katliam ve toplu öldürmeler sonucunda hayatımıza girmiştir. Bu olay sonucunda ABD'nin ve Avrupalı müttefiklerin öncülüğünde toplanan Birleşmiş Milletler uluslararası bir hukuk arayışına girmiştir. 2. Dünya Savaşı'nda yaşanan olaylar sonucunda Birleşmiş Milletler tarafından 1948'de imzalanıp 1951'de yürürlüğe giren Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu sözleşme 1933-1945 arasındaki Yahudi Soykırımı haricinde 1948 öncesi işlenen eylemleri kapsam dışı bırakmıştır. Böylece Batı kendi içinde, Batılı bir gücün yine Batılı kabul edilen bir kitleye uyguladığı soykırımı bu şekilde aklamış oldu.[104]

1948'den itibaren yapılan Cezayir Soykırımı, Kırım Türkleri Soykırımı, Batı Türkistan Soykırımı, Doğu Türkistan Soykırımı, Vietnam Soykırımı, Kıbrıs Türkleri Soykırımı, Azerbaycan Türkleri Soykırımı, Irak Soykırımı, Bosna Soykırımı, Ruanda Soykırımı gibi soykırımlar Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne rağmen Batı'nın gözleri önünde gerçekleşmiştir.

ABD'li tarihçi ve nüfus bilimci Justin McCarthy'e göre 1770-1922 yıllarında Osmanlı'nın çöküş zamanlarında 5 milyon Müslüman Türk sürülmüş, 5 milyonu da katledilmiştir. Sömürgeciliğin batıda Kızılderili Kıtasında 50 yıl içinde gerçekleştirdiği 60 milyona yakın insanın yok

---

[103]***"France sees 'alarming' rise in Islamophobia",*** France 24, http://www.france24.com/en/20121120-islamophobia-france-increasing-alarmingly-national-front-anti-semitism , 21 Kasım 2012, akt. Özdemir Ömer Behram, "Fransa'da İslamofobik Söylemin Ana Akımlaşması ve Arap Baharı'nın Etkisi", Tez Çalışması, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi, 2012, s. 451

[104]Ali Özsoy, ***"Balkanlar'da Türk Soykırımı",*** İleri Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2017, s. 14

edilmesiyle sonuçlanan soykırımla eş zamanlı olarak Doğuda da bir Türk soykırımı başlamıştır. 16.yy.da Rusya'nın Kazan Türkleri soykırımı, 19.yy ile 20.yy. arası Rusya'nın Batı Türkistan soykırımı, 17.yy. ile 19. yy. arası İngiltere'nin Hindistan-Babür Türklerine soykırımı, 19.yy ile 20.yy arası Fransa'nın Cezayir Türkleri ve Müslümanlarına soykırımı, 20.yy.dan günümüze Çin'in Doğu Türkistan Türklerine soykırımı vb…[105]

20.yy boyunca Kafkasya, Türkistan, İran ve Balkanlar'da Müslümanlara yönelik soykırım devam etmiştir. Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk ve Bulgaristan'da sosyalizm adı altında Müslümanların tüm geçim kaynaklarına el konulmuş ve isimleri değiştirilmiştir. Bulgaristan'da Todor Jivkov döneminde rejim muhalifi adı altında en az yirmi bin Müslüman katledilmiştir. 1972'deki Bulgarlaştırma kampanyasına direnen köylüler Rodop Dağlarına sığınmış, bunun üzerine Bulgar Hava Kuvvetleri halkı uçaklarla zehirli gaz bombardımanına tutmuş ve binlerce Müslüman hayatını kaybetmiştir. 'Tek Bulgar Ulusu' yaratma planı 1984'te tekrar başlamış ilk yirmi beş günde 765 Müslüman katledilmiştir. 1985-1989 yılları arasında toplama kamplarında ve köylerde yapılan katliamlarda on bine yakın Müslüman katledilmiştir.[106]

Medeni Batının gözleri önünde yapılan Balkanlar'daki son Müslüman soykırımı ise Bosna Hersek'te gerçekleşmiştir. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla tüm Slav federe cumhuriyetleri bağımsızlığını ilan etmiş, Bosna Hersek de bağımsızlığını ilan etmek istemiş ancak Sırplar ve Hırvatlar onlara bağımsızlık hakkı tanımayı reddetmiştir. 1850'lerden beri savundukları "Müslümanlaştırılmış Sırp'sınız" propagandası yerini "Türklere ölüm" sloganlarına bırakmış ve bir kaç yıl içinde en az iki yüz bin Müslüman'ı katletmişlerdir. Televizyona çıkan Sırp katiller "Türklerden intikamımızı aldık!" nidaları atmıştır.[107]

---

[105]**A.g.e.,** s.16
[106]**A.g.e**., s.168
[107]**A.g.e**,, ss.170-171

1.5. İslamofobi ve Medyanın Rolü

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, sosyal medyanın yaygınlaşması ve Twitter gibi ortamların oluşması İslamofobik paylaşımların da hızla artmasına neden olmuştur. Örneğin Charlie Hebdo dergisine 7 Ocak 2015 tarihinde yapılan silahlı baskından sonra ilk 24 saatte 3 milyon 400 binin üzerinde tweet atılmış, medyada ve internette bu olay ifade özgürlüğü ve bağımsız basına destek anlamına gelen bir sembole dönüştürülmüştür.[108]

Online Nefreti Önleme Enstitüsünün (The Online Hate Prevention Institute) yayınladığı raporda internette yayınlanmış Müslüman karşıtlığına dayalı 1.100 içerik tespit edildiğini ve bu içeriğin büyük bir kısmının ise Facebook ortamında paylaşıldığını açıklamıştır.[109]

İslam'ı siyasal bir tehdit olarak gören ve nerdeyse her gün İslam korkusuyla dolu aşırı yanlı haberler çıkaran Batı medyası yapılan bu yayınları sosyal yaşamda tartışmasız doğru haline getirmektedir. Time dergisinin 1979'da kapak konusu, İslam: Militan Uyanış'tır. 2005 yılında aynı dergi Leonardo da Vinci'nin ünlü eseri Mona Lisa'ya türban takarak "Avrupa'da Kimlik Krizi" diye başlık atmıştır. Newsweek adlı ünlü haftalık dergi de İslamofobi'yi "Muslim Rage" (Müslüman Öfkesi) manşetiyle kapağına taşımıştır. Arap ülkesinde yaşanan protestolardan birinde sakallı, sarıklı ve bağıran Müslüman eylemcilerin olduğu bir kareyi, Müslümanların öfkesinin göstergesi şeklinde tüm dünyaya servis etmiştir.[110]

2008 yılının Ekim ayında Fransız L'Express dergisi manşet olarak "İsa - Muhammed Çatışması" ifadelerini kullanmış, Hz. İsa'yı temsilen bir figüre ve Hz. Muhammed'i temsilen yüzü tamamen sarıklı bir figüre yer vermiştir. Ayrıca Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i dünya görüşleri üzerinden kıyaslayarak Hıristiyanlık ile İslam arasındaki görüş farklılıklarının gündelik hayatta

---

[108]Hakan Aydın, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli, ***"Medya ve İslamofobi"***, Nobel Yayıncılık, 2019, s.85
[109]**A.g.e.**, s.100
[110]Melih Öksöz, ***"13 Dakika 51 saniyede İslamofobi"*** İKV Değerlendirme Notu 58, 2012, s.6

konuşulmasını ve insanların farklılıklar üzerinden birbirlerini ötekileştirmelerinin önünü açmıştır.[111]

İran Devrimi, 1970'lerde ortaya çıkan petrol krizi, 1983'te Beyrut'ta ABD kışlasının bombalanması, 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması, 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgali ve İran rehine krizi ile birlikte Hollywood çoğunlukla Arap erkeklerden oluşan ve aksiyon filmlerinde yer alan terörist imajını geliştirmiştir.[112] 1970'lerden sonra terörist tiplemeleri de yerini Müslüman terörist tiplemesine bırakmıştır. Hollywood'un ilk terörist filmi 1942 yapımı Saboteur'dir. Bazı filmlerin yeniden çekimlerinde kötü karakterler Müslümanlara uyarlanmıştır. 1950 yapımı 'Father of the Bride' filminde Müslümanlar yokken filmin 1991'deki yeniden çekiminde kötü adamlar Orta Doğu kökenli Amerikalılardır.[113]

Birçok batı yapımı filmlerde İslam dini ve Müslümanlar, cahil, hoşgörüsüz, köktenci ve kadınlara şiddet uygulayan insanlar olarak gösterilmiştir. Yapılan filmlerin çoğunda nerede bir terör saldırısı olsa faili olarak Müslüman kimliği kullanılmış ve teröristlere (Müslümanlara) karşı savaşılmıştır. Bu filmler yüzünden Müslümanlıkla teröristlik eş anlamlı haline getirilmiş, Müslümanların tehlikeli ve suç işlemeye meyilli oldukları algısı oluşturulmuştur. Ayrıca çeşitli dergi, gazete ve medya araçlarında Müslümanlar için özel anlamı olan sakal ve türban terörist kimliği olarak tanıtılmış, insanların Müslümanlara karşı korku ve ön yargıyla yaklaşmalarına neden olmuştur.

---

[111] ***"L'Express",*** Ekim, 2008, akt. Hakan Aydın, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli, Medya ve İslamofobi, Nobel Yayıncılık, 2019, s.165

[112] Picherit-Duthler, G. Ve Yunis, A. 2011, ***"Tramps vs. Sqeetheart: changing images of arab and american qomen in hollywood films. Middle east journal of culture and communication"***, 2011 akt. Hakan Aydın, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli, Medya ve İslamofobi, Nobel Yayıncılık, 2019, s, 200

[113] J.G. Shaheen, ***"Hollywood's Muslim Arabs. The Muslim World",*** 2000, akt, Hakan Aydın, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli, Medya ve İslamofobi, Nobel Yayıncılık, 2019, s.201-202

1.6. Değerlendirme

Bu bölümde İslamofobinin tarihsel sürecine ışık tutularak İslamofobinin ne olduğu, Avrupa ülkelerinde nasıl ortaya çıktığı ve günümüze kadar artarak devam ettiği, Batılı siyaset bilimcilerin İslam hakkındaki düşünceleri, medyanın olaylara etkisi ve İslamofobinin Balkanlara yansıması konularına değinilmiştir.

İslamofobinin ortaya çıkışı başlığında tartışılan, Müslümanlara karşı ayrımcılık, nefret ve ön yargılara yol açan ya da bunların oluşmasını kışkırtan söz ve eylemler, İslam'a karşı negatif tutum ve davranışlar olarak tanımlanan İslamofobi kelimesi ilk kez 1918 yılında kullanılmaya başlanmış, bilinen anlamıyla ilk kez kullanımı ise Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren olmuştur. Müslümanlar hemen her dönemde bu negatif tutum ve davranışlara maruz kalsalar da İslamofobik davranışların ciddi artış göstermesi 1979 İran Devrimi'nden sonra yaşanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesine bağlı olarak komünizm çökmüş, Berlin Duvarı yıkılmış sonuç olarak İslam yeni düşman olarak seçilmiş bu da İslamofobiyi daha popüler hale getirmiştir. 11 Eylül 2001'de ABD'deki ikiz kulelere yapılan terörist saldırılar İslamofobinin tekrar yükselişe geçerek dünya gündemine oturmasına sebep olmuştur. Bu olay ve ardından din kullanılarak yapılan birçok saldırılar da zaten hedef olan İslam'ı olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir.

İslamofobik Teoriler başlığında çerçevesi çizildiği gibi Batı dünyasının önemli akademisyenleri ve edebiyatçılarının da İslam karşıtı söylem ve çalışmaları İslam düşmanlığını giderek körüklemiştir. Soğuk Savaş sonrası dünyada çatışmaların temel sebebinin ne ideolojik ne de ekonomik kaynaklı olacağını savunan Huntington, dünya toplumları arasındaki büyük bölünmelerin ve çatışmanın kültürel kökenli olacağını, küresel siyasete farklı medeniyetlere ait milletler ve gruplar arasındaki çatışmanın hükmedeceğini savunmuştur.

Lewis'in çalışmalarının ana noktası, yüzyıllar öncesine dayanan Batı'nın İslam medeniyeti ile yaptığı hâkimiyet ve saygınlık mücadelesinin son aşamasında olduğu üzerine kurulmuştur. Son 30 yılda Avrupa'dan Amerika'ya yapılan göçler nedeniyle Batı'nın İslam ile karşılaştığını, ekonomik büyümenin en hareketli döneminde başlayan bu olay yüzünden Batı'nın bir kriz yaşamaya başladığını düşünmektedir. Kepel'in bu sonuca varmasının nedeni siyah Amerikan gettolarındaki ayaklanmalar, Salman Rushdie olayı (Ocak 1988) ve İslami başörtüsü gibi konulardan kaynaklanmıştır.

Hem düşünsel hem de tarihsel olarak İslam'ı bir başarısızlık olarak gören Roy, Siyasal İslam'ın, mevcut muhalefet boşluğu doldurularak Batı ve modernlik karşıtlığı temelinde güçlendiğini, yeni siyasal biçimler yaratamadan sadece şeriatı yeniden kurmaya çalışan bir neo-fundamentalizme dönüştüğünü savunmuştur. Bu yüzden Siyasal İslam'ın iktidara gelse bile başarısız olacağını, adetlerden ve hukuktan başka hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini düşünmüştür.

Barber ise, McWorld olarak nitelediği 'küreselcilik' ile Cihad olarak nitelediği 'kabilecilik' olgularının yenidünya düzenini şekillendirdiğini ileri sürerek, Cihat'ın kanlı bir kimlik politikası uygularken McWorl'ün kansız bir kâr ekonomisi uyguladığını ve yurttaşlar olmadan demokrasinin olabilirliğini sorgulamıştır. Cihat'ın küreselleşmenin çarpık bir sonucu olduğunu ve demokrasi açısından tehlikeli olduğunu vurgulamıştır.

Batı'da İslamofobinin, İran Devrimi'nin etkisiyle ilerlediğini belirten Esposito, İslam'ın Avrupa'da ve ABD'de en hızlı yayılan din olmasının yarattığı korkunun, Müslümanları terörist olarak nitelendirenlerin daha çok ve etkili olmalarına olanak sağladığını ileri sürmüştür. Bu durumun Müslümanların potansiyel suçlu olarak görülmesine ve özgürlüklerinin sebepsiz yere sınırlandırılmasına neden olduğunu belirtmiş, Batı'da dile getirilen İslami tehditin boş bir efsane olduğunu, Batı'nın yüzleşmek zorunda olduğu şeyin, İslam dünyasının gerçeklerini ve tarihi daha iyi anlamak,

İslam'ın taşıdığı çeşitlilikleri ve farklı yüzleri görebilmek olduğunu vurgulamıştır.

Said, Şarkiyatçılığın üç yönünden bahsetmiştir: Asya ile Avrupa arasındaki değişen, dört bin yıllık tarihe sahip tarihsel ve kültürel ilişki, Batı'da Şark kültürleri ve gelenekleri hakkında uzmanlaşmasını sağlayan bilimsel disiplin ve Şark bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımlar ve imgelerdir. Şarkiyatçılık kavramı Batı'ya medeni, güçlü, üstün, bilgili gibi pozitif anlamlar yüklerken Doğu'ya ise cahil, bilgisiz, pasif gibi negatif anlamlar yüklemiştir. Batı'nın kendi iktidarını kabul ettirmek için Doğu'yu ötekileştirdiğini, yaptığı işgaller ile müdahaleleri meşrulaştırmak ve kendi çıkarları doğrultusunda Doğu'yu yeniden inşa etmek için Doğu'yu geri kalmış, ilkel ve cahil olarak tanımladığını savunmuştur.

İslamofobi kavramı farklı dinlerin bir arada yaşama ve birbirine saygı duyma eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde farklı dil, din ve ırklarla ortak ve birlikte yaşama konusunda Avrupa örnek gösterilse de geçmişte bu durum farklıdır. Avrupalılar kendilerinin üstün olduğunu ileri sürmüş ve kendi kimliklerini tanımlarken sınırları dışındaki toplulukları esas alarak tanımlamıştır. Asya'da yaşayan Arap ve Pers gibi halkları ikinci sınıf toplum olarak görürken kendilerini ise birinci sınıf olarak görmüştür.

1978 İran Devrimi ve Amerikan elçiliğindeki rehine krizi sonucunda İslam ile tanışan Amerikalılar, yapılan haberlerin de etkisiyle İslam'a karşı meraklanmış, daha sonra yaşanan saldırıların da etkisiyle İslam'a olan ilgileri giderek artmaya başlamıştır. Bu saldırılar sonucunda İslam sadece Amerika'nın değil diğer ülkelerinde dikkatini çekmiştir. İslam'ın başlangıç yılları olan Miladi 7. Yüzyıldan beri İslam ile tanışık olan İngiltere 1980'lerin ortalarından itibaren Müslüman kimliğinin ciddi anlamda tartışmaya başlamıştır. Honeyford olayı, İranlı yazar Salman Rüşdi'nin yazdığı Şeytan Ayetleri kitabı, helal et meselesi ve 90'ların başındaki Körfez Savaşı gibi konular insanları Müslüman kimliğini araştırmaya sevk etmiştir. Fransa da ise

İslam sekizinci yüzyılın ilk yarısından itibaren varlığını sürdürmeye başlamıştır.

İslamofobinin küresel bir boyut kazanmasında şüphesiz ki kitle iletişim araçlarının payı büyüktür. Sosyal medyanın yaygınlaşması ve Twitter gibi ortamların oluşması İslamofobik paylaşımların daha da artmasına neden olmuştur. Bu da İslama yönelik kutuplaşmayı daha kolay hale getirmiştir. Propaganda amacıyla yapılan birçok yalan haberlerin yayılma hızı artarak kısa sürede çok sayıda taraftar kitlesine ulaşmış ve bilginin doğruluğu araştırılmadan İslam hedef haline getirilmiştir. Medyada İslam ve Müslümanlara yönelik terör yanlısı, irticacı, ilkel, barbar gibi negatif anlatımlara sıkça yer verilerek İslam düşmanlığı sürekli canlı tutulmuştur. Bu da medyanın toplumu istediği yönde şekillendirerek insanların İslam/Müslüman gerçekliğini gazete, dergi ve televizyonlardan öğrenmesine ve medyanın gerçekliğine şüphesiz inanmasına neden olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL, SOSYAL VE TARİHSEL BOYUTLARIYLA BOSNA HERSEK

2.1. Konumu ve Tarihi

Bosna-Hersek, coğrafi konum olarak Avrupa'nın güneybatısında, Balkan Yarımadası'nın ise kuzeybatısında bulunmaktadır. Kuzeyinde ve batısında Hırvatistan doğusunda ise Sırbistan ve Karadağ yer almaktadır. Hırvatistan ile 932 km, Sırbistan ile 302 km ve Karadağ ile 225 km kara sınırı bulunmaktadır. Toplam yüzölçümü 51.129 km^{2}'dir.[114]

Adını aynı adı taşıyan ırmaktan alan İllirya kökenli Bosna ismi ülkenin daha geniş olan kuzey kısmının adını oluşturmuştur. Neretva nehri havzasıyla güney bölgeleri içine alan Hersek (Dük) adı ise XV. yüzyıl ortalarında Bosna kralına isyan edip kendisini "ST. Sava'nın Hersek'i (dükü)" ilan eden Stjepan Vukcaic Kosacaa'nın unvanından gelmektedir.[115]

Bosna-Hersek, üçgene benzeyen dağlık bir arazi yapısına sahip ve bu dağlık arazi Sava ve Neretva ırmaklarının sularıyla parçalanmaktadır. Bosna'nın dağlık yapısı Justin McCarthy'nin "1800'den 1878'e Osmanlı Bosna" sı isimli makalesinde tespit ettiği üzere Bosna'nın siyasi ve ekonomik hayatını belirlemiştir. Bu durum ilk olarak Bosna eyaletinin özgün bir yapıya sahip olmasının yanı sıra Sırbistan ve Hırvatistan'dan ayrı bir bölge olarak var olmasına imkân vermiştir. İkinci olarak Josip Broz Tito,[116] II. Dünya Savaşı

---

[114]Hasret Çomak, ***"Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği",*** Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2009, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitiği, (Erişim Tarihi:18.03.2018)

[115]Branislav Djurdjev, ***"İslâm Ansiklopedisi, Bosna-Hersek Maddesi"***, TDV Yayınları, Cilt 6, İstanbul, 1992, akt. Recep Temel Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara, 2018, s.19,

[116]J. B. Tito, 7 Mayıs 1982 tarihinde, Kumrovec, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda dünyaya geldi. Rusya'da, devrim hareketi sırasında sosyalizmi benimseyen Tito, Yugoslavya Kominist Partisi'nin kurucu kadrosunda yer aldı. 1945 yılında Hükümet Başkanı görevlerine getirilen Tito'nun partisi Halk Cephesi, seçimleri kazanarak ülkenin yönetim şeklini resmi olarak Monarşi'den Federal Cumhuriyet'e çevirdiler. 13 Ocak 1953 tarihinde Yugoslavya Devlet Başkanı seçildi. 4 Mayıs 1980 tarihinde, Ljubljana, Yugoslavya'da vefat etti.

sırasında Nazi Almanya'sına karşı verilen mücadelede karargâhlarını Bosna Hersek sınırları içerisinde önce Hersek bölgesinde, Karadağ sınırındaki dağlarda sonra Bilhaç'ta ve en sonunda Yayçe'de konumlandırmıştır. Son olarak Tito, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin'le arasının bozulması ve Kominform'dan çıkarılması üzerine meydana gelen güvenlik tehdidini bertaraf etmek amacıyla Yugoslavya'nın sınır bölgelerindeki büyük sanayi tesislerini Bosna'nın içlerine taşıtmıştır.[117]

Roma'nın ikiye bölünmesiyle İllirya arazisi de bölünmüş, Roma ve Doğu Roma İmparatorluklarının hâkimiyet mücadelesinde arada kalan Bosna bölgesi zamanla kendi özgün dini ve siyasi kimliğini oluşturmuştur. Bizans'a bağlı olan bugünkü Saraybosna-Visoko-Zenica hattındaki derebeyleri ise bazen bağımsız, bazen yarı bağımsız olarak XII. yüzyılda kesin şeklini alacak olan Bosna Krallığı'nın temelini atmıştır. Bu yüzyılın sonunda Kulin Ban önderliğinde tam bağımsız hale gelen Bosna, XIV. yüzyıl sonunda, Türklerin Balkanlar'a yerleştiği zamanlarda, en güçlü Balkan devleti durumundadır.[118]

1875 yılında Sırpların Doğu Hersek'te başlattığı, Boşnakların da kısmen katıldığı isyan hem Bosna hem de Osmanlı tarihinde kırılma noktası olmuş, Sırbistan özerk yönetimi tam bağımsızlığını kazanmış; Bosna ise Osmanlı toprağı olarak Avusturya idaresine verilmiştir.[119] Hersek isyanlarından sonra gelen Habsburg Yönetimi Boşnakları sıkıntıya soktuğu için çoğu Anadolu'ya ve Osmanlıların Rumeli'de elde kalan bölgelerine göç etmişler, bu yüzden Bosna-Hersek bölgesinde Müslüman nüfus iyice azalmıştır.[120]

---

[117]Cengiz Çandar, ***"Bilmediğimiz Bosna"*** başlıklı Yazı Dizisi – 4 - Sabah gazetesi, 1 Ağustos 1995

[118]Cemile Haliloviç Tekin, ***"Bosna-Hersek Devleti",*** 3. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012, s.3

[119]Gavran Fraignacije, ***"SuputniciBosanskePovijesti – Sedam Stoljeca Djelovanja Bosanskih Franjevaca, Sarajevo",*** 1990, akt. Cemile Haliloviç Tekin, Bosna-Hersek Devleti, 3. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012, s.4

[120]Muhammed Filipovic, ***"Bosna i Hercegovina – NajvaznijeGeografske, Demografske, Historijske, Kulturne i PovijesneCinjenice, Sarajevo",*** 1997, akt. Cemile Haliloviç Tekin, Bosna-Hersek Devleti, 3. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012, s.4

I. Dünya Savaşı'nda Boşnaklar, İtilaf Devletlerine karşı merkez güçlerinin yanında savaşmıştır. Avusturya yönetimi ve I. Dünya Savaşı'nı kapsayan süreç Güney Slav arazisinin üç önemli halkı Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırplar arasındaki ilişkileri tersine çevirmiştir. Savaş İtilaf Devletlerinin aleyhine neticelenince Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanmış; Slav halklarından Slovenler, Hırvatlar, Sırplar ve Boşnaklar Yugoslavya'yı kurmuşlardır.[121]

1941 yılında Mihver güçlerinin işgali sonucu Yugoslavya'nın siyasi birliği bozulmuş, Bosna, işgal süresince Almanların kurup Hırvatlara hediye ettiği Bağımsız Hırvat Devleti sınırları içinde kalmıştır. Savaşta sosyalistler (Tito) tarafından başlatılıp yürütülen kurtuluş harekâtının neredeyse tamamı Bosna içinde geçmiş, diğer yerler Bosna'dan sonra kurtarılmıştır. Bu yüzden federal bir birim olarak kurulan ilk devlet Bosna Hersek olmuştur. Savaş sonunda Bosna-Hersek Federal Sosyalist Cumhuriyeti ikinci Yugoslavya Cumhuriyeti içinde yer almıştır.[122]

Tarih boyunca birçok kavmin göç ve istilasına maruz kalan Balkan yarımadası tam bir etnik mozaiği andırmaktadır. Çok eski devirlerde Mısır'dan esmer koptlar (Koptiler) ve Fenike'den Fenikeliler, Yunanistan ve Ege Adaları üzerinden Balkanlar'a girmiş ve bölge halklarıyla karışmıştır. Latin soylu Romen ve Ulahlar Akdeniz'den hem kuzeye hem doğuya gitmiştir. Ulahlar, Slavlar, Türkler, Rumlar vb.leri yarımadanın her yerinde yaşamıştır.[123]

Bir bütün halinde yarımadanın topraklarına ilk defa Roma, sonra Bizans İmparatorluğu hâkim olmuştur. Türk soyundan olan Bulgarlar, Hunlar ve Avarlardan ayrılarak VI. yüzyılda Tuna boylarına ve güneyine inmişler daha sonra Avarlardan da inenler olmuştur. Slav ırkından olan Sırplar ise bulundukları bölgeye VII. yüzyıl sonunda ve VIII. yüzyıl başlarında inmeye başlamıştır. Bu dönemde nüfusça fazla olan Slavlar diğer boyları özümsemiş

---

[121]Tekin, **a.g.e.**, ss. 5-6
[122]**A.g.e.**, ss. 5-6
[123]Recep Temel, ***"Bosna-Hersek -Siyasi-İktisadi-Sosya/Kültürel Yönleriyle-",*** Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara, 2018, s. 22

ve tüm Balkan halkları Bizans-Slav kültürüne adapte olmuştur. Daha sonra IX. yüzyılda tekrar Türk boylarından Peçenekler ve Romanlar Balkanlar'a inmeye başlamıştır.[124]

Etnik olarak üç ana gruba ayrılan Bosna-Hersek, Slav kökenden gelmelerine rağmen din, mezhep ve kültür farklılığı sebebiyle Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırplar ve Katolik Hırvatlar olarak birbirlerinden tamamen ayrılmıştır.[125]

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın başlarına kadar Sırbistan'ı eyalet olarak idare etmiş ancak XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Fransa'da başlayan sosyal ve siyasi hareketler Balkanlara da sıçramış ve otoritesi zayıflamış olan Osmanlı'yı zor duruma düşürmüştür. Fransız İhtilâlı ile yayılan milliyetçilik, çok uluslu bir devlet olan Osmanlı'nın içindeki etnik unsurları etkisi altına almıştır.[126]

Hem milliyetçilik akımları hem Osmanlı'nın merkez ve taşrada gösterdiği zaaflar hem de diğer devletlerin yardımlarıyla Sırplar, 1804 yılında Osmanlı yönetimine karşı tavır almıştır. Bu isyan, Sırbistan idaresini ele geçiren Belgrat Yeniçerilerinin (Yamaklarının) keyfi muamelelerinden kaynaklanmıştır. Kara Yorgi önderliğinde başlatılan Sırp Ayaklanması, esasen Sırbistan'ın milli egemenliğini elde etmesi için hazırlanmış ve merkezleri Karadağ, Avusturya ve Rusya'da bulunan bir ihtilâldir.[127]

Rusya ile 1812 senesinde yapılan Bükreş Antlaşması'yla Belgrad, Sırpların elinden alınsa da isyan sona ermemiştir. Kara Yorgi'den sonra liderliğe gelen Miloş Obrenoviç de Bosna ve Hersek'teki Hristiyanları Sırp ihtilallerine katılmaları için ayaklandırmış, böylece Karadağ ile birlikte büyük bir Sırbistan Kurma[128] emelini sürdürecek ve Osmanlı idaresinden ayrılmayı başaracaktır.

---

[124]Bahattin Karakaya, ***"Bosna-Hersek, Balkanlar ve Türkiye",*** Başlıklı Yazı Dizisi, Türkiye Gazetesi, 1994
[125]Temel, **a.g.e.**, s. 22
[126] **A.g.e**., s. 50
[127]Ahmet Cevat Eren, ***"Mahmut II Zamanında Bosna-Hersek",*** Nurgök Matbaası, İstanbul, 1965, s. 22
[128] **A.g.e**., s. 39

Sırplar, 1829 Edirne Antlaşması ile fiilen bağımsızlık ve bazı imtiyazlar kazanmıştır. Antlaşmaya göre Belgrat dâhil birkaç kalede Osmanlı askeri bulunacak diğer yerlerdeki askerler tamamen çekilecektir. Sırbistan iç işlerinde tamamen serbest olacak, hatta küçük bir ordu dahi teşkil edebilecektir. Dış işlerinde ise Osmanlı'ya bağlı kalarak bir miktar vergi ödeyecektir.[129]

Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması gereğince Bosna ve Hersek, Avusturya tarafından idare edilecek ancak Osmanlı hâkimiyeti son bulmayacaktır. Ayrıca Avusturya, Yenipazar Sancağında da askeri kuvvet bulundurabilecektir.[130]

1908 tarihinde Jön Türklerin baskılarıyla ilan edilen II. Meşrutiyet ile İlhak tamamlanmıştır. Bosna-Hersek Osmanlı toprağı olduğu için Meclis-i Mebusan'a oradan da mebus seçilmesi gerekmiştir. Jön Türklerin Berlin Antlaşması'nın işgal ve idareye ilişkin hükümlerini değiştirmesi ihtimalinden ve Sırbistan'ın da bunu kabul edeceğinden korkan Avusturya-Macaristan hızlı bir şekilde 23 Temmuz 1908 tarihinde Bosna-Hersek'i ilhak kararı almıştır.[131]

2.2. Yugoslavya Dönemi: Savaşa Giden Süreç

1918 sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çözülünce, Hırvatlar ve Slovenler, Avusturya-Macaristan Parlamentosu'nun 73 Güney Slav Milletvekili ile Hırvatistan'ın merkez kenti Zagreb'de toplanarak Sloven, Hırvat ve Sırp Milli Komitesini kurmuştur. Komitenin Habsburg Monarşisi altında yaşayan bütün Slav halklarının bağımsız bir devlette toplanması amacıyla kurulduğunu duyurmuştur. Aralık 1918'in başında Hırvat-Sırp ittifakının baskısıyla, "Sırp - Hırvat ve Sloven Krallığı" resmen kurulmuş ve Sırp Karayorgiyeviç hanedanı krallığa getirilmiştir.[132] 1. Yugoslavya

---

[129]Zekeriya Yıldız, ***"Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek",*** Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1993, s. 99

[130]Enver Ziya Karal, ***"Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)",*** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, Cilt 8, s. 77

[131]Fahir Armaoğlu, ***"Siyasi Tarih Dersleri (1789-1919)",*** Sevinç Matbaası, Ankara, 1961, s.420

[132]Tanıl Bora, ***"Milliyetçiliğin Provokasyonu-Yugoslavya",*** Birikim Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.34

Anayasası'nda kurucu millet statüsünde olmayan Karadağlılar, Makedonlar, Arnavutlar, Macarlar gibi Boşnaklar da, kültürel ve milli kimlikleri tanınmayan, ikinci sınıf vatandaş konumundadır.[133]

Yugoslavya Federasyonu adı altında toplanan halkların anlaşmazlıklarının sebebi mezhep farkları sonucu ortaya çıkan kültürel farkların kullanılmasıdır. Almanya'nın etkisi altında olan Hırvatlar ve Slovenler, Germen kültürüne bağlı olup Slavca konuşan Katolik Almanlar gibi görünmektedir. Bu sebeple Karadağlılar ve Ortodoks Sırplar kültürel açıdan Hırvat ve Slovenlerden farklılık göstermektedir. Hem Hırvatlar hem Sırplar tarafından 'Türk Müslüman' şeklinde bahsedilen Boşnaklar ise "Müslüman Slavlar" olarak nitelendirilmiş ve bu yüzden Boşnaklara karşı yapılan her saldırı Müslüman Türkleri kovmak için yapılan bir Haçlı Seferi olarak gösterilmiştir.[134]

Eski Yugoslavya'da yaşayan Sırplar ve Karadağlılar Ortodoks; Hırvatlar ve Slovenler Katolik Hıristiyan; Boşnak ve Türklere ek olarak Arnavutların büyük çoğunluğu ise Müslüman'dı. Bu çeşitli milliyetler ve dinsel topluluklar karmaşasının yol açtığı sorunlar, Yugoslav Savaşı'nın temel ideolojik ve dinsel-etnik kimliğinin bir parçası olmaktadır.[135]

1929 senesinde kurulan Monarko-Faşist rejim, Yugoslavya'yı tarihi-milli sınırları hiçe sayarak dokuz eyalete ayırırken, Bosna-Hersek'in topraklarını da dörde bölmüştür: Kuzey de Hırvatistan'la kesişen Vrbas, Saraybosna merkezli Drina, batıda Dalmaçya'yla kesişen sahil Bonovinası, güneyde Karadağ ve Sırbistan'la kesişen Zeta. Bu düzenlemeyle Müslümanlar hiçbir eyalette çoğunluk olamamıştır.[136]

---

[133]Tanıl Bora, ***"Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası, Bölgeler-Sorunlar, Bosna-Hersek,"*** Birikim Yayınları, İstanbul, 1999, s.36
[134]Arif Purivatra, ***"Stanje Bosanskih Muslimana",*** Nacionalni i Politicki Razvoj Muslimana (Rasprave i Clanci), Sarajevo, 1969, akt: Cemile Haliloviç Tekin, Bosna-Hersek Devleti**,** 3. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012, s.11
[135]Tekin, **a.g.e.**, s. 11
[136]Bora, **a.g.e.**, 1999, s. 38

1947 senesine gelindiğinde Yugoslavya Federe Cumhuriyeti'nde bütün sanayi işletmeleri kamulaştırılmıştır. Başlangıçta sosyalist bir yapılanmayı öngören Halk Cephesi veya Yugoslav Komünist Partisi kuruluşundan kısa bir süre sonra SSCB ile yaşadığı anlaşmazlıklardan dolayı kendine özgü bir model olan Özyönetim'i tercih etmiştir.[137]

Sırplar ve Hırvatlar tarafından Osmanlının varisleri olarak görülen Bosnalı Müslümanlar sosyal ve kültürel olarak sürekli baskı altında tutulmuştur. Devlet zoruyla Müslüman Boşnakların kurdukları örgütler kapatılmış, 1946 senesinde Mladi Müslimani, El Hidaye, İhvan, Merhamet gibi bütün sivil örgütleri, Preporod Örgütü çatısında birleşmiş ve 1948'de hükümet tarafından kapanmaya zorlanmıştır. Müslümanların yayın organları kapatılmış, mahalle mektepleri ve İslâm okulları yasaklanmış, camilerde uygulanan sivil dini eğitim uygulaması da sıkı gözetim altına alınmıştır.[138]

1960'lı yılların sonunda Tito tarafından Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerine karşı bir denge oluşturması amacıyla Müslüman kimliği tanınmış ve hukukileştirilmiştir. Federal Parti 1968 senesinde Boşnakların milli anlamda Müslüman olduklarını kabul etmiş, bir anayasa değişikliğiyle teyit etmiş ve 1974 Anayasa değişikliğiyle de hukuki sonuca bağlanmıştır. Yeni Anayasa'da Müslümanlar Yugoslavya'nın altı kurucu milletinden biri statüsünü kazanmıştır.[139]

1982 senesine gelindiğinde, politikacılar yeni oluşumlar ve olası birçok partili sistemden bahsederken, Sırbistan'ı ise milliyetçi hareketler etkisi altına almaya başlamıştır. Geniş Sırp kitlelerin desteğini alan Slobodan Miloşeviç'in

---

[137]Oral Sander, ***"Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)",*** Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, akt: Recep Temel, Bosna-Hersek -Siyasi-İktisadi-Sosya/Kültürel Yönleriyle- Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara, 2018, s.76

[138]Aliya Izzetbegoviç, *"Dünden Bugüne Mladi Müslimanı Teşkilatının Etkisi Üzerine -1"*, Röportaj, SeadTrhulj, çev: Zayim Bilir, **Haksöz Dergisi**, Temmuz 1994, sayı 40 s.47

[139] **A.g.e.**, s.49

milliyetçi politikaları, Sırp, Hırvat ve Slovenlerin milliyetçi tutumları bu hareketin hızlanmasında etkili olmuştur.[140]

1989 yılında yaşanan siyasi bunalım cumhuriyetler arasında ilişkilerin bozulmasına sebep olmuş, Doğu Bloğu'nda görülen yenileşme hareketleri Yugoslavya'ya da yansımış ve 1990'da çok partili düzene geçilmiştir. Slovenya ve Hırvatistan ardından Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Makedonya'da yapılan çok partili seçimler ile sonuçları da Federasyondaki fiili çözülmenin başlangıcı olmuştur. Seçimlerde Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'da milliyetçiler, Karadağ ve Sırbistan'da komünist partiler kazanmış, Bosna-Hersek'te ise Sırp, Hırvat ve Boşnak milliyetçi partileri arasında koalisyon kurulmuştur.[141]

XIX. yüzyıl boyunca Balkan Yarımadasında devam eden bağımsızlaşma sürecinde, Balkan ülkeleri arasındaki sınırlar yerel siyasi yapıya göre değil dış güçlerin denge arayışlarının sonucu olarak düzenlenmiştir. Bu da Avusturya-Macaristan, Fransa, Rusya ve İngiltere'nin bölge dengelerini kendi lehine çevirme politikaları ile bağdaştırılmıştır.[142]

Tito'nun 1980 senesinde ölümüyle denge politikası da uygulanamaz hale gelmiş, 1990 seçimlerinde oyların %30'unu alan Sırp Milliyetçisi, Sırp Demokratik Partisi'nin önderi Radovan Karadziç Yugoslavya'nın parçalanması durumunda kendilerini Miloşeviç'in temsil edeceğini açıklamıştır.[143]

---

[140]Alpaslan Işıklı, ***"Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi",*** İstanbul, 1983, s. 101

[141]Matyaz Klemencic - Mitja Zagar, ***"EtnickaDiverzija u Naciji: Diverzija Naroda Jedne Stare Yugoslavije",*** Zagreb, 1995, akt: Cemile Haliloviç Tekin, Bosna-Hersek Devleti, 3. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012, s. 18

[142]Misha Glenny, ***"Balkanlar: 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler",*** İstanbul 2000, akt: Cemile Haliloviç Tekin, Bosna-Hersek Devleti**,** 3. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012, s.20

[143]Bora, **a.g.e.**, 1991, s.137

2.3. Savaşın Arka Planı

Tarihi olayların gelişiminde sosyal, ekonomik, siyasi faktörlerin yanında insan iradesi de etkili olmuştur. Bu insan iradesi kimi zaman bir lider önderliğinde, kimi zaman bir siyasi grup ya da gizli bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi önderler, Çetnikler, Ustaşalar, Kilise ve Avrupalı siyasetçiler insan iradesinin örneklerindendir. Özellikle Batı tarihindeki gelişmelere yön veren en önemli insan iradesi ise masonluktur.[144]

Yahudiler yüzyıllar boyunca Avrupa'da dışlanmış, hiçbir Avrupa ülkesinde eşit haklara ve siyasi güce sahip olamamıştır. "Hz. İsa'nın Katilleri" olarak gördükleri Yahudilere karşı Hristiyan Avrupası mesafeli davranmayı seçmiştir.[145]

Yahudilere Filistin topraklarını vaat eden milliyetçi ve yayılmacı bir akım olarak nitelendirilen Siyonizm ise Theodor Herzl'in liderliğinde 19. yüzyılın sonlarında siyasi bir hareket haline gelmiştir.[146] Kutsal Kitap'ta İsrail toprakları ve Kudüs'e Siyon ismi verilmiş, bu yüzden Yahudilerin başlıca amacı Siyon'a dönmek olmuştur.[147] Eski Ahit'in ana prensibi Musevilerin Kudüs ve dolaylarına dönme ve Siyon olarak adlandırdıkları kutsal topraklarda Süleyman tapınağını yeniden inşa etmektir.[148]

Yahudi milliyetçiliğine göre, Filistin topraklarında diğer halklar sadece o topraklarda yaşadıkları için herhangi bir hakları yoktur. Toprakların geleceğinin belirlenmesi Yahudilerin takdirindedir çünkü bu topraklar

---

[144]Masonluk ilk kez İngiltere"de 1717 yılında kurumsal hale gelmiştir. Masonluğun Osmanlı İmparatorluğu"nda ortaya çıkışı ise 1738 yılıdır.
[145]Karl Marx, "*Yahudi Sorunu*", 1997, s. 16-17, çev. Niyazi Berkes, Ankara: Sol Yayınları, akt. Habip Tokgöz, İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm, **Anasay Dergisi**, 3 Aylık Hakemli Süreli Dergi, sayı 1, Ağustos 2017,
[146]Salime Leyla Gürkan*, "Yahudilikte İhtida Meselesi",* **İslam Araştırmaları Dergisi 7**, 2002, s.33, akt. Çağla Gül Yesevi, İsrail'in Devlet İmajının Şekillenmesi, Bilge Strateji, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017, s.115
[147]Selin Çağlayan, ***"İsrail Sözlüğü"***, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.369-370, akt. Çağla Gül Yesevi, İsrail'in Devlet İmajının Şekillenmesi**,** Bilge Strateji, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017, s.115
[148]Şlomo Sand, *"Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi",* 2011, s.171, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Doğan Kitap, akt. Habip Tokgöz, İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm, **Anasay Dergisi**, 3 Aylık Hakemli Süreli Dergi, sayı 1, Ağustos 2017,

Yahudilere aittir. Tüm Yahudilerin aynı bölgede toplanması topraklarda yayılmayı kaçınılmaz hale getirmiştir.[149]

Yahudilerin Osmanlı topraklarında görülmeleri ise Sultan II. Bayezid döneminde olmuştur. 1492 yılında İspanya'dan sürülen Yahudiler, Sultan II. Bayezid'in izniyle Selanik'e yerleşmiştir.[150] XI. yüzyılda Almanya'dan, XIII. yüzyılda İngiltere'den daha sonra Fransa ve İspanya gibi ülkelerden sürülen Yahudiler, Hollanda, Avusturya ve Osmanlı Devleti gibi devletlere sığınarak en önemli mertebelerde görev almış, sömürgelerini genişletmek isteyen devletler için ekonomik bir kaynak teşkil eder hale gelmiştir. Paraya olan önemin artması Yahudileri daha güçlü hale getirmiş ve gizli bir para imparatorluğu kurulmuştur. Böylelikle Siyonizm fikri daha da güçlenmiştir. XIX. Yüzyılın başlarında ise Kutsal Topraklara ulaşmak isteyen Yahudiler ile daha çok ülke sömürme hayali kuran Avrupa Devletleri ortak bir düşman edinmiştir: Osmanlı Devleti.[151]

1856 yılında Osmanlı Devleti, İngiliz, Fransız, İtalyan devletlerinden büyük miktarda borç para almış, Osmanlı toprakları ve imkânları bu dönemde birçok yönden sömürülmüş, ekonomik ve siyasi yönden birçok ödün verilmiştir. Islahat Fermanı ile masonlar ve emperyalistlerin sömürüsü için gereken alt yapılar sağlanmış, yabancılara yeni haklar verilerek deniz ve kara ticareti tamamen yabancıların ve işbirlikçileri Müslüman olmayan azınlıkların eline geçmiştir. Emperyalizm etkisiyle azınlıkların ulusçuluğu kullanarak kanlı saldırılarda bulunduğu Balkanlarda mason locaları ve misyoner okulları da yayılmaya başlamıştır. Masonların Batı emperyalizminin topraklarımızda

---

[149]Zafer Balpınar, *"Yahudi Milliyetçiliğinin Güç kullanımı Üzerinden İsrail'in Güvenlik Anlayışına olan etkisi"*, **Akademik Ortadoğu 7**, No.1, 85, akt. Çağla Gül Yesevi, İsrail'in Devlet İmajının Şekillenmesi, Bilge Strateji, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017, s.114

[150]Merve Elmas, ***"I. Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti üzerinde Yahudi Etkisi",*** Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020, s. 3

[151]**A.g.e.**, s. 5

güçlenmesine hukuki ve ticari zemin hazırlayan gelişme ve reform olarak savundukları Tanzimat ve Islahat Fermanları ise bir üst yapı hareketleridir.[152]

Mason olarak bilinen Kemalettin Apak, Belgrad ve Vidin localarının Sırbistan'da İtalyan Büyük Doğusunun uzantısı olarak kurulduğunu ve Sırp Bağımsızlığının merkezi olduğunu dile getirmiştir. Sırbistan'daki masonluk tarihi ile Sırp ayaklanmasının tarihinin birbirinden bağımsız olmadığını, Sırbistan valisi Mustafa Paşa'nın da bir mason olduğunu ve Sırplar tarafından Sırpların "ana babası" olarak anıldığını belirtmiştir.[153]

Osmanlı'nın yıkılışının mimarlarından olan Theodor Herzl, Sultan Abdülhamit'ten Filistin topraklarını istemiş ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Bunun üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne destek olmak amacıyla birçok Siyonist, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne resmi bir şekilde girmiştir. II. Meşrutiyet'ten Birinci Dünya Savaşı'na kadar Cemiyete maddi ve manevi destekte bulunmuştur.[154] Osmanlı'da yaşanan ilk ve en önemli isyan olan Sırp isyanını başlamasında Osmanlı içindeki azınlıkları Padişah'a karşı örgütleyerek onları isyan etmeleri için kışkırtan Herz'in payı büyüktü. Bu isyan Yahudi önde gelenleri ve masonlar arasındaki İttifak'ın bir ürünüydü.

Jön Türkler olarak faaliyet gösteren ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ismini alan bir grup aydın çeşitli yerlerden destek almıştır, bunlardan biri de Mason localarıdır. Basel'de yapılan Siyonist Kongresi'nden sonra öncüleri olan Ettore Ferrari'nin emriyle 1900 yılında Mason locaları aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Sultana karşı gelen gençleri bir araya getirerek bu

---

[152]Hürol Taşdelen, ***"Osmanlı'da Mason Locaları",*** Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Haziran 2019, s.39

[153]R. Atabek, ***"Türk Mason Tarihiyle İlgili Bazı Açıklamalar",*** 1984, s. 8, akt. Hürol Taşdelen, Osmanlı'da Mason Locaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Haziran 2019, s. 41

[154]Avram Galante, ***"Turcs et Juifs",*** Etablissements Haim Rozio & Co, İstanbul, 1932, akt. Merve Elmas, I. Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti üzerinde Yahudi Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020, s. 14

zamana kadar yapılan muhalif hareketleri profesyonel bir hale dönüştürmüştür.[155]

İngiltere'nin ilk Yahudi Başbakanı Benjamin Disraeli, "Coningsby" adlı eserinde dünyayı yöneten karakter Sidonia'yı Rotschildler olarak betimlemiş, eserde Sidonia'nın Avrupa gezintisine çıktığı 1844 yılında Avrupa'da büyük bir dünya savaşının geleceğinden bahsetmiştir. Burada Sidonia: "Dünyayı değiştirecek olan Almanya'da planlanan ve hazırlanan o devrimin şüphesiz Yahudilerin imzasını taşıyacağını ve bu durumun Yahudilerin ülkede tüm üst düzey görevlere yerleşmiş olmasından kaynaklandığını belirttiği"[156] sözleriyle Birinci Dünya Savaşı'nın olacağını önceden haber vermiştir.

İlk kez 1903 yılında ortaya çıkan Çetnik hareketi ile Çetnikler, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Makedonya ve Arnavutluk'a yönelik faaliyetlerde bulunarak Sırbistan'ın güneye doğru genişlemesini hedeflemiştir. 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulmasından sonra ise faaliyetlerini Bosna-Hersek ve Hırvatistan'a doğru yoğunlaştırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Sırbistan'da işgale karşı gelişen ilk direniş hareketi Sırp Çetnik hareketi olmuştur. Çetniklerin ilk resmi programı ise 30 Haziran 1941'de Dr. Stevan Moljević tarafından ilan edilen homojen bir Büyük Sırbistan'ın kurulmasıdır. Çetniklere göre Büyük Sırbistan'da Sırp olmayan unsurların temizlenmesi gerekmektedir.[157]

Çetnikler'in İsrail ile olan bağlantısı ilk olarak l990-91 döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır. Körfez Savaşı'nın yaşandığı zamanlarda Belgrad'daki sol gruplarca düzenlenen Amerika ve İsrail aleyhtarı bir gösteri sırasında Saddam

---

[155]Orhan Koloğlu, ***"Abdülhamid ve Masonlar",*** Pozitif Yayınlar, İstanbul 2004, s.63, akt. Merve Elmas, I. Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti üzerinde Yahudi Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020, s. 9

[156]Benjamin Disraeli, ***"Coningsby",*** Project Gutenberg, E-book 2017, akt. Merve Elmas, I. Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti üzerinde Yahudi Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020, s. 53

[157]Zdravko Dizdar, ***"Četnički Pokret Na Području Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1941. – 1945.)",*** 2007, Nezavisna Država Hrvatska 1941 – 1945., Edt. Sabrina P. Ramet, Alinea, Zagreb, ss.43-50, akt. Hakan Demir, II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya (1939-1945): "Hırvat Ustaşalar, Sırp Çetnikler ve Komünist Partizanlar" Karadeniz Araştırmaları, XIV/55 - Güz 2017 - s.158

lehine sloganlar atan solcu göstericiler, Amerikan Büyükelçiliğine ve Sırp-Yahudi Dostluk Derneği'ne doğru yürümeye başladıkları anda bir grup militan göstericiler tarafından sopalar ve demir çubuklar kullanılarak dağıtılmıştır. Bu grup Çetniklerdi.[158] Diğer bir bağlantı ise AK-47'den sonra en çok kullandıkları İsrail yapımı Uzi silahlarıdır. Bu silahlara sahip oldukları ilk kez Sırp-Hırvat savaşı sırasında Sırpların Hırvatistan'ın Pakrac kentine yaptıkları saldırı sırasında ortaya çıkmıştır. Fransız "Le Nouvel Observateur" dergisi "Ceko" isimli Çetnik liderin emrindeki 3.000 kişinin Uzi taşıdıklarını yazmıştır.[159]

Milosevic, 1989 yılında yaptığı konuşmasında ise en üstün ırkın Sırplar olduğunu ve kanları pahasına bunu dünyaya ispatlayacaklarına dair yaptığı intikam dolu konuşmasının ardından Çetnik selamı vermiştir.[160] Ayrıca, Sırpların en dindar ırk olduğunu savunmuş ve Müslümanlardan daha üstün olduklarını, Müslümanların yaşamak istiyorlarsa üstün olan ırka itaat etmek zorunda olduklarını dile getirerek nasıl bir politikadan yana olduğunu açıkça belli etmiştir.[161]

Bosna Sırplarının lideri Radovan Karadzic savaştan yana bir tutum sergilemiştir, bu yüzden Müslümanların bir İslam Devleti kuracağı korkusunu ortaya atarak saldırısına mantıki bir dayanak oluşturmaya çalışmıştır.[162] Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman da Miloseviç'in izinden giderek Haçlı Seferi ve İslam Devletini önlemeye çalıştıklarını ileri sürerek Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun Avrupa'da bir İslam Devleti kurulmasını önlemek amacıyla Avrupa tarafından oluşturulduğunu ve kendisine Boşnakları Avrupalılaştırma görevi verildiğini belirtmiştir. Ne yazık ki Tudjman bu

---

[158] ***"Muhammed Bosnavi ile özel görüşme",*** 10 Temmuz 1993
[159] ***"Le Nouvel Observateur",*** 24 Eylül 1992,
[160] Muhammed İkbal Çakmak, ***"Soykırıma giden yol",*** 11.7.2019, https://www.gzt.com/mecra/soykirima-gidenyol- 3509027, Erişim: 16.9.2019.
[161] Fadime Türkölmez ve Hüseyin Türkan (Yay. Haz.), ***"Yirminci Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Katliamlar",*** 2. Baskı, İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, 2014, s.224-225
[162] Roy Gutman, ***"Bosna'da Soykırım Günlüğü",*** Tür.: Şakir Altıntaş, İstanbul: Pınar Yay., 1994, s.24, akt. Halis Ayhan, Bir Uygarlık İmecesi Olarak Bosna Savaşı'nın Batı'sı, Avrasya Etütleri, Sayı 57, 2020, s.158

konuda Avrupa'nın güvenini kazanmıştır.[163] Tudjman ve Milosevic, Bosna Hersek'i aralarında bölüştüklerini bir bildiriyle Haziran 1993'te ilan etmiş, Batı ise Müslümanları yok sayarak bu bildiriye sessiz kalmıştır. ABD bu bildiriyi reddetmemiş, Avrupa Topluluğu Temsilcisi Owen ise bu bildiriyi kabul ederek "onaylanan etnik temizliğin eşit dağılımı" ifadesini kullanmıştır.[164]

Sırp lider Radovan Karadzic ise, "Amacımız Balkanlardaki İslam'ı yok etmek ve geldikleri yer olan Anadolu'ya sürmektir. Biz tek din ve tek kültürlü bir Avrupa için savaşıyoruz."[165] sözleri ve 1993'te "Biz Hristiyan kültürünü savunmaya karar verdik, bu yüzden Batı bir gün bize minnettar olacak."[166] sözleriyle yapacaklarını meşrulaştırmıştır. Sırpların, Büyük Sırbistan Planı ile gerçekleştirmek istedikleri Bosna'yı Büyük Sırbistan ve Büyük Hırvatistan oluşumunun bir ara aşaması olarak iki nüfuz bölgesine bölmektir. Müslümanların yarısından çoğu öldürülecek, bir kısmı Ortodoks yapılacak ve zengin olanlar ise para karşılığında canlarını satın alarak Bosna'yı terk edecektir. Kısacası hedef Bosna'yı Müslümanlardan temizlemektir.[167]

Sırp kilisesi, Hırvatistan ve Bosna'da yapılan katliamların durdurulması için hiçbir şey yapmamış aksine dinden çok siyaset ile uğraşmıştır. Katliamları engellemek yerine bu gerçekleri saklayarak soykırıma ortak olmuştur. 1 Aralık 1991'de Patriyarh Pavle tarafından Lord Karington'a gönderilen mektupta Pavle, "Sırpların artık Hırvatlarla aynı devlette yaşamayacaklarını" ve "Hırvatistan'ın bazı kısımlarının sınırları, Sırp halkın kiminle yaşayıp

---

[163]Aliya İzzetbegoviç, ***"Tarihe Tanıklığım",*** Ter.: Alev Erkilet, Ahmet Demirhan ve Hanife Öz, İstanbul: Klasik Yay., 2003. ss. 193, 307-308, akt. Halis Ayhan, Bir Uygarlık İmecesi Olarak Bosna Savaşı'nın Batı'sı, Avrasya Etütleri, Sayı 57, 2020, s.158

[164]Roy Gutman, ***"Bosna'da Soykırım Günlüğü",*** Tür.: Şakir Altıntaş, İstanbul: Pınar Yay., 1994, s.34-36, akt. Halis Ayhan, Bir Uygarlık İmecesi Olarak Bosna Savaşı'nın Batı'sı, Avrasya Etütleri, Sayı 57, 2020, s.161

[165]**A.g.e.**, s. 225.

[166]Douglas M. Johnston ve Jonathon Eastvold, ***"History Unrequited",*** in Harold Coward & Gordon S. Smith (eds.), Religion and Peacebulding, Albany: State University of New York Press, 2004, s. 227; M. Murat Taşar, Burhan Metin ve Altay Ünaltay, Bosna-Herseve Postmodern Ortaçağ Giriş, İstanbul: Birleşik Yay., 1996, s.214

[167]**Vreme Dergisi**, Belgrad, 30 Ekim 1995, Ed Vulliamy, *"The Crime of Appeasement",* International Affairs, Cilt: 74, sayı 1 Ocak 1998, 73-91, s. 77, akt. Doç. Dr. Berdal Aral, "Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk", Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu, s. 189

yaşamayacağı, Sırp halkının kendi çıkarlarını elde etmek için silah gücüne dayanabileceğini ileri sürmüş ve bu konuların kendisini de ilgilendirdiğinden bahsetmiştir.[168] "Avrupa savaşa, sorumluluk almadan sadece tanıklık etti" sözü Papa II. John Paul'un da Avrupa ile aynı tutumda olduğunu göstermiştir.[169]

Kilise, saldırgan İslam imajı oluşturarak Bosna savaşına meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Sırp kilisesinin milliyetçi sözcülerinden olan Atanasiye Yevtiç, 7 Temmuz 1991'de Banat episkopu seçildiğinden şu konuşmayı yapmıştır: "…hac taşımamız kaderimize yazılmıştır. Şimdiye kadar bu hacı nasıl gururla taşıdıysak ileride de aynı şey yapmamız için dua edeceğim. Umarım zeki Yahudi kadının "bizi öldürdüğünüz için sizi affediyoruz, ancak sizi öldürmemiz için bizi zorlarsanız bunu affedemeyeceğiz" kinli ve agresif Müslümanlara söylediği gibi söylememize ihtiyaç olmayacaktır".[170]

Bahsedilen "Zeki Yahudi kadın" ise eski İsrail Başbakanı Golda Mejer'di... Bu konuşmasıyla Bosna savaşının habercisi olan Jevtic'in gözünde İslam agresif bir dindir. Bundan dolayı "Aliya Izzetbegoviç, İslam'ın ret anlamına geleceği için barışı kabul edemeyeceğini açık şekilde göstermiştir." şeklinde bir ifadede bulunmuştur.[171]

Kudüs'te kurulan Haçlı ordusunu 4 Temmuz 1187 tarihinde Hıttin'de bozguna uğratan Selahaddin Eyyubi'nin, Kudüs'ü fethederek bölgedeki tüm Hristiyanları denize dökmesini İsrailliler hiç unutmamıştır. Bu olay İsrailli psikologlara göre tüm İsrail vatandaşlarının yüreklerinde **"**Hıttin

---

[168]Milorad Tomanić, ***"Srpska Crkva u Ratu i Ratovi u Njoj – Türkçe: Savaştaki Sırp Kilisesi ve Kendi İçindeki Savaşlar"***, Beograd, Medijska Knjizara Krug, 2001, s. 65-68, akt. Amela Zahoviç, 1989 Sonrası Balkan Milliyetçiliğine Örnek: Bosna-Hersek, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 99

[169]Richard Holbrooke, ***"Bir Savaşı Bitirmek",*** Çev.: Belkıs Ç. Dişbudak, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 1999, s.41, akt. Halis Ayhan, Bir Uygarlık İmecesi Olarak Bosna Savaşı'nın Batı'sı, Avrasya Etütleri, Sayı 57, 2020, s.156

[170]Tomanić, **a.g.e.,** s. 99

[171]Norman Cigar, ***"Uloga Sırpskih Orijentalista u Opravdavanju Genocida nad Muslimanima Balkana – Turkce: Balkan Müslümanlara Uygulanan Soykırımın Meşrulaştırılmasında Sırp Oryantalistlerin Rolü",*** Sarajevo, " DES ", 2000, s. 31, akt. Amela Zahoviç, 1989 Sonrası Balkan Milliyetçiliğine Örnek: Bosna-Hersek, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 99

Sendromu" nu oluşturmuş ve bir gün Arapların birleşerek İsrail'i denize dökecekleri korkusuna inandırmıştır.[172]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Komutanı Bernard Janvier, Srebrenica kuşatması sırasında "Boşnak askerler Srebrenica üzerindeki NATO uçakları ile Hollanda askerlerine saldırarak Srebrenica'ya müdahale etmemizi istememektedir." şeklinde açıklamada bulunmuştur. Ayrıca Birleşmiş Milletler Yugoslavya Özel Temsilcisi Yasushi Akashi'nin ise, "Müslümanlar hem saldırıları başlatıyor hem de yanlış kararlarına Birleşmiş Milletler ve uluslararası gücü ortak etmeye çalışıyorlar", "İnsanların zorla mı yoksa kendi istekleriyle mi yerlerinden edildiğini bilmiyoruz. Fiziksel işkenceye dair herhangi bir kanıtta yok."[173] sözleri taraflarını belli ettiklerini göstermiştir.

Batı iki sebeple Bosna savaşını örgütlemektedir: ilki savaş sonucunda Yugoslavya dağılacak, bu da SSCB'nin yıkılmasına neden olacaktır böylelikle Yugoslavya'da Rus etkisi sonlanacaktır. ABD ve Batı Avrupalı bakanlar bu amaç doğrultusunda Bosna Savaşı'na müdahale etmeme kararı almıştır. İkinci sebep ise bilindiği üzere Balkanlarda bir İslam Devleti'nin kurulmasına engel olarak tek dinli yapıyı sürdürmektir.[174]

Basra Körfezi Amerika'nın hassas noktasıdır. Çünkü zengin petrol yataklarıyla çevrilidir, bu da birkaç on yıl daha Batı'nın büyüme kaynağı olmasını devam ettireceği anlamına gelmektedir. Pazar tektanrıcılığının en yeni zaferi ise Irak'ın yenilmesi sonucunda kazanılmıştır ve Alain Peyrefitte'in 5 Kasım 1990 tarihli Le Figaro gazetesinde belirttiği üzere, Yahudi lobisi ve iş adamları lobisinin baskısı sonucu ABD çatışmayı başlatmıştır. Bu hassas noktada, İsrail devleti, manevî kurucusu Theodore Herzl'in İsrail Devleti'ne çok önce biçtiği o "Doğu barbarlığına karşı Batı medeniyetinin ileri

---

[172]Prof. Dr. Ata Altun, ***"Büyük Orta Doğu Projesi ve Hıttin Sendromu"***, Rumeli – Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2011, https://www.rubasam.com/buyuk-orta-dogu-projesi-ve-hittin-sendromu.html
[173]Türkölmez ve Türkan, **a.g.e,** s.232,
[174]Gutman, **a.g.e.**, s.17-18,

karakolu"[175] rolünü oynamayı sürdürmektedir. İsrail'e biçilen rolün programı ise Dünya Siyonist Teşkilatı'nın "Kivunim[176]" dergisi tarafından, Lübnan'ın ilk istilasından önce 1982 Şubat ayında ortaya konulmuştur: Nil'den Fırat'a kadar bütün komşu ülkeleri bölüp parçalamaktır.[177]

2.4. Srebrenitsa Soykırımı

Birleşmiş Milletler Nisan 1993'de, Srebrenitsa, Zepa ve Gorazde'yi Güvenli Bölge ilan etmiş, Birleşmiş Milletler Barış Gücü, bu bölgelere asker sevk ederek Sırp saldırılarını durdurmuştur. Bu da Güvenli Bölgeyi UNPROFOR askeri birliklerinin koruma yükümlülüğünün olduğu anlamına gelmektedir. Ancak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Ghali, Bosna-Hersek'teki UNPROFOR Komutanına Güvenlik Konseyi kararı olan 819 sayılı Karar'a aykırı bir talimat vererek UNPROFOR'un Birleşmiş Milletler Güvenli Bölgesini korumaya yönelik herhangi bir askeri müdahalede bulunma yükümlülüğünün olmadığını, kasabanın tamamen askerden arındırılmasını, sonrasında teslimiyet sözleşmesi yapılmasını ve Boşnakların tamamen silahsızlandırılmasını emretmiştir.[178]

Sırplar, Birleşmiş Milletler Barış Gücündeki Hollanda askerlerinin gözetleme mevzilerine saldırarak 30 kadar Hollanda askerini rehin almış, bunun sonucunda Birleşmiş Milletler Barış Gücü komutanı General Janvier Ratko Mladiç ile yaptığı gizli anlaşmada Mladiç'e Birleşmiş Milletler rehinelerinin serbest bırakılmaları karşılığında hava saldırılarını tamamen durduracaklarını teklif etmiştir. Bu antlaşma yedi gün sonra Yasushi Akashi'nin kamuya verdiği "Birleşmiş Milletler barışı koruma ilkelerine bağlı kalacaktır ve hava saldırılarına başvurmayı düşünmemektedir." demecinde

---

[175]Th. Herzl, ***"Yahudi Devleti"***, Librairie Lipsshutz, 1926, s. 95. Akt. Roger Garaudy, Çöküşün Öncüsü ABD, 21. Yüzyılı Nasıl Hazırlamalı, Çev: Cemal Aydın, Timaş Yayınları, s. 16

[176]Roger Garaudy, ***"İlâhî Mesajlar Toprağı Filistin"***, Ed. L'Albatros, 1986, ss. 315-318 ve 377-387. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 3. baskı 2014, ss. 444-448 ve 522-534.

[177]Roger Garaudy, ***"Çöküşün Öncüsü ABD, 21. Yüzyılı Nasıl Hazırlamalı"***, Çev: Cemal Aydın, Timaş Yayınları, s. 16

[178]Smail Cekic, **Boşnak Soykırımı**, 2018, akt: Leyla Orak Çelikboya - Elmas Orak, Lutka Kitap Yaynları, İstanbul, s. 105

teyit edilmiştir. Takip eden süreçte rehineler 18 Haziran'da serbest bırakılmıştır.[179]

Birleşmiş Milletler Barış Gücü 11 Temmuz 1995'te Srebrenitsa'ya hava desteğini durdurmuş bunun üzerine Ratko Mladiç komutasındaki VRS Birlikleri Srebrenitsa'yı işgal etmiştir. 12 Temmuz'dan itibaren toplam 10.000 kişi esir alınmış ve Mladiç'in emriyle öldürülmüştür. Toplu katliamlar 13 Temmuz'da Kravic yakınlarındaki depoda gerçekleşmiş ve 4 gün süren katliamda 8.372 kişi öldürülmüştür.[180]

Katliamların ortaya çıkmaması için Sırplar cesetleri bir mezardan diğer bir mezara taşımıştır. Bosanska Krayina bölgesinde 1.000'i aşkın toplu ve bireysel mezarlar bulunmuş ve yaklaşık 5.000 civarında cenaze kalıntısı çıkarılmış, 4.000'i aşkın soykırım kurbanı teşhis edilmiştir. Bosna-Hersek'te tespit edilmiş en büyük birincil toplu mezar 1.464 soykırım kurbanının cenaze kalıntılarının çıkarıldığı 1992 yılında oluşturulan Tomasica birincil toplu mezarıdır. Prijedor Bölgesi'nde ortaya çıkarılan en büyük ikincil toplu mezar ise 305'inin kimliğinin tespit edildiği 995 soykırım kurbanının çıkarıldığı Jakarina Kosa mezarıdır. 31 Aralık 2015 itibariyle Doğu Bosna bölgesinde, Srebrenitsa ve etrafında 1995 yılının Temmuz ayındaki soykırımın kurbanlarının bulunduğu 160 toplu mezar ortaya çıkarılmış ve 6.705 soykırım kurbanının kimliği tespit edilmiştir.[181]

Bosna'da yapılan sadece soykırım değildi aynı zamanda etnik kıyımı, seçkin kıyımı, cins kıyımı ve kadın kıyımı da yapılmıştır. Bazı kaynaklara göre 20.000 ile 50.000 bin Boşnak kadın tecavüze uğramıştır. Kadının anne olarak yok olması kitlesel tecavüzün asıl amacıdır.[182]

---

[179]**A.g.e**., s.108-109
[180]**A.g.e.,** s. 110-112
[181]**A.g.e**., s.59-60
[182]Michael Anthony Sells, ***"The Bridge Betrayed: Religion and Genocide in Bosnia"***, Berkly University of California Press, 1996, İndira Poriç, "Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s.87

Savaş sırasında yaşanan soykırımı, kent kırımı ve Bosnalı Müslümanlara duyulan kini anlatan "Bugünden Yarına: Bosna" adlı belgeselde duvarlarda yazan "Türklerden intikamımızı aldık." yazıları ile "Kanlı Bayram" belgeselinde Hollandalı askerlerin Potaçari Toplama Kampının duvarlarına yazdığı "Ben senin en iyi arkadaşınım seni bedavaya öldürürüm.","Dişler yok?.. Bıyıklı?.. Pislik gibi kokuyor?.. Bosnalı kız! "Benim işim öldürmek ve bu iyi bir iş." yazıları Müslümanlardan ne denli nefret edildiğini göstermiştir.[183]

Savaş sebebiyle 150 bin ile 260 bin arasında sivil ve asker hayatını kaybetmiş, 35 bin çocuk yaralanmış ve 1.800'ü ömür boyu sakat kalmıştır. Sadece Srebrenitsa'da 11 Temmuz 1995 tarihinde Sırplar tarafından yapılan kıyımda 8.372 silahsız Boşnak erkeği katledilmiştir. 2000 yılına kadar toplu mezarlarından cesetlerin 4.700'ü çıkartılmıştır. Savaşta hayatını kaybedenlerin %66 Boşnak, %25 Sırp ve %8 Hırvat olarak belirlenmiştir. Savaşta hayatını kaybeden sivillerin ise; %83 Boşnak (Bunun %30'u çocuk ve kadın), %10 Sırp, %5 Hırvat olarak belirlenmiştir. 28 bin Boşnak, 14 bin Sırp ve 6 bin Hırvat askeri savaşta hayatını kaybetmiş, 17.689 kişinin kayıp olduğu bildirilmiş, sadece 999 tanesine ulaşılmıştır. Sistematik olarak savaş boyunca 44 bin Boşnak kadınına ve kızına Sırp güçleri tarafından tecavüz edilmiştir.[184]

2.5. Soykırım Davası ve Suçluların Cezalandırılması

Bosna Hersek Hükümeti, Sırbistan'ın Bosna'da soykırım yaptığına dair Lahey Uluslararası Adalet Divanına ilk olarak 1993'de başvurmuş ancak mahkeme sadece soykırımın önlenmesi için taraflara yapılan çağrıyı açıklamıştır. Bosna Hersek 2003 yılında ikinci kez başvuruda bulunmuş ve soykırım davası 26 Şubat 2007'de karara bağlanmıştır. Divan, Bosna Hersek'in bütününde soykırım suçu işlendiğini inkâr ederek Sırbistan'ı soykırım

---

[183]Rabia Çakar, ***"Kent Kırım: Bosna-Hersek Örneği Üzerinden Belgesel Film Analizi"***, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021, s.63-64

[184]Acı rakamları ile Bosna Savaşı, 05/04/2010, Sabah Gazetesi, https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/aci_rakamlari_ile_bosna_savasi/4, adresinden edinilmiştir.

suçundan aklamıştır. Bosna-Hersek'te etnik temizlik yapılmış, işkence ve tecavüz suçları işlenmiş ancak bunlar soykırım suçunu oluşturmamıştır. Dünya mahkemesi, yalnızca 7.000 masum insanın öldürüldüğünü kabul ettiği Srebrenitsa'daki katliamları soykırım olarak nitelemiş fakat "kışkırtma, planlama veya aktif olarak suça iştirak" anlamında Sırbistan'ın bu suça ortak olmadığına hükmetmiştir.[185]

Uluslararası Adalet Divanı'nda alınan karara bakıldığında kararın siyasi sebeplerden dolayı adil bir şekilde uygulanmadığı görülmüştür. Batı dünyası iki nedenle Sırbistan'ın soykırım suçundan aklanmasını istemiştir. Birincisi, Sırbistan'ın Eski Yugoslavya için oluşturulan Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliği yapmasını sağlayarak savaş suçlularını bu mahkemeye teslim etmesini kolaylaştırmak, ikincisi bu sayede kısa bir süre önce soykırım suçu işlemiş bir devletin Avrupa Birliği'ne üyeliğini hem insan hakları hem de psikolojik sonuçlar açısından büyük bir engeli bertaraf etmektir.[186]

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Bosna'da işlenen suçların soykırım olduğunu kabul etmiştir. Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi, 24 Mart 2016'da görülen davada Srebrenitsa ve civarında yaşananları soykırım olarak nitelendirmiştir. Sırp komutan Ratko Mladic, aralarında Srebrenitsa soykırımının da bulunduğu birçok suçtan müebbet hapse mahkûm edilmiştir. Aynı mahkemenin 2016'da sonuca bağladığı davada, "Bosna Kasabı" olarak bilinen Bosnalı Sırpların eski lideri Radovan Karadzic'e, Srebrenitsa soykırımı dâhil 10 ayrı suçtan 40 yıl hapis cezası verilmiştir.[187]

Mahkeme ayrıca, Srebrenitsa soykırımındaki suçları nedeniyle eski Sırp General Radislav Krstic'i 35 yıl, Vidoje Blagojevic'i 15 yıl, Vujadin Popovic ve Ljubisa Beara'yı ömür boyu, Drago Nikolic'i 35 yıl, Ljubomir Borovcanin'i

---

[185]Tekin, a.g.e., s.37

[186]**"Medunarodna Politika"**, S.12, 2008, Oktobar, s.43, akt: Cemile Haliloviç Tekin, Bosna Hersek Devleti, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2012 s.38

[187]Sözcü Gazetesi, https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/srebrenitsa-katliami-srebrenitsada-ne-oldu-kapanmayan-yara-srebrenitsa-5224720/

17 yıl, Vinko Pandurevic'i 13 yıl, Radivoje Miletic'i 19 yıl, Milan Gvero'yu 5 yıl hapse mahkûm etmiştir. Bosna Hersek Mahkemesi'nde görülen davada ise 13 Temmuz 1995'de bine yakın Boşnak sivilin öldürülmesiyle suçlanan Milorad Trbic, 30 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Farklı mahkemelerde görülen Srebrenitsa davalarında bugüne kadar 45 Sırp, toplam 699 yıl hapis cezası almıştır. Eski Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Milosevic de Srebrenitsa'daki soykırımla suçlanmış ancak Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ndeki yargılanması devam ederken tutuklu bulunduğu cezaevinde yaşamını yitirmiştir.[188]

2.6. Mavi Kelebekler

Uydu görüntülerinden bakıldığında toplu mezar olduğu anlaşılmaması için Srebrenitsa'daki toplu mezarlar oldukça derin kazılmış ve içine metal parçalar atılmıştır. Binlerce cesedin bulunduğu bu bölgede toprakta bulunan fazlaca mineral, kan çiçeği adı verilen bir bitkinin türemesine sebep olmuştur. Sadece bu çiçeğin etrafında uçuşan mavi kelebekler çevre halkı tarafından fark edilmiş, durumun basına yansıması ve halkın da desteğiyle arama çalışmaları başlamıştır. Bu sayede binlerce cesede ulaşılmış, Mavi kelebekler artık umudun adı olmuştur.[189]

2.7. Bilge Kral Aliya Izzetbegoviç

Izzetbegoviç, 8 Ağustos 1925 tarihinde Türklerin Belgrad'dan çekilmesinden sonra Müslümanların yoğun olarak yerleştiği Bosanski Samac şehrinde doğmuştur. Liseyi bitirdikten sonra üç yıl Ziraat Fakültesine devam etmiş, daha sonra bu bölümü bırakarak Hukuk Fakültesine başlayarak 1956 yılında mezun olmuştur.

1938'de Mladi Muselman (Genç Müslümanlar) örgütüne katılarak İslami uyanışı hedefleyen düşünce biçimini benimseyerek bu doğrultuda çalışmalarda

---

[188]Sözcü Gazetesi**, a.g.k**,
[189]Ayşe Elvan Kılıç, **"Aliya'nın İzinde Bosna'ya Kırk Adım",** Mavi Ruhlar, 40'lar Kulübü Yayınevi, İstanbul, 2016, 2. Baskı, s. 74

bulunmuştur. 1946 yılında politik nedenlerle tutuklanarak 3 yıl hapse mahkûm edilmiştir. 1969 yılında İslam Deklarasyonu'nu hazırlamış, 1974-75 yıllarında Doğu ve Batı Arasında İslam kitabını yazmıştır. Bu kitabın ilk baskısı Izzetbegoviç hapisteyken yapılmıştır. 1982 yılında siyasi nedenlerle tutuklanarak 14 yıl hapse mahkûm edilmiş, Foça'daki bir hapishanede 5 buçuk yıl boyunca hapis yatmıştır. Hapis yıllarında yazdığı notları Özgürlüğe Kaçış ismiyle yayınlamıştır.[190]

27 Mart 1990'da Demokratik Eylem Partisi (SDA)'ni kurmuş ve 18 Kasım 1990 seçimlerinden sonra devlet başkanı olmuştur. 14 Ocak 1992'de Bosna Hersek Meclisi'nin özerklik kararı almasıyla Nisan 1992'de savaş resmen başlamıştır. Bosna halkının, Sırbistan ve Karadağ ile bir geleceğinin olmadığını düşündüğü için Yugoslavya'nın bütünlüğünü korumaya çalışsa da başarılı olamamıştır. Saraybosna'da 1.200 gün kuşatma altında yaşamıştır.[191]

5 Aralık 1994 tarihinde Budapeşte'de gerçekleştirilen AGİT Zirvesi'nde yaptığı konuşmasında "Arkamıza yaslanıp, kollarımızı kavuşturup beklemedik bu sebeple yardım edilmeyi hak etmiştik. Hafif silahlarla silahlanmış 15 ila 150 kişiden oluşan 100 kadar gruptan 150.000 kişilik bir ordu kurmuştuk. Savunmamız güçlendikçe bize yardım etmeye olan isteğiniz de azalmıştır. Düşmanlarımız sadece kendi tanrıları, dinleri ve siyasi partilerini tanırlar. Kendilerinin olmayan her şey yok edilmeye mahkûmdur. Hangi araçlarla olursa olsun kimse 150.000 askerimizi silahlarını bırakmaya zorlayamaz." demiştir.[192]

Kendisini İslam davasının bir neferi olarak gören ve son anına kadar böyle hissedeceğini belirten Izzetbegoviç'e göre uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin, umudun, geleceğin, özgür bir yaşamın anahtarı İslam'dır.

---

[190]Halit Çil, "**Özgür ve Bilge Lider Aliya Izzetbegoviç",** Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019, s.11-12
[191]A.g.e., s.12-14
[192]Aliya Izzetbegoviç, "**Tarihe Tanıklığım"**, çev. A. Erkilet - A. Demirhan - H. Öz, Klasik Yayınları, İstanbul, 2003, s.216-217

Izzetbegoviç, dünyanın bu parçasında İslam'ın kurtulmasını istediğini ancak bir İslam cumhuriyeti kurmayı da düşünmediğini ifade etmiştir. Modern bir Avrupa İslam'ını zihninde canlandırmıştır. Avrupa'ya göre sadece Bosnalılar kutsala saldırıp yok etmekte, kadınları ve çocukları öldürmektedir. Çünkü onların gözünde Müslümanlar yarı vahşi insanlardır."[193]

1987 yılının Şubat ayında, hapse girmesine neden olan fikirlerinden pişman olduğunu dile getiren bir dilekçeyi imzalaması karşılığında Af Komisyonu sekreteri Zdravko Duricic tarafından hapisten çıkarılacağı teklifini reddetmiştir. 2 yıl daha hapiste kaldıktan sonra 1988 yılında Yugoslavya başkanı tarafından kendisine af çıkarılmıştır."[194]

1992 yılının Mayıs ayında Saraybosna'ya müzakere mesajıyla gelen Lord Carrington ile yaptığı görüşmenin ardından Izzetbegoviç, tercümanlık yapan kızı Sabina ve delegasyonun bir üyesi olarak Zlatko Lagumdzija ile Nurudin Imamovic'i müzakereler için Lukavica'ya gitmek üzere havaalanı yöneticisinin ofisine götürülmüştür. Masanın üzerinde çalan telefonu açan Sabina, Cumhurbaşkanı Izzetbegoviç ile delegasyonunun havaalanı binasında hapis tutulduklarını söylemiştir. Telefon ikinci kez çaldığında Izzetbegoviç açmış, Saraybosna televizyonundan arayan Senad Hadzifeyzovic'e esir alındıklarını ve Lukavica'ya nakledileceklerini söylemiştir. Bu telefon konuşması hayatlarını kurtarmıştır."[195]

Bosna'ya karşı uygulanan silah ambargosuna yerli çözümler geliştirerek savaşın gidişatını değiştirmiştir. 1993 yılında beş ayda kazılan yaklaşık 700 metre uzunluğunda bir yeraltı geçidi olan Saraybosna Tüneli, önemli bir rol oynamıştır. Savaşın otuz ayı boyunca kuşatma altındaki Saraybosna'ya bu tünelden 100.000 tondan fazla silah, mühimmat, gıda ve ilaç girmiştir.[196]

---

[193]Aliya Izzetbegoviç, **Konuşmalar**, Klasik Yayınları, 2008, çev. Halit Çil, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019, s.7, 8, 25,
[194]Izzetbegoviç, **a.g.e.**, 2003, s.494-495
[195]**A.g.e.,** s. 132-133, 505
[196]**A.g.e.,** s. 173

2.8. Değerlendirme

Bosna-Hersek coğrafi konumu itibariyle özgün ve stratejik bir yapıya sahip bir ülkedir. Avrupa'nın güneybatısında, Balkan Yarımadası'nın ise kuzeybatısında yer almakta olup kuzeyinde ve batısında Hırvatistan doğusunda ise Sırbistan ve Karadağ yer almaktadır. Uzun bir süre Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak yaşasalarda Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımları ve diğer devletlerin yardımıyla 1875 yılında Sırpların başlattığı isyan hem Balkanlarda hem de Osmanlı tarihinde kırılma etkisi yaratmıştır. Sırbistan özerk yönetimi tam bağımsızlığını kazanmış, Bosna ise Osmanlı toprağı olarak Avusturya idaresine verilmiştir. Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun 1918 yılında çözülmesi ve Hırvat-Sırp ittifakının baskısıyla "Sırp - Hırvat ve Sloven Krallığı" resmen kurulmuş, 1. Yugoslavya Anayasası'nda kurucu millet statüsünde olmayan Karadağlılar, Makedonlar, Arnavutlar, Macarlar, Boşnaklar ikinci sınıf vatandaş konumunda yer almıştır.

1989 yılına gelindiğinde Sovyetler yıkılmış, Doğu Bloğu dağılmıştır. Doğu Bloğunun dağılması Yugoslavya'yı da olumsuz olarak etkilemiş, çok partili seçimlerin sonuçları Federasyondaki çözülmenin başlangıcı olmuştur. Seçimlerde Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'da milliyetçiler, Karadağ ve Sırbistan'da komünist partiler kazanmış, Bosna-Hersek'te ise Sırp, Hırvat ve Boşnak milliyetçi partileri arasında koalisyon kurulmuştur. Bu durum yönetimi daha karmaşık bir hale getirerek ister istemez güçlü olan devletlerin güçsüz olan devletler üzerinde hâkimiyet kurmaya çalıştığı bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu hâkimiyet mücadelesinin tek mağduru ise Sırplar ve Hırvatlar tarafından Osmanlının varisleri olarak görülen Bosnalı Müslümanlar olmuştur.

Bosna-Hersek halkı, sosyal ve kültürel olarak sürekli baskı altında tutulmuş, devlet zoruyla sivil örgütleri, yayın organları, mahalle mektepleri ve İslam okulları kapanmaya zorlanmıştır. Böylelikle her zaman savundukları tek din ve tek kültürlü Avrupa ideallerini gerçekleştirecek, Bosnalı Müslümanları yurtlarında yaşayamaz hale getirerek Anadolu'ya sürecekler ve Balkanlardaki İslam'ı yok edeceklerdir. Sırpların bu ideallerini gerçekleştirmelerine yardım

edecek birçok destekçisi vardır. Kendilerini Osmanlı mağduru olarak gören Yahudiler, Sırplarla ortak bir geçmişe sahip olduklarını ve ortak bir zulme maruz kaldıklarını düşünerek Sırplarla tarihi bir yakınlık kurmuştur. Sırplar Sırbistan'ın, Yahudiler de Filistin'in kendilerine ait olduğunu savunmuş, bu sebeple Sırbistan'a en büyük desteği Yahudiler sağlamıştır.

Birinci bölümde Balkanlarda İslamofobi başlığında ele alındığı üzere Soykırım teriminin hayatımıza girmesi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra mağlup olan Almanya ve faşist birliğinin Yahudilere karşı başlattığı katliam ve toplu öldürmeler sonucunda olmuştur. 1995 yılına gelindiğinde ise Sırpların idealleri uğruna Avrupa'nın gözleri önünde Bosna'da tarihte eşine ender rastlanan bir katliam gerçekleştirilmiştir. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla tüm Slav Cumhuriyetleri bağımsızlığı ilan etmiş ancak Sırplar ve Hırvatlar, Bosna Hersek'e bağımsızlık hakkı tanımayı reddetmiştir. Bunun üzerine bir kaç yıl içinde en az iki yüz bin Müslüman'ın katledildiği bir savaş patlak vermiştir.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü ise Güvenli Bölge ilan edilen Srebrenitsa, Zepa ve Gorazde'ye asker sevk ederek Sırp saldırılarını durdurmuş ancak bu çok uzun sürmemiştir. Sırplar, Birleşmiş Milletler Barış Gücündeki 30 Hollanda askerini rehin alarak hava saldırılarının durdurulması karşılığında askerlerin serbest bırakılacağını belirtmiştir. Takip eden süreçte rehineler serbest bırakılmış ve bu kirli anlaşmanın sonucunda Birleşmiş Milletler Barış Gücü Srebrenitsa'ya hava desteğini durdurmuş bunun üzerine Ratko Mladiç komutasındaki VRS Birlikleri Srebrenitsa'yı işgal etmiştir.

13 Temmuz'da başlayarak 4 gün süren toplu katliamlarda 8.372 kişi öldürülmüştür. Tüm bu caniliğe rağmen Batı dünyası Sırbistan'ı suçlamamış bunun çok taraflı bir savaş olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü hem Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne üyeliğini kolaylaştırmak hem de Sırbistan'ın savaş suçlularını Uluslararası Ceza Mahkemesine teslim etmesini sağlamak istedikleri için görmezden gelmişler ve Sırbistan'ı aklamaya çalışmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOSNA HERSEK'TE ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE İSLAMOFOBİ

3.1.Vance-Owen ve Cenevre Planları

1993 yılının başlarında kararlaştırılan Vance-Owen Barış Planına göre savaştan önce Müslümanların çoğunluk olduğu dokuz il Hırvat toplumuna verilmiş, toprakların %43'ü ise Sırp toplumuna bırakılmıştır. Sırbistan'ın Güneydoğusunda, Bosna-Karadağ ile Sırbistan'ın sınırlarının kesiştiği bölgede bulunan Müslüman ağırlıklı Sancak ile Müslüman eyaletler arasında bir bağlantı da kalmamıştır. Barış Antlaşması'nı imzalamayan Sırbistan'ı bir takım yaptırımlar uygulamakla tehdit eden ABD sonunda Sırplara antlaşmayı kabul ettirmiştir.[197]

16 Haziran'da Cenevre'de İzzetbegoviç, Miloseviç ve Tudjman'ın katıldığı Yugoslavya Konferansı'nda Owen'ın önerdiği ve Tudjman ile Miloseviç'in onayladığı yeni planda ise Bosna-Hersek'in etnik esasa dayalı üç milli devlete bölünmesi öngörülmüştür. İlk taslağa göre toprakların yaklaşık %50'si Sırp, %30'u Hırvat, %20'si Müslüman devletlerine düşmüştür. Müslüman devleti Bosna-Hersek'in merkezindeki Saraybosna-Tuzla-Zenice üçgeni ile Kuzeybatı'daki Bihaç bölgesinden oluşan coğrafi olarak bağlantısız iki birimden oluşmuştur. Saraybosna'nın statüsü ve altı kentte oluşturulacak güvenli bölgelerden bahsedilmemiştir. Ayrıca Orta Bosna'da Müslümanların eline geçmiş bölgeler ve Travnik, Hırvat devletine bırakılmıştır. Bosna-Hersek topraklarının %52'si Sırp, %31'i Müslüman, %17'si Hırvat cumhuriyetinde kalacak şekilde bölüştürülmesini öngören bir taslak oluşturulmuştur. Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti parlamentosu bu taslağı kabul ederken, Bosna-Hersek parlamentosu ise reddetmiştir. Böylelikle Cenevre Planı da uygulanamamış ve kâğıt üzerinde kalmıştır.[198]

---

[197]Bora, **a.g.e**, 2018, ss.118-121
[198]**A.g.e**., s. 131-133

3.2. Uluslararası Kuruluşların Yaklaşımı

Doğu sorunu çözümünün bir parçası olan Güney Doğu Avrupa ülkelerinin kurulması, tarihteki büyük güçlerin bölgeye yönelik politikaları sonucu gerçekleştirilmiştir. Sınırlar etnik farklılıklara göre değil siyasi dengelere göre belirlenmiştir. XIX. yüzyıl süresince Balkan Yarımadasında devam eden bağımsızlaşma sürecinde, Rusya, Avusturya-Macaristan, Fransa ve Büyük Britanya kendi çıkarlarını gözetme ve bölge dengelerini kendi lehine çevirme politikalarını uygulamıştır. Bu nedenle bölge ülkeleri arasındaki sınırlar da yerel siyasi dengelere göre değil dış güçlerin denge arayışlarının bir sonucu olarak düzenlenmiştir.[199]

12 Nisan 1992'de Graz'te Bosnalı Hırvat lideri Mate Boban ve Bosnalı Sırpların lideri Radovan Karadzic'in Bosna'nın bölünmesine dair yaptıkları anlaşmadan Ağustos 1992 tarihli Helsinki Gözlem raporu şu şekilde bahsetmiştir:

"6 Mayıs 1992'de, kendilerini Tudjman ve Milosevic'in sözcüleri olarak gören Mate Boban ve Radovan Karadzic, Avusturya'nın Graz kentinde görüşmüştür. Bu görüşme Bosna-Hersek'in paylaşılması görüşmelerini sürdürmek üzere Sırbistan ve Hırvatistan Cumhurbaşkanları tarafından tertip edilmiştir. Temmuz 1992'de, Mate Boban Bosna-Hersek'te Sırp kuvvetlerinin hâkimiyetinde olmayan Boşnak topraklarının üçte birinden müteşekkil yarı-bağımsız bir Hırvat devletinin kurulduğunu ilan etmiştir. Bosna'da bir Hırvat devletinin kurulduğunun ilanı Tudjman tarafından Bosna cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç'e, Hırvatistan'la bir konfederasyon kurması yoluna girmesi için yapılan baskıların hemen akabinde yapılmıştır. Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç'in direniş göstermesi üzerine Boban, ya konfederasyonu ilan edersin ya da

---

[199]***"Barışa Çağrı"***, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu, çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, akt. Valeri Cretu, Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizlerine Yönelik Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.35

Saraybosna yakınlarında kamp kurmuş olan Hırvat kuvvetler kentin kurtarılması için yardıma gelmezler, şeklinde ültimatom vermiştir."[200]

Avrupa'nın dikkatini bütünleşme sürecine yoğunlaştırdığı 1990'lı yılların başında başlayan Bosna krizi Avrupa'nın öncelikleri arasında değildir. Bu sebeple bu krizi Yugoslavya'nın iç meselesi olarak görmüş ve pek ilgilenmemiştir. Batı Avrupa ülkelerinin Yugoslavya'ya karşı geç tepki göstermeleri ve ortak bir karar alamamaları aslında Balkan bölgesini etki alanları dışında gördüklerini göstermiştir.[201] Sorunun ilk çıktığı 1990 yılları sıralarında Avrupa Topluluğunun yaptığı açıklamalar Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması yönündedir. Dış politikada ortak bilince yönelen Avrupa Topluluğu devletlerinin Yugoslavya'ya yaklaşımı ilgisizlik düzeyindedir.[202]

Temmuz 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmesinin ardından başlayan çatışmalar dâhi Batının tutumunu değiştirmemiştir. Avrupa devletleri ve ABD, federe cumhuriyetlerin ayrılık taleplerine karşı tercih bütünlüğünün korunmasını savunmuştur. Avrupa Topluluğu temsilcileri, 7 Eylül'de dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington'un başkanlığında Lahey'de bir araya gelmiştir. Lord Carrington'un, YSFC'nin altı cumhuriyetinin önce bağımsız devletler olarak tanınmasını daha sonra Yugoslavya adı altında tekrar birleşmelerini öngörmüştür. Ayrıca Hırvatistan'ın Krayina bölgesindeki Sırplara geniş bir özerklik de vermiştir. Slovenler ve Hırvatlar, Milosevic'e çok fazla taviz verildiğini öne sürerek bu plana karşı çıkmıştır.[203]

---

[200]Catherine Samary, ***"Parçalanan Yugoslavya ve Bosna'da Etnik Savaş",*** Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1995, akt. İndira Poriç, "Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 49

[201]Başak Kale, ***"Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde bir Yanılsama?",*** der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, İstanbul, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001, akt. Valeri Cretu, Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizlerine Yönelik Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.28

[202]Valeri Cretu, ***"Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizlerine Yönelik Politikası",*** Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.28

[203]Cretu, **a.g.e.**, s. 28

Toplantıda Avrupa Topluluğu, Yugoslavya'nın sınırlarının güç kullanılarak değiştirilemeyeceği yönünde önemli ve yanlı bir karar da almıştır. Yugoslavya'nın dağılmasının geri dönüşü imkânsız bir aşamaya geldiği için önlemeye çalışmanın nafile bir çaba olduğu görüşünü savunmuştur.[204]

Bosna Savaşı'ndan bir sene önce toplanan Lizbon Konferansında Bosna'nın bölünmesi konuşulmuş ardından 1993'te yaşanan Bosna Savaşı ise sadece Bosnalıların değil Avrupa ülkelerinin de sorunu haline gelmiştir. Sekiz ay boyunca Almanya, Avusturya, İsviçre'ye mülteci akını yaşanmıştır. Bosnalı Müslümanların katledilmelerinden ve nüfusunun yarısından fazlasının göçmen durumuna düşmesinden sonra nihayet Bosna'daki çatışmayı durdurmak amacıyla yapılan planlar ortaya çıkmıştır: Uluslararası kamuoyu tarafından Vance-Owen Planı, Güvenli Bölgeler Planı, Owen Stoltenberg Planı büyük ilgi görsede başarılı olamamıştır.[205]

Güvenli Bölgeler Planı, Müslüman bölgelere yardım sağlanması ve Birlemiş Milletler Koruma Güçlerinin rolünün genişletilmesi amacıyla oluşturulmuş, gerektiğinde koruma amacıyla UNPROFOR ve NATO hava güçlerine Güvenlik Konseyi tarafından güç kullanma yetkisi de verilmiştir.[206] 34.000 askerin görev yapması beklenirken sadece 7.600 asker görevlendirilmiş ancak Sırp saldırılarını etkisiz hale getirme konusunda da etkin bir rol oynamamıştır.[207] Ayrıca amacı Başkent Saraybosna'da barışı sağlamak olan barış gücü (UNPRFOR) 1992 Mayıs ayında bölgeyi terk etme kararı almıştır.[208]

---

[204]**"Barışa Çağrı",** Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu, çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, akt. Valeri Cretu, Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizlerine Yönelik Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.28

[205]**A.g.e.**, s.55-56

[206]Carroll Payne, *'The Peace Process in the Former Republic of Yugoslavia'*, World Conflict Quarterly, 2001, akt. Burak Çakırca, "Uluslararası Hukukun Eksik Uygulanışına Bir Örnek: Bosna-Hersek'te Uluslararası Toplumun Müdahaleleri, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 15, sayı 2, 2020, s.570

[207]Holbrooke, ***"Bir Savaşı Bitirmek",*** İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, akt. Burak Çakırca, "Uluslararası Hukukun Eksik Uygulanışına Bir Örnek: Bosna-Hersek'te Uluslararası Toplumun Müdahaleleri, **Akademik İncelemeler Dergisi,** Cilt 15, sayı 2, 2020, s.570-571

[208] **A.g.e.,** s.571

Birleşmiş Milletler Anlaşmasının VII. Bölümü çerçevesinde görevlendirilen UNPROFOR güçlerinin birincil amacı personeli korumak olmuş, güvenli bölgelerdeki sivillerin refahını sağlamak ise ikincil görev haline gelmiştir.[209] UNPROFOR askerleri, kendilerini korumaları gerektiğinde, kendilerine emir verildiğinde ya da çok zorunlu olduklarında hayat kurtarmak için silahlarını kullanmıştır. Bosna'da bombalar yağarken, siviller açlıktan ölürken, toplu kıyımlar gerçekleşirken, şehirler yıkılırken ve yiyecek taşıyan konvoyların yolu kesilirken savaş alanında görev yapan askerlerin güç kullanması yasaklanmıştır.[210]

Görüldüğü gibi UNPROFOR, savaşmak yerine barışı korumaya çalışan bir güç olarak görev yapmıştır. Bu tutumun nedenlerinden ilki; Batının, Sırpları hedef alan bir eyleme karşılık Sırpların müttefiki olan Rusya'nın tepki göstermesinden çekinmiştir. İkincisi, Birleşmiş Almanya'nın bölgedeki durumu, özellikle eski müttefiki Hırvatlar üzerindeki durumu belirsizdir. Son olarak Clinton yönetiminin girişimde bulunma konusundaki isteksiz tavrı ve dış politikadaki yetersizliği Birleşmiş Milletlerin daha etkili bir girişimde bulunmasını engellemiştir.[211]

Birleşmiş Milletler temsilcileri Janvier ve Akashi ise gelinen durumdan Boşnakları sorumlu tutmuş, Janvier basın açıklamasında şunları söylemiştir: "Bosna Hükümet Ordusu birlikleri kendilerini savunacak güce sahiptir, Srebrenica'ya yönelik bir müdahalede bulunmamızı da istenmemektedirler. Boşnak askerler Srebrenica yolu üzerindeki Hollanda askerlerine ateş etmekte ve Srebrenica üzerinde uçan NATO uçaklarına saldırmaktadır. Müslümanlar

---

[209]Thomas G. Weiss, ***"Bosnia, 1992–1995: Convoluted Charity?",*** (Ed.) Thomas G. Weiss, Military-Civilian Interactions: Intervening in Humanitarian Crises, (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1999), s 99. Akt. Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8. s. 11

[210]Jeane Kirkpatrick, ***"Weak President Worsens Bosnian Situation under U.N.",*** Human Events, Vol. 51, No. 25, 30. 06.1995, s.18, akt. Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8 s. 11

[211]Y.a.g.m., **www.beyondintractability.org/iweb/docs/Safe_Havens-Bosnia.pdf.** akt. Merve İrem YAPICI, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8. s. 11

bizi arzulamadığımız bir yola çekmeye çalışmaktadırlar." Birleşmiş Milletler Yugoslavya Özel Temsilcisi Yasushi Akashi ise, "Saldırıları Müslümanlar başlatıyor. Sonra da Birleşmiş Milletler ve uluslararası gücü yanlış kararlarına ortak etmeye çalışıyorlar" sözleri yapılan soykırıma göz yumduklarını göstermiştir. Her iki üst düzey yetkilinin sivil Boşnak halkını 'Müslümanlar' şeklinde tanımlaması ise sürecin etnik ve dini ayrımcılıkla ele alındığını açıkça ortaya koymuştur.[212]

Katliamdan sonra Birleşmiş Milletler Temsilcisi Yasushi Akashi'nin "Fiziksel işkenceye dair izler yok. İnsanların kendi istekleriyle mi yoksa zorla mı yerlerinden edildiğini henüz bilmiyoruz" sözleri Birleşmiş Milletlerin olaya bakış açısını göstermiştir.[213]

NATO'nun müttefikleri ise Bosna Savaşına karşı farklı bir tutum sergilemiştir. Bosna vahşetini görmezden gelen Avrupa Birliği, Bosna'nın egemenliğini korumak yerine sürekli Bosna'nın bölünmesini teklif etmiş, Bosna-Hersek'e silah ambargosunun kaldırılması ve İngiltere'nin NATO'nun zamanında müdahalesini engellemesi konularına da boyun eğmiştir.[214]

Avrupa Topluluğu ise, Bosna sorununa dâhil olan ve sorunu ciddi olarak ele alan ilk örgüttür. Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilk kez 6 Nisan 1992'de Avrupa Topluluğu tanımıştır.[215] Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Belgrad yanlısı politika izlemesinde etkin bir rol oynayan kişi ise Yugoslavya için arabulucu olarak Topluluk tarafından atanan eski İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Carrington'dır. Hırvat ve Slovenlerin bağımsızlıklarının tanınmaması için

---

[212]Hüseyin Türkan, ***"Yirminci Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Katliamlar"***, "Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi (UHİM), İstanbul, 2012-2014, s.230

[213]**A.g.e.**, s. 232

[214]Şule Kut, ***"Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik",*** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, akt. İndira Poriç, "Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 65

[215]Timothy L. Sanz, ***"The Yugoslav Conflict: A Chronology of Events 1990-1993",*** Military Review, December 1992, http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/chronmr.htm (02.06.2005). akt. Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8 s.14

elinden geleni yapan Carrington, bu altı cumhuriyetin yine Yugoslav bünyesinde başka formülle birleşmesi için kapsamlı bir plan hazırlamıştır.[216]

Birleşmiş Milletler özellikle Hollanda, İngiltere, Fransa ve Kanada Bosna'ya yönelik askeri müdahaleye karşı sıcak bakmamıştır. Müdahalede bulundukları takdirde burada görev yapan 10.000'e yakın barış gücü askerinin hayatlarının tehlikeye gireceğini düşünmüştür. Ulusal çıkarlarını korumak isteyen Yunanistan ise Balkanlar'da bir müdahale olduğu takdirde krizin daha da büyüyeceğini savunmuştur. Bosna Hersek'te yaşanacak önemli bir anlaşmazlıkta Birleşmiş Milletler ve Genel Sekreteri Gali ise tüm yetkileri NATO'ya devrederek devre dışı kalmak istememişlerdir. Bu yüzden NATO üyesi olmayan ülkelerden de destek alarak liderlik rolünü devam ettirmek istemiştir.[217]

3.3. Avrupa Ülkelerinin Savaşla İlgili Görüşleri

Bosna Savaşı'yla ilgili iki fikir ortaya atılmıştır. ABD'nin teorisine göre Bosna'daki Savaş Sırpların saldırganlık ve genişleme arzusu yüzünden yaşanmıştır. İngiltere ve Fransa'nın teorisi ise Bosna'daki savaşın aslında bir iç savaş olduğu, Hırvatistan ve Sırbistan'ın da bu savaşa karışmış olduğu halde hiçbir tarafın suçsuz olmadığı yönündedir.[218]

Sırpları diplomatik olarak uluslararası mercilerde destekleyen Yunanistan, Birleşmiş Milletler ambargosunu hiçe sayarak Sırbistan'a araç, gereç ve gıda yardımında da bulunmuştur. Yunanistan Savunma Bakanı Ioannis M. Varvitsiates, savaş başlamadan aylar önce bir Akdeniz dergisinin 1992 kış sayısında Bosna'daki laik ve pasifist Müslüman nüfusu İslam'ın Avrupa'ya açılan kapısı olarak tanımlamıştır. Müslüman fanatikler şimdi Avrupa'da aktif

---

[216]Noel Malcolm, "***Bosnia: A Short History",*** 1.b., London: Macmillan Publishers, 1994, ss.231

[217]Mustafa Selver, ***"Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna",*** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 140-141

[218]İndira Poriç, ***"Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi"*** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 54

durumdalar, diyerek "bu tehditkâr ve tehlikeli durum Avrupa barışına karşı açık bir tehdittir", diye uyarmıştır.[219]

Almanya, Avrupa Topluluğu tarafından kurulan Badinter Komisyonu'nun raporunu beklemeden Aralığın sonunda Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımıştır. Avrupa ülkelerinde ve özellikle Almanya'da önemli ölçüde Sloven ve Hırvat nüfusun bulunması, Slovenya ve Hırvatistan'ın dini ve kültürel bakımdan Almanya'ya yakın olması, Avrupa Topluluğu içinde siyasi ağırlığını ortaya koyma çabası ve çatışma durumunda oluşabilecek göçmen dalgasından kurtulma beklentisi gibi nedenler Almanya'nın bu cumhuriyetleri tanımasında etkili olmuştur.[220]

Yugoslavya'nın parçalanmasında Hırvatistan'ın ve Slovenya'nın bağımsızlığını destekleyerek önemli bir rol oynayan Almanya uzun bir süre Hırvatistan'ı tanımaları için Avrupa Topluluğu'na ve ABD'ye baskı yapmış, 1991 yılında yapılan Avrupa Topluluğu Dışişleri Bakanları toplantısında, diğer Avrupa Topluluğu ülkeleri kendilerini desteklemezler ise Almanya'nın Hırvatistan'ı tek başına tanıyacağını ifade etmiştir.[221]

Yugoslavya'nın bölünmesinde ve Bosna sorununun ortaya çıkmasında rol oynayan Almanlar, Bosna'da sadece askeri olmayan roller üstlenmiş, insanî yardım çabalarına destek olmak amacıyla asker göndermekten de kaçınmıştır. Hırvatistan bağımsızlığını ilan eder Almanya da tanırsa sonuç olarak Bosna Hersek'te bağımsızlığını ilan edecek, azınlık durumundaki Sırplar bunu kabullenmeyerek isyan edecek ve Sırplar olaya müdahale ederek bir savaş

---

[219]Ioannis M. ***"Warvitsiotes, Mediterranean Quarterly, Kış",*** 1992 akt,. Mujeeb R. Khan, "Avrupa'da Yeniden Doğuş, Bosnalı Müslümanların Yaşama ve Tanınma Savaşı", çev. Hakan Yurdakul, Dayanışma Vakfı Yayınları, 1996, s. 45

[220]Predrag Simic, ***"The Civil War in Yugoslavia: Cause and Effect",*** International Affairs, Moskova, Ağustos 1993, s.43, akt. Valeri Cretu, Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizlerine Yönelik Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.29

[221]Raymond E. Johns, ***'Bosnia and Collective Security: UN, EC, NATO, CSCE, WEU – Which Task For Whom?'***, Executive Research Project, (Washington: The Industrial College of the Armed Forces, National Defence University, 1993) s. 8-9. akt. Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8. s. 14

çıkaracaktır.[222] Alman Dışişleri Bakanı Joshka Fisher 1999'da savaşa Almanya'nın bu tavrının yol açtığını kabul etmiştir.[223]

Almanya, Hırvat milislerin eğitilmesi meselesiyle de yakından ilgilenmiş, iki Alman devletinin birleşmesi ve Doğu Alman Silahlı kuvvetlerinin yenileştirme çalışmaları neticesinde elde kalan silahlarla Hırvat milisleri donatmıştır. Milislerin silah ihtiyaçlarını karşılamak için 1989 sonlarından 1990 yılı boyunca Almanya'dan Hırvatistan'a silah akışı sağlanmıştır. Avrupa Topluluğu çatışmayı azaltmak amacıyla 25 Eylül 1991'de Birleşmiş Milletler, Yugoslavya'daki anlaşmazlığın tüm taraflarına silah ambargosu koymuştur. Ancak Almanya Hırvatistan'a silah teminine devam etmiş, ambargoyu uygulamayarak çatışmaların özellikle Hırvatistan'da şiddetlenmesine neden olmuştur.[224]

Mayıs 1991'den itibaren Batı medyası, Yugoslav Ulusal Ordusunun, Hırvatistan ve Slovenya'nın batı taraftarı, demokratik ve masum insanlarına karşı saldırgan tutum izlediğine dair Sırp karşıtı haberler yapmaya başlamış, bu tür olayların desteklenmesinde ve yayınlanmasında ise ana rolü Almanya üstlenmiştir.[225]

Krizin ilk zamanlarında İngiltere, Fransa'yla birlikte Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü en çok savunan devletlerden biri olmuş ve aktif bir politika sergilemiştir. Özellikle sorunun çözümünde tarafların barışçıl ve kalıcı

---

[222]Richard Holbrooke, **"Bir Savaşı Bitirmek"**, Çeviri Belkıs Ç. Dişbudak, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 1999, s.52

[223]Misha Glenny, 1993, s.61'den akt. Samuel P. Huntington, ***"Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması"***, Çev. Mehmet Turan - Cem Soydemir, 5. Baskı, İstanbul: Okyanus Yay., 2006, s. 425.

[224]Carr T. W. B. (1995). *"German and US Involvement in the Balkans: A Careful Coincidence of National Policies",* Defense & Foreign Affairs, http://emperors-clothecom/articles/carr/carr.html, (Erişim Tarihi: 16.11.2017), akt. M. Cem OĞULTÜRK ve Ferhat DAĞISTAN, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi, **Savunma Bilimleri Dergisi The Journal of Defense Sciences** Mayıs 2017, Cilt 16, Sayı 1. ISSN (Basılı) : 1303-6831 ISSN (Online): 2148-1776, s. 39

[225]Lantis J. (2002). ***"Strategic Dilemmas and the Evolution of German Foreign Policy Since Unification",*** Praeger, London, akt. M. Cem OĞULTÜRK ve Ferhat DAĞISTAN, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi, Savunma Bilimleri Dergisi The Journal of Defense Sciences Mayıs 2017, Cilt 16, Sayı 1. ISSN (Basılı) : 1303-6831 ISSN (Online): 2148-1776, s. 39

çözümler üretmeleri gerektiğini vurgulayarak arabuluculuk rolü üstlenmeye çalışmıştır. Başlarda Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunurken sonradan Kuzey cumhuriyetlere yönelik tanımayı gerçekleştirmiştir.[226]

Bosna'da yaşananların bir katliam, etnik temizlik ya da soykırım değil iç savaş olduğu görüşünü ise ilk kez ciddi olarak ortaya atan kişi İngiliz Dışişleri Bakanı Douglas Hurd'dır. İngiliz The Times gazetesinin eski editörü ise Bosna'da yaşanan olayın tipik bir iç savaş olduğunu savunan bir seri makale yayınlamıştır. Yayınlarında sürekli Bosna hükümeti de dâhil ülkedeki her üç tarafı da savaşan taraf olarak gören BBC, 1992 Nisanında altı Birleşmiş Milletler yardım kamyonu Sırp paramiliterleri tarafından yağmalandığında, kamyonların kanun ve düzendeki çöküntü tarafından yağmalandığını söylemekle yetinmiştir. [227]

İngiltere ve Fransa savaşın başlangıcından beri bölgede Alman genişlemesine karşı Sırbistan'ı koruma, Bosna Hersek'le arasındaki savaşı sınırlama ve Avrupa'da Müslümanların liderliğinde bir devletin oluşmasını önleme politikalarından yana tavır sergilemiştir. Sınırlı müdahale ve silah ambargosunun sürdürülmesi Londra ve Paris'in çatışmayı istedikleri yönde sınırlandırmalarına ortam hazırlamıştır. İngiltere Başbakanı John Major'un da bir ölüm tarlası yaratılmaması şeklindeki isteği, Bosna hükümetini Sırp saldırganların saldırılarını büyük oranda onaylama anlamına gelen bir anlaşmayı kabul etmeye zorlamıştır.[228]

Sırplar, İngiltere'ye göre stratejik çıkarlarına hizmet edebilecek uzun vadeli bir müttefiktir. Britanya'nın mason Başbakanı Lloyd George'un 8 Ağustos 1917 tarihli konuşması bu müttefikliği doğrulamıştır; "Sırplar Hıristiyanlığı korumak adına ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Ülkeleri, medeni Avrupa'nın önemli kapılarından biridir ve Sırplar bu kapının bekçileridir.

---

[226]Cretu, **a.g.e.**, s.30
[227]Branka Magas, ***"The Destruction of Yugoslavia Tracking the Break Up 1980-92",*** 4.B, London: Verso, 1993, s. 50
[228]Mujeeb R. Khan, ***"Avrupa'da Yeniden Doğuş, Bosnalı Müslümanların Yaşama ve Tanınma Savaşı"***, çev. Hakan Yurdakul, Dayanışma Vakfı Yayınları, 1996, s.102

Sayısal olarak az olmalarına ve bölünmelere rağmen, batı uluslarını ve Akdeniz topraklarını istila etmeye çalışan Berlin ve Türkistan'ın (Türkiye) barbarlıklarına karşı her zaman cesurca karşı koymuşlardır.[229]

İngiltere, Sırbistan'ı Yugoslavya'nın en güçlü devleti olarak görürken Hırvatistan ve Bosna-Hersek'i ise ayrılıkçı devlet olarak görmüştür. İngiltere, Sırpların savaşı kazanacağına inandığı için Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılmaması taraftarıdır. Avrupa Güvenliği meselesi 1947-1991 yılları arasında Sovyet-Amerikan rekabeti altında gerçekleşmiştir. 1990'larda Sovyet Birliğinin dağılması, Irak'taki ilk koalisyon savaşı, NATO'nun Roma Zirvesi'nde geleceğine ait toplantısı, Maastricht Anlaşması, Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlığı ve sonunda Bosna Sorunu Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği ve ABD arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemiştir.[230]

İngiliz The Economist dergisi, Vance-Owen Planıyla Müslümanlara haksızlık yapıldığını ifade etmiştir: "Vance-Owen Planı'na yönelik yapılan itirazlar küçümsenmeyecek derecededir. Plana göre, Sırplar daha önce sahip olduklarından daha fazla toprağa sahip olacaklar ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalanlar tekrar yurtlarına dönmeyeceklerdir. Sonuç olarak toprağın fetihle kazanılacağı ve nüfusun kuvvet zoruyla değiştirileceği prensipleri alenen ihlal edilerek, saldırganlık ödüllendirilmiş ve etnik temizlik kabul edilmiştir."[231]

Fransa ise Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan ederek Avrupa içinde bir İslam devletinin kurulmasından ve Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'nın

---

[229]R.G.D. Laffan, ***"The Serbs: The Guardians of the Gate",*** New York: Dorset Press, 1989, ss. 42-45
[230]Poriç, ***a.g.e.***, s.68
[231]Mehmet Suat İlhan, ***"Bosna-Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu"***, Bizbize Yayın, Ankara, 2007, akt. İndira Poriç, "Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s.58

bağımsızlığına sıcak bakarak bölgedeki etkinliğini ve yayılmacılığını arttırmasından korkmuştur.[232]

ABD'de askeri konularda araştırma yapan BASIC adlı kuruluş tarafından hazırlanan raporda, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın, Srebrenica katliamının planlandığını bildiğini ileri sürmüştür. 24 Mayıs 1995'te yapılan bir toplantıda Fransız General Bernard Janvier Srebrenica, Zepa ve Gorajde'nin Sırplara karşı savunulmaması fikrini ortaya atmış, bir süre sonra da Fransız istihbaratı Sırpların katliam hazırlığından haberdar olmuştur. UNPROFOR'un temsilcisi olan Hollanda birliği, NATO'nun duruma müdahale etmesi için 5 kez Janvier'den talepte bulunmuş ancak Janvier Paris'ten aldığı emirler doğrultusunda bu talepleri geri çevirmiştir. Dönemin ABD Başkanı Bill Clinton yayımladığı bir hatıratta, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın Balkanlarda Müslüman idaresindeki birleşmiş bir Bosna devletine sıcak bakmadığını ve soykırımı desteklediğini itiraf etmiştir.[233]

Almanya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa'nın üç büyük ismi Bosna Savaşı boyunca zıtlaşmıştır. Savaşın ilk evrelerinde kendi başına hareket ettiği için en çok eleştirilen Almanya 1991 yılının ortalarına kadar Yugoslavya'da birliğin korunmasından yana bir politika sürdürmüştür. Ancak Slovenya'da çıkan 11 gün savaşı Alman hükümetinin tavrını değiştirmesine neden olmuştur. Hırvatistan ve Slovenya'nın 1991'de tanınması ise bütün üye Avrupa Topluluğu devletlerine ait bir tutumdur. Almanya ağır bir şekilde eleştirilse de alternatif bir yaklaşım öne süren başka bir devlette olmamıştır."[234]

ABD ise Bosna Hersek sorununa müdahale etmekte çok geç kalmıştır. Nedenini ise Balkanlarda çok eskiye dayanan nefrete karşı yabancıların çatışmaları önlemeye çalışmasının imkânsız olduğunu, Bosnalılar, Sırplar ve

---

[232]Selver, **a.g.e.**, s.93
[233]Türkan, **a.g.e.**, s. 234
[234]ReiBmüller, ***"die Bosnische Tragödie",*** Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1993, s.91, akt. Yasin Şafak, Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 136

Hırvatlar birbirlerini öldürmeyi bırakmadıkları sürece dış dünyanın hiçbir şey yapamayacağı şeklinde açıklamıştır. Bir diğer neden ise, 1991 yılında Berlin Duvarı yıkılmış, komünizm çökmüş, Irak Kuveyt'i işgal etmiş, ABD liderliğindeki koalisyon Kuveyt'i kurtarmak için harekete geçmiştir. Bosna'da yaşananlar Kuveyt'te yaşananlardan farksızdı ancak ABD açısından en büyük farklılık, Kuveyt'te petrol varken Bosna'da petrol yoktur.[235] Hem Çöl Fırtınası Harekâtı hem de SSCB'nin yıkılış süreci Washington'u çok uğraştırmıştır. Ayrıca ABD başkanlık seçimlerine bir yıl kala Bush yönetimi de Yugoslavya'ya bulaşmak istememiştir.[236]

Krizin ilk çıktığı zamanlarda ABD, Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunmasından yana bir politika izlemiştir ancak 1991 senesinde Washington'ın tavrı değişmeye başlamış Yugoslavya'ya finansal yardımları 1991'de askıya almıştır. ABD'nin Yeni Dünya Düzeni anlayışı ile dönemin Federal Devlet Başkanı Ante Markovic'in çizdiği ve serbest piyasa ekonomisine geçiş, demokratikleşme gibi reformlardan oluşan yol uyumlu olunca ABD Belgrad'tan yana bir tavır sergilemiştir. 7 Nisan 1992 tarihinde ise ABD, Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımıştır. Bill Clinton'un 1991 seçimlerini kazanması ile ABD Balkanlarla ciddi olarak ilgilenmeye başlamıştır. Bush'un aksine Clinton Balkanlardaki anlaşmazlıklara karşı askeri müdahale dâhil bütün seçenekler üzerine durmaya başlamıştır.[237]

ABD'ye göre barış planları Bosnalı Sırpları ödüllendirmekte ve Bosna-Hersek bütünlüğünü tehdit etmektedir. Dört sene boyunca Amerikalılar Bosna sorununa uzaktan bakmıştır, Avrupalılar ise Amerikalıların 'lift and strike' planını desteklemiştir. Ancak bu durum 1995 yılında değişmiştir. UNPROFOR'un çöküşü ve rehine krizi, ABD'nin rehine kurtarma misyonu, ABD'nin müttefiklerin güvenini kaybetmesi ve en önemlisi birkaç ay sonra

---

[235]Susie L. Holler, ***"A Just War Critique of the International Community's Intervention in Bosnia-Herzegovina between 1992-1995"***, http://www.amcips.org/articles/shoeller.htm (20.05.2005). akt. Merve İrem Yapıcı, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8 s.16
[236]Holbrooke, **a.g.e.,** s. 48-50
[237]Cretu, **a.g.e.**, s.30

ABD'de cumhurbaşkanı seçimlerinin olması bu değişimin nedenleri arasında gösterilmiştir.[238]

Bush'u Balkanlar'daki tepkisizliğinden dolayı eleştiren Clinton, seçildikten sonra aynı şekilde olaylara tepkisiz kalmıştır. 1995 yılında Sırplar tarafından, amacı Birleşmiş Milletler yetkisi ile uçuşa yasak bölgeleri kontrol etmek olan bir Amerikan F-16'sının düşürülmesi olayına ABD yönetimi sesini dahi çıkarmamıştır. ABD'yi askeri müdahaleye zorlayan sebep ise 1995 yılında ABD'nin Bosna'daki müzakerecilerinden üçünün Sırplar tarafından öldürülmesidir.[239] Böylelikle ABD Bosna'daki ilk kayıplarını vermiş, olaya el atmak zorunda kalmış ve NATO bombardımanı başlamıştır. ABD'nin NATO aracılığıyla savaşa müdahil olması Sırpların yenilmelerine ve masaya oturmalarına sebep olmuştur.[240]

ABD doğrudan doğruya askeri, siyasi ve ekonomik olarak da Bosna-Hersek'teki varlığını sürdürmüştür. Bosna-Hersek'te bulunmakta ABD'nin çıkarı nedir? sorusuna gelince cevap açıktır: Bosna-Hersek coğrafi olarak Ortadoğu, Kafkasya ve Rusya'daki enerji kaynaklarına yakındır. Coğrafi konumu Bosnayı çekici hale getirmiştir.[241]

ABD Dış İşleri Bakanlığı Yugoslavya masası sorumlusu George Kenneyıın soykırım olayıyla ilgili Washington Monthly'de şunları yazmıştır: "Bush yönetiminin Yugoslavya krizi ile ilgili Şubat-Ağustos arasında yaptığı bildirileri ikiyüzlülüğün en kötü örneğidir. Washington'da Dış İşlerinin Yugoslavya masasından yedi ay boyunca diğer görevlerin yanında Bosna krizi üzerine kamuoyu açıklamalarını hazırlamakla da sorumluydum. Görevim ABD'nin konuyla ilgili önemli bir adım atacağı izlenimini vermemek ancak

---

[238]Poriç, **a.g.e.**, s. 70

[239]Merve İrem Yapıcı, *"**Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri**"*, Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No: 8 ss.1-24 2007, s. 16

[240]Burak Çakırca, *"Uluslararası Hukukun Eksik Uygulanışına Bir Örnek: Bosna-Hersek'te Uluslararası Toplumun Müdahaleleri"*, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 15, sayı 2, 2020, s.572

[241]Ömer L. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, ***"Balkan Diplomasisi"***, ASAM, Ankara, 2001, akt. İndira Poriç, "Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s.114

ABD aktif bir davranış içindeymiş ve durumla ilgileniyormuş gibi göstermektir. Çatışma konusunda tarafsız olmaktan yana olan Avrupa Bürosundaki üst görevliler Sırbistan'ı savaşın sorumlusu olarak görmeyi reddedip Hırvatistan ve Bosna'nın kendini korumasını yanlış bir davranış olarak nitelendirmekteydiler."[242]

Rusya, Sırpları uluslararası entrikaların ortasında kalmış, tarihi haklarını korumaya çalışan mazlum bir topluluk olarak görmüş ve Ortodoksluk ortak paydasında buluştuğu değişken Balkan jeopolitiğinde birlikte hareket etmek istediği Sırbistan'ı Genel Kurul içinde korumuştur. Çin ise Bosna Savaşı'nı içsel bir mesele olarak gördüğü için uluslararası müdahale fikrine karşı çıkmıştır.[243]

Bosna Savaşı'nı Sırp saldırganlığından kaynaklanan bir uluslararası savaş olarak gören Batılı olmayan Üçüncü Dünya Ülkeleri'nden oluşan Bağlantısız Ülkeler Topluluğu, Birleşmiş Milletlerin Sırp saldırganlara karşı askeri güç kullanması için çağrıda bulunurken hem de eski Yugoslavya'nın bütününde uygulanan Birleşmiş Milletler silah ambargosunun Bosna Devleti için kaldırılmasını talep etmiştir.[244]

3.4. İslamofobi ve Bosna Herkes Savaşı

İslamofobi ile ilgili yapılan anlatımlar, araştırmalar ve akademik çalışmalar incelendiğinde, "İslam" ve Yunanca "phobos/korku" kelimelerinden oluşan İslamofobi, "İslam korkusu" anlamına gelmektedir. Aslen yabancı korkusu anlamına gelen zenefobi ve homoseksüellerden korkma/hoşlanmama kelimelerinin karışımı sonucu ortaya çıkmıştır. İslamofobi kelimesi tam olarak ne zaman, kim tarafından kullanıldığı bilinmese de modern anlamda ilk kez

---

[242]Mujeeb R. Khan, ***"Avrupa'da Yeniden Doğuş, Bosnalı Müslümanların Yaşama ve Tanınma Savaşı"***, çev. Hakan Yurdakul, Dayanışma Vakfı Yayınları, 1996, s. 98-99

[243]Doç. Dr. Berdal Aral, ***"Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk",*** Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu, s. 182

[244]Lise Morje Howard, ***"UN Peacekeeping in Civil Wars",*** Cambridge, Cambridge University Pres, 2008 s. 45, akt. Doç. Dr. Berdal Aral, "Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk", Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu, s. 182

1918 yılında kullanılırken, bilinen anlamıyla ilk kez kullanımı Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren başlamış, resmi olarak ise 1991 yılında kullanılmıştır.

Tarihimize baktığımız zaman neden düşman olarak İslam'ın seçildiğini anlamak zor değildir. Haçlı seferleri, Selahattin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethetmesi, Kanuni Döneminde Osmanlı'nın Avrupa içlerine kadar ilerlemesi ve İstanbul'un fethi gibi olaylar doğal olarak Avrupa'da Müslümanlara karşı bir Türk Korkusu oluşturmuş, haliyle bu korku zamanla yerini kin ve nefrete dönüştürmüştür. Tabiki tek neden korku değildir. İslam aynı zamanda Hristiyanlar için bir rakip ve hızla yayılan bir tehdit olarak görülmüştür. Bu nedenle daha fazla yayılmadan önlem alınması gerekmiştir.

İslam'a yapılan en büyük eleştiri İslam'ın şiddet ve kılıç dini olduğu yönündedir. Hatta Müslümanların Cihad anlaşıyla hareket ettiği için İslam'ı da kılıç zoruyla yaydıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu görüşü savunmaları yukarıda bahsedilen Haçlı Seferleri, Osmanlı zamanında Avrupa'ya yapılan seferler ve bunun sonucunda alınan mağlubiyetlerden kaynaklanmaktadır. Her fırsatta İslam'ı hoşgörüsüz, cahil ve şiddet yanlısı bir terör dini olarak lanse ederek her Müslüman'ın potansiyel bir terör şüphelisi olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu algının oluşmasında Müslüman kimliği kullanılarak yapılan birçok terör olaylarının etkisinin olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir. Her şiddet olayının Müslüman bir ülkede yaşanması ya da arkasında Müslüman kimliğinin olması İslam için kötü bir imajı da beraberinde getirmiştir. Hoşgörü dini olarak bilinen İslam bugün dahi şiddet ve terör dini olarak anılıyorsa bunda en büyük pay kendi emellerini gerçekleştirmek için dini kullanan kişiler ya da örgütlerindir.

1979 İran Devriminden sonra giderek artan İslamofobik davranışlar Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle daha da yaygınlaşmış, Sovyetlerin yıkılışıyla had safhaya ulaşmıştır. Ardından 11 Eylül 2001'de ABD'de ikiz kulelere yapılan terör saldırıları da İslam'a ve Müslümanlara yönelik nefreti küresel bir boyuta taşımıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Doğu Bloğunun dağılması Orta Asya ve Kafkasya'da; Yugoslavya'nın dağılması ise Balkanlarda güç boşluğu

doğurmuş, bu güç boşluğunu fırsat bilen birçok devlet özellikle Sırplar bu fırsatı değerlendirmek için her yolu denemiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla dünyaya yeni bir öteki diğer bir ifadeyle düşman gerekmiştir. Komünizm'in yerini alacak olan bu yeni küresel düşmanın adı ise İslam'dır.

Gerek medya yaptığı yayınlarla gerekse Batılı siyaset bilimciler ortaya koydukları görüşleriyle işleri Müslümanlar aleyhine zorlaştırmaya devam etmiştir. Tabiki bunlar arasında en büyük tehlike sosyal medyadır. Sosyal medya aracılığıyla yalan yanlış ya da kışkırtıcı paylaşımlara sıkça yer verilerek İslam'a karşı hareket eden bir grup fanatik sürekli beslenmiştir. Paylaşımlar daha çok Müslümanlar için kutsal olan değerler, sakal ve türban üzerine yapılmıştır. Özellikle sakal ve türban terörist kimliği haline getirilmiştir. Birçok Batı yapımı dizi ve filmlerde, mesela "Arabistanlı Lawrence", "13 Saat: Bingazi Gizli Askerleri ", "The Stone Merchant" filmleri ile "Designate", "The West Wing" gibi dizilerde Müslümanlar gerici, şiddet bağımlısı, sapkın bir ırk olarak gösterilmiştir.

İslam düşmanlığı sadece toplumsal bir olgu olarak kalmayarak bilimsel çalışmalarda da yer almıştır. Bu bilimsel çalışmalar özellikle batıda çok etkili olmuştur. Batılı siyaset bilimcilerin İslam ile ilgili düşünceleri İslam'a olan bakış açısını etkilemiştir. Çatışmaların temel nedeninin medeniyetler arasında yaşanacağını belirten Huntington, düşmanın ise İslam olduğunu ileri sürmüştür. Batı dışındaki dünyanın geri olduğunu ancak Doğu'nun daha geri olduğunu belirten Lewis'e göre, İslam tarihi savaşlar, saldırılar ve Cihad'tan oluşmuştur. Roy, İran Devrimi dışında İslam'ın, Orta Doğu'da köklü değişiklik yaratmadığını ve Siyasal İslam iktidara gelse dahi başarılı olamayacağını ileri sürmüştür. Barber, kabilecilik olarak adlandırdığı Cihad ile Küreselcilik olarak adlandırdığı McWorld'ün yenidünya düzenini şekillendirdiği görüşünü savunmuştur. Şarkiyatçılık kavramıyla bilinen Said'e göre Batı medeni, üstün ve bilgiliyken, Doğu, cahil ve bilgisizdir.

Birinci bölümde İslamofobi hakkında yayınlanan bilimsel kaynaklar ve tarihi süreç göz önüne alınarak İslamofobinin dünya genelinde var olduğu

sonucuna varılmıştır. Bunun örneksel ispatı için Bosna Hersek Savaş'ı ikinci bölümde incelenmiştir.

Bosna Hersek Savaşı'nın nedenlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bu bölümde savaşa giden süreç aktarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti altı Cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşmuştur. Tito'nun ölümünden sonra dağılma sürecine giren Yugoslavya'da başa geçen Miloseviç "Büyük Sırbistan" idealini gerçekleştirmek amacıyla bağımsızlığını ilan ederek bir savaşın fitilini ateşlemiştir. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla tüm bağlı devletler Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Sırplarla Hırvatlar arasında sonucu Bosna'yı ağır bir şekilde etkileyecek olan bir iç savaş başlamıştır.

Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi ve Birleşmiş Milletler tarafından bağımsızlığının tanınması özellikle Sırpları rahatsız etmiştir. Çünkü Sırplar, Müslümanlara karşı tarihten gelen bir öfke ve nefrete sahiptir. Sırpların gözünde Bosnalı Müslümanlar Osmanlının varisi, bozulmuş, hain ve kendilerini Osmanlı'ya satmış İslamlaşmış Sırplardır. Bu yüzden Bosnalı Müslümanlar, Sırplar için Avrupa topraklarından temizlenmesi gereken bir urdur. Boşnaklara karşı yapılan her saldırı Müslüman Türkleri kovmak için yapılan bir Haçlı Seferi niteliğindedir.

Bosna Savaşı görünürde dini ve etnik farklılıklar yüzünden başlamıştır. Ancak bu kadar basit değildir. Sırplarla Hırvatların özgürlük için başlattığı savaşın yönü birden Bosnaya dönmüştür. Savaşa hazırlıksız yakalanan Bosna halkı dünyanın 4. büyük ordusuyla karşı karşıya gelmiş ve büyük bir soykırıma maruz kalmıştır.

Soykırım terimi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra mağlup olan Almanya ve faşist birliğinin Yahudilere karşı başlattığı toplu öldürmelerle hayatımıza girmiştir. Bu olay sonucunda 1948 yılında Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesini kabul etmiş ancak bu

sözleşme Yahudi Soykırımı dışında 1948 yılından önce yapılan soykırımları kapsamamıştır. 1948 yılından sonra yapılan Cezayir Soykırımı, Doğu Türkistan Soykırımı, Ruanda Soykırımı ve Bosna Soykırımı gibi birçok soykırımı da soykırım olarak görmeyen Birleşmiş Milletler bu konuda hiçbir yaptırımda da bulunmamıştır. 20. Yüzyıl boyunca Balkanlarda Müslümanlara karşı yapılan soykırımlar, sosyalizm adı altında devam etmiştir. 20. yüzyılda yapılan Batı'nın gözleri önünde yaşanan en büyük soykırım ise Bosna Hersek'te gerçekleşmiştir.

İkinci bölümde yapılan kaynak taraması sonucunda Bosna Hersek Savaşı'nda İslamofobinin etkisi görülmüştür. Bosna Hersek Savaşı'na giden süreç incelendiğinde etnik milliyetçilik ve İslamofobinin ortak olarak savaşta etkili olduğu görülmüştür. Bu savaş İslamofobinin boyutunu gözler önüne sermiştir. İslamofobinin nefretle birleşmesinin savaşa ve bir ırkın yok olma isteğine sebep olacağı gözlemlenmiştir. Bu savaşta aktif İslamofobinin sonuçlarının neler olabileceği tespit edilmiştir.

Bosna-Hersek, coğrafi konum olarak Avrupa'nın güneybatısında, Balkan Yarımadası'nın ise kuzeybatısında bulunmaktadır. Kuzeyinde ve batısında Hırvatistan doğusunda ise Sırbistan ve Karadağ yer almaktadır. Tarih boyunca birçok kavmin göç ve istilasına maruz kalan Balkan yarımadası tam bir etnik mozaiği andırmaktadır.

19. yüzyılın başlarına kadar Sırbistan'ı idare eden Osmanlı Devleti Fransa'da başlayan milliyetçilik hareketinin Balkanlara sıçramasıyla otoritesini kaybetmeye başlamıştır. Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik, çok uluslu bir devlet olan Osmanlı'nın içindeki etnik unsurları etkisi altına almıştır. Hem milliyetçilik akımları hem Osmanlı'nın merkez ve taşrada gösterdiği zaaflar hem de diğer devletlerin yardımlarıyla Sırplar, 1804 yılında Osmanlı yönetimine karşı tavır almıştır. Kara Yorgi önderliğinde başlatılan Sırp Ayaklanması, esasen Sırbistan'ın milli egemenliğini elde etmesi için hazırlanmıştır ve merkezleri Karadağ, Avusturya ve Rusya'da bulunan bir ihtilâldir.

I. Dünya Savaşı'nda Boşnaklar, İtilaf Devletlerine karşı merkez güçlerinin yanında savaşmıştır. Avusturya yönetimi ve I. Dünya Savaşı'nı kapsayan süreç Güney Slav arazisinin üç önemli halkı Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırplar arasındaki ilişkileri tersine çevirmiştir. Savaş İtilaf Devletlerinin aleyhine neticelenince Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalanmış, Slav halklarından Slovenler, Hırvatlar, Sırplar ve Boşnaklar Yugoslavya'yı kurmuştur. 1941 yılında Mihver güçlerinin işgali sonucu Yugoslavya'nın siyasi birliği bozulmuş, Bosna, işgal süresince Almanların kurup Hırvatlara hediye ettiği "Bağımsız Hırvat Devleti" sınırları içinde kalmıştır.

Savaşta sosyalistler (Tito) tarafından başlatılıp yürütülen kurtuluş harekâtının neredeyse tamamı Bosna içinde geçmiş, diğer yerler Bosna'dan sonra kurtarılmıştır. Bu yüzden federal bir birim olarak kurulan ilk devlet Bosna olmuştur. Savaş sonunda Bosna-Hersek Federal Sosyalist Cumhuriyeti, diğer beş cumhuriyet Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Slovenya ve iki özerk bölge olan Kosova ve Vayvodina ile birlikte ikinci Yugoslavya Cumhuriyeti içinde yer almıştır. Bağımsızlığını ilan ettiği 1992 yılına kadar federal cumhuriyet kimliğini korumuştur.

Yugoslavya Federasyonu adı altında toplanan halkların anlaşmazlıklarının sebebi mezhep farkları sonucu ortaya çıkan kültürel farkların kullanılmasıdır. Almanya'nın etkisi altında olan Hırvatlar ve Slovenler, Germen kültürüne bağlı olup Slavca konuşan Katolik Almanlar gibi görünmektedir. Bu sebeple Karadağlılar ve Ortodoks Sırplar kültürel açıdan Hırvat ve Slovenlerden farklılık göstermektedir. Hem Hırvatlar hem Sırplar tarafından Türk Müslüman şeklinde bahsedilen Boşnaklar ise Müslüman Slavlar olarak nitelendirilmiş ve Boşnaklara karşı yapılan her saldırı Müslüman Türkleri kovmak için yapılan bir Haçlı Seferi olarak nitelendirilmektedir.

Eski Yugoslavya'da yaşayan Sırplar ve Karadağlılar Ortodoks, Hırvatlar ve Slovenler Katolik Hıristiyan, Boşnak ve Türklere ek olarak Arnavutların büyük çoğunluğu ise Müslüman'dır. Bu çeşitli milliyetler ve dinsel topluluklar

karmaşasının yol açtığı sorunlar, Yugoslav Savaşı'nın temel ideolojik ve dinsel - etnik kimliğinin bir parçası olmuştur.

Sırplar ve Hırvatlar tarafından Osmanlının varisleri olarak görülen Bosnalı Müslümanlar sosyal ve kültürel olarak sürekli baskı altında tutulmuştur. Devlet zoruyla Müslüman Boşnakların kurdukları örgütler kapatılmış, 1946 senesinde Mladi Müslimani, El Hidaye, İhvan, Merhamet gibi bütün sivil örgütleri, Preporod Örgütü çatısında birleşmiş ve 1948'de hükümet tarafından kapanmaya zorlanmıştır. Müslümanların yayın organları kapatılmış, mahalle mektepleri ve İslâm okulları yasaklanmış, camilerde uygulanan sivil dini eğitim uygulaması da sıkı gözetim altına alınmıştır.

1960'lı yılların sonunda Tito tarafından Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerine karşı bir denge oluşturması amacıyla Müslüman kimliği tanınmış ve hukukileştirilmiştir. Federal Parti, 1968 senesinde Boşnakların milli anlamda Müslüman olduklarını kabul etmiş ve bir anayasa değişikliğiyle teyit etmiştir. 1974 Anayasa değişikliği ile de hukuki sonuca bağlanmıştır. Yeni Anayasa'da Müslümanlar Yugoslavya'nın altı kurucu milletinden biri statüsünü kazanmıştır.

1982 senesine gelindiğinde, politikacılar yeni oluşumlar ve olası birçok partili sistemden bahsederken, Sırbistan'ı ise milliyetçi hareketler etkisi altına almaya başlamıştır. Geniş Sırp kitlelerin desteğini alan Slobodan Miloşeviç'in milliyetçi politikaları ve Sırp, Hırvat ve Slovenlerin milliyetçi tutumları bu hareketin hızlanmasında etkili olmuştur. 1989 yılında yaşanan siyasi bunalım cumhuriyetler arasında ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Devam eden yılda Doğu Bloğunda görülen yenileşme hareketleri Yugoslavya'ya da yansımış ve 1990'da çok partili düzene geçilmiştir. Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Makedonya'da yapılan çok partili seçimler ve sonuçları, Federasyondaki fiili çözülmenin başlangıcı olmuştur. Seçimlerde Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'da milliyetçiler, Karadağ ve Sırbistan'da komünist partiler kazanmış, Bosna-Hersek'te ise Sırp, Hırvat ve Boşnak milliyetçi partileri arasında koalisyon kurulmuştur.

XIX. yüzyıl boyunca Balkan Yarımadasında devam eden bağımsızlaşma sürecinde, Balkan ülkeleri arasındaki sınırlar dış güçlerin denge arayışlarına göre düzenlenmiştir. Bu da Avusturya-Macaristan, Fransa, Rusya ve İngiltere'nin bölge dengelerini kendi lehine çevirme politikaları ile bağdaştırılmıştır. Tito'nun 1980 senesinde ölümüyle denge politikası da uygulanamaz hale gelmiştir. 1990 seçimlerinde Sırp Demokratik Partisi'nin önderi Sırp Milliyetçisi Radovan Karadziç oyların %30'unu almış ve Yugoslavya'nın parçalanması durumunda kendilerini Miloşeviç'in temsil edeceğini açıklamıştır.

1995 yılına gelindiğinde tarihte eşine az rastlanan bir katliam gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Nisan 1993'de, Srebrenitsa, Zepa ve Gorazde'yi Güvenli Bölge ilan etmiş ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü bu bölgelere asker sevk ederek Sırp saldırılarını durdurmuştur. Sırplar, Birleşmiş Milletler Barış Gücündeki Hollanda askerlerinin gözetleme mevzilerine saldırarak 30 kadar Hollanda askerini rehin almış, bunun sonucunda Birleşmiş Milletler Barış Gücü komutanı General Janvier Ratko Mladiç ile yaptığı gizli anlaşmada Mladiç'e Birleşmiş Milletler rehinelerini serbest bırakılmaları karşılığında hava saldırılarını tamamen durduracaklarını teklif etmiştir. Takip eden süreçte rehineler 18 Haziran'da serbest bırakılmıştır. Birleşmiş Milletler Barış Gücü 11 Temmuz 1995'de Srebrenitsa'ya hava desteğini durdurmuş bunun üzerine Ratko Mladiç komutasındaki VRS Birlikleri Srebrenitsa'yı işgal etmiştir.

12 Temmuz'dan itibaren toplam 10.000 kişi esir alınmış ve Mladiç'in emriyle öldürülmüştür. Toplu katliamlar 13 Temmuz'da Kravic yakınlarındaki depoda gerçekleşmiş ve 4 gün süren katliamda 8.372 kişi öldürülmüştür. Katliamların ortaya çıkmaması için Sırplar, öldürdükleri insanları birden fazla yere gömerek cesetleri bulunmasın diye bir mezardan diğer bir mezara taşımıştır. Bosanska Krayina bölgesinde 1.000'i aşkın toplu ve bireysel mezarlar bulunmuş, yaklaşık 5.000 civarında cenaze kalıntısı çıkarılmış ve 4.000'i aşkın soykırım kurbanı teşhis edilmiştir. 31 Aralık 2015 itibariyle Doğu

Bosna bölgesinde, BM Güvenli Bölgesi Srebrenitsa ve etrafında 1995 yılının Temmuz ayındaki soykırımın kurbanlarının bulunduğu 160 toplu mezar ortaya çıkarılmış ve 6.705 soykırım kurbanının kimliği tespit edilmiştir.

Bosna-Hersek Hükümeti'nce Uluslararası Adalet Divanına 1993'de sunulan ve Sırbistan'ın Bosna'da soykırım suçu işlediği iddiasını içeren soykırım davası 26 Şubat 2007'de karara bağlanmıştır. Divan, Bosna-Hersek'in bütününde soykırım suçu işlendiğini inkâr ederek, Sırbistan'ı soykırım suçundan aklamıştır. Divan'a göre, Bosna-Hersek'te etnik temizlik yapılmış, işkence ve tecavüz suçları, insanlığa aykırı suçlar ve savaş suçları işlenmiş ancak bunlar soykırım suçunu oluşturmamıştır. Dünya mahkemesi, yalnızca 7.000 masum insanın öldürüldüğü Srebrenitsa'daki katliamları soykırım olarak nitelemiş fakat kışkırtma, planlama veya aktif olarak suça iştirak anlamında Sırbistan'ın bu suça ortak olmadığına hükmetmiştir.

Bu bölümde yapılan araştırmalar sonucunda Avrupa ve ABD'nin Bosna Hersek Savaşı'nda açık bir şeklide İslamofobiyi desteklemediği ancak Sırp milletinin tarafında olduğu tespit edilmiştir. Bosna Hersek'in Avrupa ülkeleri tarafından yalnız bırakılması ve savaş sürecinde Sırp hükümeti ile yapılan gizli ittifaklar göz önüne alındığında Bosna Hersek milletinin ve Müslüman nüfusun Avrupalı ülkeler tarafından gözden çıkarıldığı sonucuna varılmıştır.

Bosna Hersek Savaşı'nda sadece üç ülke değil, farklı Avrupa ülkeleri ve ABD'nin de rolü olmuştur. Onların bu savaştaki etkisinde İslamofobinin varlığı üçüncü bölümde incelenmiştir. Bu tür tarihi olayların yaşanmasında sosyal ve ekonomik faktörlerin yanında insan iradesinin de büyük etkisi olmaktadır. Savaşın bu kadar uzun sürmesi, büyük kuruluşların barış için mücadele etmek yerine savaşa açıktan ya da gizliden destek vermesi insan iradesinin etkisini göstermektedir.

Sırplar, savaşın başından beri Avrupa ülkeleri tarafından desteklenmiş Avrupa'da Müslüman bir devletin oluşmasının engellenmesi için silah ambargosu, sınırlı müdahale gibi çeşitli uygulamalarla Sırpların katliamlarına

ortam hazırlanmıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa savaşın başlangıcından itibaren Sırplara desteklerini açıkça göstermiştir. Sırplar, İngiltere'nin gözünde Balkanlarda Müslümanlığa karşı Hıristiyanlığı koruyan muhafızdır. Ayrıca Sırbistan'ı Yugoslavya'nın en güçlü devleti olarak görmüştür. Fransa ise, Bosna Hersek'in bağımsız olmasından korkmuş ve Avrupa'da bir İslam Devleti'nin kurulmasından endişe duymuştur. ABD, Sırbistan'ın başlattığı daha sonra Hırvatistan'ın da dâhil olduğu Bosna Hersek'e karşı yapılan soykırıma Körfez Krizi'ni bahane ederek sessiz kalmış ancak Körfez Krizi çözüldükten sonra da Balkan Krizine aynı duyarlılık ile yaklaşmamış, tarafsız kalarak beklemeyi tercih etmiştir.

Balkanlar, ABD için Orta Doğu kadar stratejik öneme ve enerji kaynaklarına sahip değildir ayrıca ticari açıdan da bir kazanç da sağlamamaktadır. Bu yüzden Bosna'da yaşananların ABD için bir önemi yoktur. Sadece ABD değil Avrupa Topluluğu, Birleşmiş Milletler ve NATO gibi sözde insan hakları savunucusu kuruluşlar için de yeterince önemli değildir. Dünya'nın en güçlü birliği olan NATO, soykırım mağduru Bosna halkını korumak yerine onları kendilerini savunma hakkından mahrum bırakmış, Birleşmiş Milletler kararını uygulamaktan kaçınmıştır. Bosna halkını saldırı ve soykırımdan korumak yerine Bosna için silah ve askeri ekipman ambargosu koyarak, Sırplara karşı hava saldırısı yapmamakta ısrar etmiştir. Birleşmiş Milletler savaş mağduru bir halkı korumak yerine büyük güçlerin menfaatini korumayı tercih etmiştir.

Her dönemde savaşları açıktan ya da gizliden destekleyen aktörler bulunmaktadır. Bosna Savaşındaki gizli aktör ise masonluktur. Bu örgüt özellikle tarihi olaylara etkisiyle bilinmekte olup Batı tarihinde önemli rol oynamış ve savaşları gizliden yönetmiştir. Sırp milliyetçiliğine yakınlığıyla bilinen masonluğun Belgrad'ta kurulan ve aktif rol oynayan bir locası da bulunmaktadır. Bu locanın amacı Bosna Hersek'teki Müslüman nüfusun bağımız bir kimlik kazanması ve özerk bir yapıya kavuşmasına engel olmaktır.

Sırplara en büyük yardımı ise Yahudiler sağlamıştır. Yahudiler de Sırplar gibi Osmanlı tarafından zulme uğradıklarını ve Osmanlıyı hatırlatan her şeyi yok etmeleri gerektiğini düşünmektedir. Bu düşünce tarzı iki halkı birbirine yakınlaştırmış ortak düşmana karşı birlikte mücadele etme isteği doğurmuştur. Bosna Savaşı'nda Sırpların İsrail yapımı Uzi silahlarını kullanmaları da Sırp-Yahudi dostluğunu açıkça göstermiştir.

Zaman geçse de taraflar değişse de Müslüman düşmanlığı değişmedi ve değişmeyecektir. Bu düşmanlık siyasi ve ekonomik bir ideoloji olarak sürekli canlı tutulmakta ve her daim beslenmektedir. Bosna'da yaşananlar bunun canlı bir örneğidir. Mesele sadece dini ve etnik farklılıklar değildir. Müslümanlara karşı geçmişten gelen ve bitmeyen bir kin ve düşmanlıktır. Bosna'da, Arakan'da, Doğu Türkistan'da, Hindistan'da, İsrail'de ve daha birçok dünya topraklarında yapılan zulümlerin ortak yanı hepsinin Müslümanlara karşı yapılmış ve yapılıyor olmasıdır.

Yüzyıllar boyunca bu topraklarda milyonlarca Müslüman öldürülmüştür. Dünyanın geri kalanı bu zulme karşı sadece göstermelik yardımlar yapmış ve kınamalarla yetinmiştir. Hiçbir kurum ve kuruluş bu zulümlere karşı gerçek bir çözüm üretmemiş sadece günü kurtarmak adına bir şeyler yapmıştır. Tek çözüm tüm Müslümanların birlik olup zulme karşı birlikte mücadele etmesidir. Askeri ve ekonomik olarak güçlenerek, Avrupa ile yarışacak seviyeye gelmek ve dünyada söz sahibi olmak gerekmektedir.

Sonuç olarak modern anlamda 1918 yılından günümüze kadar bir İslamofobi durumunun olduğu yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. İslamofobi hakkında küresel anlamda farklı yaklaşımlar olduğu anlaşılmıştır. İslamofobinin boyutlarının daha iyi anlaşılabilmesi için Bosna Hersek Savaşı örnek olarak incelenmiştir. Bu savaş İslamofobinin etkilerinin soykırıma neden olabileceğini göstermiştir. Bu çalışmada İslamofobinin boyutuna dikkat çekerek nelere sebep olabileceği ortaya konulmuştur. Bunun sadece Balkanlara özgü olmadığı ve bütün dünyada ciddi sonuçların doğabileceği olayların yaşanmasının temeli olacağı tespit edilmiştir.

Bosna Savaşı'nda uluslararası kuruluşların ve ülkelerin rolleri incelendiğinde ise din temelli bir kutuplaşmanın olduğu gözlemlenmiştir. Bosna'da yaşananlar, Batılı güçler, devletler, Birleşmiş Milletler, NATO gibi uluslararası aktörlerin hukuku, adaleti ve insan haklarını hiçe saydığı, egemen bir devletin topraklarının işgaline, Müslüman halkın işkence, tecavüz ve soykırıma uğratılmasına göz yumulduğu bir insanlık ayıbı olarak tarihe yazılmıştır. Bosna Savaşı'na dış aktörlerin ve uluslararası kurumların belli ölçülerde müdahale ettiği de açıktır. Ancak Uluslararası topluluğun Hırvatistan, Bosna ve Kosova'daki savaşlara direkt neden olduğu söylenemediği gibi tam ve yerinde müdahaleden de söz edilemez. Bu sebeple uluslararası kuruluşlar ve ülkeler için açıkça bir İslamofobiden bahsedilemez.

Bu çerçevede yapılan çalışma da İslamofobinin varlığı ve nelere sebep olabileceği ortaya konulmuştur.

SONUÇ

İslam ile Batı arasındaki çatışmasının en can alıcı safhası Haçlı seferleridir. Bu olaydan sonra İslam ile Batı arasında bitmeyen bir düşmanlık başlamış, 11 Eylül saldırıları ile bu düşmanlık daha da perçinlenmiştir. Ardından yapılan bütün saldırılar da İslam baş şüpheli haline gelmiştir.

Fransız Devrimi ile başlayan ulus devlet anlayışı 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar egemen olmuş daha sonra Komünizm, Faşizm, Nazizm, Liberalizm görüşleri ortaya çıkarak ideoloji savaşları başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde ise ideoloji savaşı yerini din savaşına bırakarak İslam hedef haline getirilmiştir. İslam'ın evrensel misyonunun olması Batı medeniyetleri için tehdit oluşturmuş ve çatışmalar Müslümanlar ile Müslüman olmayanlar arasında gerçekleşmiştir. Bu da Huntington'un Soğuk Savaş sonrasında çatışmaların farklı medeniyetlere ait milletler ve gruplar arasında meydana geleceği tezini doğrulamıştır.

Huntington çatışmanın sebeplerini açıklarken İslam'ın kılıç dini olduğu ve Müslümanların fethettikleri yerlerde din değiştirmeye zorladıklarını görüşlerine yer vermiştir. İlk olarak İslamiyet'te asıl olan savaş değil barıştır. Gayri Müslim ülkeler, Müslümanlara saldırmadığı ve ülkelerinde İslam'ı yaşamak isteyenlere engel olmadıkları sürece Müslümanlar kendileriyle savaşmaz, bir masumu öldürmek bütün insanlığı öldürmek ile eş değerdir. Batı, cihat kelimesini savaş olarak lanse ederek Cihat denildiğinde İslam'ı reddeden herkesi öldürmeye hazır elinde silah olan bir terörist profili oluşturmuştur. Batı, kutsal savaş adı altında kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kan dökmüş, Coğrafi keşif adı altında birçok ülkeye seferler düzenleyerek o ülke insanlarını köleleştirmiştir. Cihat'ı ise kendi ayıplarını örtbas etmek için kullanmıştır.

İslam sürekli Batı ile kıyaslanarak gerici ve şiddet yanlısı olarak lanse edilmiştir. Batı'nın 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilim, sanat vb. konularda ilerlediği, İslam dünyasının ise gelişmelere ayak uyduramadığı inkâr edilemez bir gerçektir. Bunun sebepleri ise başta Haçlı Seferleri, Moğol istilası, savaşlarda Osmanlı Devleti'nin yenilgiye uğraması, İran'da bir Şii İmparatorluğunun kurulması sonucu yaşanan bölünmeler ve medreselerin

bozulmasıdır. Avrupalıların ve özellikle Lewis'in savunduğu gibi İslam'ın yetersiz ve kaderci olmasından dolayı değil İslam dünyasında iç sorunların had safhaya ulaştığı bir döneme denk gelmesidir.

Lewis, Batı dışındaki dünyanın geri olduğunu ancak Ortadoğu'nun daha geri olduğunu ve gerilik ile Ortadoğu'nun, Araplarla şiddetin özdeş olduğunu ileri sürmüştür. Lewis'in görüşünün aksine Batı başlangıçtan itibaren ileri, İslam dünyası ise geri kalmış değildir. 13. yüzyıla doğru Batı Avrupa diğer temel kültürlere yetişmiş ve 16. yüzyıldan itibaren ilerlemeye başlamıştır. Bu ilerlemede yapılan icatlar ve coğrafi keşiflerin yanı sıra sömürgeciliğin büyük bir payı vardır.

Batı ilerlemeye devam ederken İslam dünyasını, Afrika'yı, Asya'yı ve Amerika'yı sömürgeleştirmiştir. Lewis ve diğer birçok siyaset bilimci bu gerçeklerden bahsetmezken sadece İslam'ın gelişmelere engel olduğu görüşünü savunmuştur. El Kaide gibi terör örgütlerinin faaliyetlerini İslam ile bağdaştırırken, İrlandalı ve Basklı teröristlerin eylemlerini Hıristiyanlıkla bağdaştırmamıştır. Kısacası Lewis'in Ortadoğu'nun, Araplarla şiddetin özdeş olduğu tezi, gerçeği yansıtmamaktadır.

Kepel, El Kaide'nin teröre başvurmasını 1990'lı yıllarda Siyasal İslam'ın yenilgiye uğramasıyla açıklamıştır. Siyasal İslam anlayışının ortaya çıkış nedeni, Batı'nın Orta Doğu, Asya ve Afrika'daki Müslüman ülkelere karşı yaptığı 19. yy. Batı sömürgeciliğidir. Avrupalılar, 1800'lü yılların başında Tunus'un Fransa tarafından işgal edilmesine karşı başlatılan halk direnişini panislamist hareket direnenleri de panislamist (İslamcı) olarak adlandırmıştır. Bu tabir Batı'nın İslam'ı karalamak için kullandığı yöntemlerden biri haline gelmiştir. Batı'nın işgallerine ve sömürgesine karşı çıkan, silahlı mücadele yapan ve iktidar talep eden dindar insanlar Siyasal İslamcı olarak anılmaya başlanmıştır.

Siyasal İslam, Radikal İslam, Ilımlı İslam gibi söylemler, Batı'nın zaman zaman çıkarları doğrultusunda İslam'ı kategorize ederek gündemi şekillendirme çabısıdır. Ilımlı İslam Modelini hazmedemeyen radikallerin El Kaide terörüyle Cihat yolunu benimsediklerini belirten Kepel'in görüşü teröre kimlik kazandırarak El Kaide'nin yaptığı saldırıları İslam'a indirgemektedir.

Oslo'da aşırı sağcı Hristiyan Anders Behring Breivik tarafından gerçekleştirilen 77 kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırılar ve Yeni Zelanda'da Avusturalyalı Brenton Tarrant'ın cuma namazı kılınırken iki camiye canlı yayında saldırarak 50 Müslüman'ı katlettiği saldırılar terörist eylemlerin sadece Müslümanlar tarafından gerçekleştirilmediğini ve eylemlerin örgüt desteği olmadan da yapılabileceğini göstermiştir. Ancak Batılı siyasetçiler ve medya, El Kaide gibi terör örgütlerinin eylemlerini İslam ile bağdaştırarak İslami terörizm algısı oluştururken Hıristiyanların yaptığı saldırıları Hıristiyan terörizmi ya da saldırıyı gerçekleştirenleri Hıristiyan terörist olarak nitelendirmemiştir. El Kaide ya da benzeri grupların yaptığı eylemler İslam'ı temsil etmediği gibi Hıristiyanların yaptığı saldırılar da Hıristiyanlığı temsil etmemektedir. Cihat ile terörizmi hatta herhangi bir din ile terörü bağdaştırmak cahilce bir yaklaşımdır. Çünkü hiçbir din masumları öldürmeyi emretmez. Bu da Kepel'in görüşlerinin doğru olmadığını göstermiştir.

Roy, İslamcılığın İslami hukuku, şeriatı yeniden kurmaya çalışan bir yeni fundamentalizme (radikal dincilik) dönüştüğünü ileri sürmüştür. Klasik İslam anlayışında Devlet, bir amaç değil Müslümanların inançlarını doğru yaşamalarını sağlamaya yönelik bir araçtır. İslam'a göre devlet zorbalıkla, şiddetle değil emirler ve yasaklara göre yönetilmektedir.

İslami Devlet anlayışının hayata geçirilmesinin imkânsız ve çelişkili olduğunu savunan Roy'un aksine İslam medeniyeti 10 asır boyunca koyduğu kurallarla barış içinde yaşamış, ilim, sanat, mimari konularında öncülük yapmış, 7. asırdan itibaren ekonomik, mimari, teknik konularda birçok teori ortaya koymuştur. Bu teorilerin Batıyla tanışması ise Haçlı Seferleri ile olmuştur. Haçlı Seferlerinin etkisiyle İslam ile Batı arasında kültür alışverişi yaşanmaya başlamış, bunun sonucunda Müslümanların ilim, düşünce, sanat gibi konulardaki gelişmeleri Batı'ya geçmiş bu da Rönesans, Reform ve Sanayi Devrimi gibi tarihe yön veren olaylara alt yapı hazırlamıştır.

Barber, Cihat'ın kanlı bir kimlik politikası, McWorl'ün ise kansız bir kâr ekonomisi uyguladığı görüşünü savunmuştur. Toplumsal değerler, bireyler ve onların haklarıyla ilgilenmeyen McWorld'ün tek amacı insanları tek tipleştirerek bundan kâr elde etmektir. Aynı marka kıyafetler, popüler kültürün

dayattığı müzikler, fast-food yemek kültürü vb. küreselleşmenin sonucunda ulus devlet anlayışı zayıflayarak, geleneksel değersizleştirilmiş ve toplumun kendi kültürüne yabancılaşmasına neden olmuştur. Küreselleşme bu haliyle ulusal kültürleri tehdit etmektedir. Sonuç olarak bölgesel, sınıfsal ve devletlerarası eşitsizlikler artmış, sermayenin küreselleşmesiyle devlet egemenliği azalmış ve küresel terör ortaya çıkmıştır.

Batı'nın güvenlik adı altında ötekini kontrol etmek için uyguladığı bir takım tedbirler İslam – Batı şiddetini ortaya çıkarmıştır. ABD'nin terörle savaşıyoruz adı altında Irak ve Afganistan işgalini meşrulaştırması, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla uyguladığı ekonomik dayatmalar ve Filistin'de bir İsrail devletinin kurulmasına izin vermesi gibi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, Batı'ya karşı güvensizliği ve öfkeyi arttırmıştır.

ABD'nin demokrasi adı altında Irak'ta sivilleri bombalaması ve yüzlerce insanı öldürmesi, buna karşılık olarak Iraklı teröristlerin insani yardım gönüllülerini öldürmesi şiddetin iktidar aracılığıyla da yapıldığını göstermiştir. Zorlamayla kabul ettirilmeye çalışılan McWorld'e karşı direnç gösteren Müslüman ülkelere karşı Batı Cihatist algısını oluşturmuş ve İslam'ı modernlik karşısında bir düşman olarak lanse ederek piyasayı emperyalizme göre şekillendirmeye çalışmıştır.

McWorld'ün sınırsız olan iştahını karşılamak için kültürel dar kafalılığa ihtiyacı olduğunu bu yüzden McWorld'un Cihatsız yapamayacağını, Cihat'ın da McWorld'süz yapamayacağın ileri sürmüştür. Bu görüşe katılmamak elde değildir. Bir grup teröristin Batı'yı bahane ederek masum insanlara saldırmaları, diğer tarafın küresel boyutta kâr elde etmek amacıyla İslam'ı geri kalmışlıkla suçlayarak demokrasi, modernlik vaat etmesi, bu iki olgunun var olması için birbirine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Said, Batı'nın Doğu'ya yaptığı işgaller ile müdahaleleri meşrulaştırmak ve kendi iktidarını kabul ettirmek için Doğu'yu ötekileştirdiğini, Batı'nın kendi çıkarları doğrultusunda Doğu'yu yeniden inşa etmek için Doğu'yu geri kalmış, ilkel ve cahil olarak tanımladığını savunmuştur. Objektif bir şekilde yapılan bu açıklama tam olarak İslam'a yapılan haksızlığı anlatmaktadır. Batı, kendisine karşı bir düşman oluşturarak çıkarları doğrultusunda hüküm sürmektedir.

Kimin terörist kimin dost olacağına o anki çıkarlarına göre kendisi karar vermekte ve bunu insanların inançlarını, korkularını kullanarak yapmaktadır. İslam ilk zamanlardan itibaren Hıristiyanlık için korku ve tehdit oluşturmuş, daha sonraki yıllarda bu korku artarak devam etmiştir. Batı medyasının İslam'la ilgili kasıtlı olarak çarpıtarak yaptığı haberler, hükümetlerin İslam üzerinden siyaset yapmaları, üniversitelerde görülen ırkçı saldırılar ve medyanın abartılı söylemleri bu korkunun hala sürdürülmeye çalışıldığını göstermektedir. İslam ile radikal gruplar arasında bilerek bağlantı kurulmaya çalışılarak İslam'ın terör dinine dönüştürülmesi hedeflenmiştir.

Esposito, günümüzde ABD'nin savaşının İslam'a karşı yapıldığı algısıyla güçlendiğini ileri sürmüştür. İslam'ın dünyada en çok yayılan din olmasının yarattığı korku Müslümanları terörist olarak nitelendirenleri de arttırmıştır. Hristiyan önderliğindeki Batı medyası çağdaşlaşma ve ilerlemenin irticanın kaynağı olan İslam'dan uzaklaşarak mümkün olacağını savunarak Esposito'nun da dediği gibi İslami tehdit adı altında boş bir efsane anlatmaktadır.

Hemen her dönemde terör ve şiddet aşırı gruplar tarafından din adı altında kendini göstermiştir. Çünkü din taraftar toplamanın en kolay yoludur. Esposito dinin radikal gruplar tarafından terör ve şiddet olaylarında kullanıldığını, en yaygın örneklerinin İslam dünyasında görüldüğünü ve küresel terörizmin İslam'la bağdaştırıldığını öne sürmüştür. Terör olaylarında en çok suistimal edilen dinin İslam olduğu şüphesiz bir gerçektir. Ancak en yaygın örnekleri İslam dünyasında görülüyor diye küresel terörizm ile İslam'ı bağdaştırmak yanlış bir düşünce yapısıdır. Hıristiyanların da birçok terör eyleminde bulunduğunun örneklerinden yukarıda detaylı bir şekilde bahsedilmiştir.

Esposito, Huntington'ın İslam ve demokrasinin birbiriyle çeliştiği yönündeki fikirlerini ve İslam coğrafyasında demokrasinin imkânsızlığı görüşlerini reddetmiştir. İslam medeniyeti, 7. asırdan itibaren İslam öncesi Arap dünyasının yaşadığı Cahiliye döneminde ortaya çıkmış, yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerle birlikte barış içerisinde yaşamıştır. İslam medeniyeti inanç özgürlüğü, ilim, adalet ve hoşgörü üzerine kurulmuştur.

Kuran'ı Kerim'de eğitim öğretimi, pozitif bilimleri, aklı kullanmayı ve araştırmayı teşvik eden yüzlerce ayet bulunmaktadır.

İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet halkı esir almak yerine özgür bırakmış ve hiçbirini İslam hukukuna göre yargılamamıştır. Haçlı seferleri sırasında şehri alan Haçlılar on binlerce Müslümanı katlederken Selahaddin Eyyübi Haçlıların can ve mal güvenliğini garanti altına almış, gitmek isteyenlere de izin vermiştir. Kısacası, İslam dünyasında demokrasi uzun yıllarca hüküm sürmüştür. Bu da Esposito'nun, Huntington'un görüşleri ile ilgili söylediklerini doğrulamaktadır.

İslam ülkelerinin belirli bir dönemden itibaren Batı'daki gelişmeleri takip edemediği ve Batı'nın gerisinde kaldığı inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak İslam'ın Batı'daki gelişmelerin birçoğuna öncülük ettiği de diğer bir gerçektir. Tarih bu gerçeklerin kanıtıdır. 9. yüzyılda güneşin kendine özgü hareketi olduğunu ilk kez keşfeden El Fergani, günümüzde halen kullanılmakta olan Nil Ölçeğini (Büyük Ölçek) yapmış ve Dünya'nın eksen eğikliğinin 23 derece 27 dakika olduğunu ilk kez ortaya atmıştır. Yaşadığı asra ismini veren El Biruni, güneşin hareketlerinden mevsimlerin ne zaman başladığını belirlemiş, Newton'dan 100 sene önce yer çekimi kuramı üzerindeki ilk fikirleri dile getirmiş ve Galileo'dan 600 sene önce dünyanın döndüğü fikrini savunmuştur.

Haberleşme ağı olarak bilinen sibernetiğin kurucusu El Cezeri, bilgisayarın temelini atmış, robotlar, saatler, su makinaları, şifreli kilitler gibi birçok makine icat etmiştir. Krankbiyel ve piston sistemlerini içten yanmalı motorlarla birleştirerek pistonlu pompaların ve buhar makinelerinin temelini atmış bu da Sanayi Devrimini kolaylaştırmıştır. Tarih İslam'ın geri kalmışlık olmadığını aksine bilimin ve sanatın temellerinin atıldığı bir din olduğunu göstermektedir. Tarihi araştırmak yerine İslam'ı geri kalmışlıkla suçlamak asıl cahilliktir.

Medeniyet aynı kıyafetleri giymek, aynı müziği dinlemek ya da aynı yemekleri yiyerek insanları tek tipleştirmek değildir. Medeniyeti kendi çıkarları doğrultusunda kullanan Batı, çıkarları ile örtüştüğü sürece İslam'a ve

öğretilerine ses çıkarmamış, çıkarlarına ters düştüğü anda Cihat vurgusu yaparak algı oluşturmuştur.

Mısır'da tarihinde ilk kez seçimle iktidara gelen bir liderin darbe yapılarak yönetimden düşürülmesi, darbe sonucunda yönetimi ele geçiren Sisi'nin ise Batı tarafından büyük bir mutlulukla karşılanması Batı'nın çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinin kanıtıdır. Günümüzde yaşanan Rusya – Ukrayna savaşı sonucunda mülteci durumuna düşen Ukraynalıların Batı medyası tarafından "sarı saçlı mavi gözlü ve medeni" olarak tanımlanırken Müslüman mültecilerin "geri kalmış" olarak nitelendirilmesi Batı'nın medeniyet anlayışını ve Müslümanlara karşı tavrını göstermiştir.

Sonuç olarak, yukarıda da bahsedildiği üzere birçok siyaset bilimci özellikle Huntington, Kepel, Barber, Roy ve Lewis barış, adalet ve ilmin kaynağı olan İslam'ı savaşların ve saldırıların sebebi olarak görmüş, İslam'ı geri kalmışlık ve cahillikle suçlamıştır. İslam dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın bireyin huzur ve mutluluğunu temel ilke olarak kabul etmiş, bu doğrultuda barış ve adaleti sağlamıştır. Yüzeysel, yeterince irdelenmeden objektiflikten uzak bir şekilde yapılan bu görüşlerinin aksine Said ve Esposito olaylara daha objektif yaklaşmaya çalışarak tarihi ve İslam'ı araştırarak görüşlerini temellendirmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

ALLEN, C., **"İslamophobia, Ashgate Publishing"**, 2010,

ALTMAN, Alex, "TIME Kamuoyu Yoklaması: Çoğunluk Camiye Karşı, Çok Sayıda Kişi Müslümanlara Güvenmiyor**",** 19 Ağustos 2010, **Time,**

ALTUN, Prof. Dr. Ata, **"Büyük Orta Doğu Projesi ve Hıttin Sendromu"**, Rumeli – Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2011, https://www.rubasam.com/buyuk-orta-dogu-projesi-ve-hittin-sendromu.html

ANSARİ, Humayun, **"The Infidel Within: Muslims in Britain since 1980"**, C. Hurst&Co (Publishers) Ltd., UK, 2004,

ARAL, Berdal, **"Bosna Savaşı ve Uluslararası Hukuk"**, Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Aliya İzzetbegoviç Sempozyumu,

ARMAOĞLU, Fahir, **"Siyasi Tarih Dersleri (1789-1919)",** Sevinç Matbaası, Ankara, 1961,

ARMAOĞLU, Fahir, **"Siyasi Tarih (1789-1960)",** Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975,

ASLAN, Alice, **"İslamophobia in Australia",** Agora, Press, Sydney, 2009,

ATABEK, R., **"Türk Mason Tarihiyle İlgili Bazı Açıklamalar"**, 1984,

ATAY, https://dogruhaber.com.tr/yazar/mserif-durmaz/1429-islamofobi-nedenleri-etkileri-ve-cozumu/Merve, **"İslamofobi: Yeni Zelanda Saldırısının İç Yüzü",** Tez Çalışması, Ulusal Strateji Araştırma Merkezi, Haziran, 2019, https://dogruhaber.com.tr/yazar/mserif-durmaz/1429-islamofobi-nedenleri-etkileri-ve-cozumu/ (Erişim:15.05.2019)

AYHAN, Halis, **"Bir Uygarlık İmecesi Olarak Bosna Savaşı'nın Batı'sı",** Avrasya Etütleri, Sayı 57, 2020,

AYDIN, Hakan, Metin Eken ve Mustafa Derviş Dereli, **"Medya ve İslamofobi"**, Nobel Yayıncılık, 2019,

BALPINAR, Zafer, "Yahudi Milliyetçiliğinin Güç kullanımı Üzerinden İsrail'in Güvenlik Anlayışına olan etkisi", **Akademik Ortadoğu 7**,

BANKS, William, **"The Black Muslims"**, Philadelphia, Chelsea House Publishers, 1997,

BARIŞA ÇAĞRI, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu, Çev. Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998,

BARBER, Benjamin R., "**McWorld'e Karşı Cihad: Yeni Dünya Düzenini Biçimlendiren Güçler: Küreselcilik ve Kabilecilik",** Çev. Eser Birey, İstanbul, Cep Kitapları A. Ş., 2003

BORA, Tanıl, **"Milliyetçiliğin Provokasyonu-Yugoslavya",** Birikim Yayıncılık, İstanbul, 1991,

BORA, Tanıl, **"Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası**, **Bölgeler-Sorunlar, Bosna-Hersek"**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1999,

"**Bush: B.D. İslamcı Faşistlerle Savaş halindedir**", 10 Ağustos 2006, CNN,

CASTELLAN, Georges, **"Balkanların Tarihi",** Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993,

CEKİC, Smail, **"Boşnak Soykırımı"**, çev. Leyla Orak ve Emine Orak, Lutka Kitap Yaynları, İstanbul, 2018,

CERAN, İsmail, "Fransa'da İslam (VIII. Yüzyıl)", **"Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (dergİabant)"**, Güz 2017, Cilt:5, Sayı:10,

CİGAR, Norman, "**Uloga Sırpskih Orijentalista u Opravdavanju Genocida nad Muslimanima Balkana – Turkce: Balkan Müslümanlara Uygulanan Soykırımın Meşrulaştırılmasında Sırp Oryantalistlerin Rolü",** Sarajevo, " DES ", 2000,

CHOMSKY, Noam, **"Medya Gerçeği",** Çev. Abdullah Yılmaz, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1993,

CRETU, Valeri, **"Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizlerine Yönelik Politikası**", Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006,

ÇAĞLAYAN, Selin, **"İsrail Sözlüğü"**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

ÇAKAR, Rabia, **"Kent Kırım: Bosna-Hersek Örneği Üzerinden Belgesel Film Analizi"**, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021,

ÇAKIRCA, Burak, "Uluslararası Hukukun Eksik Uygulanışına Bir Örnek: Bosna-Hersek'te Uluslararası Toplumun Müdahaleleri, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 15, sayı 2, 2020,

ÇAKMAK, Muhammed İkbal, **"Soykırıma giden yol",** 11.7.2019, https://www.gzt.com/mecra/soykirima-gidenyol- 3509027, Erişim: 16.9.2019.

ÇANDAR, Cengiz, **"Bilmediğimiz Bosna"** başlıklı Yazı Dizisi – 4 – Sabah gazetesi, 1 Ağustos 1995

ÇİL, Halit, "**Özgür ve Bilge Lider Aliya Izzetbegoviç",** Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019

ÇOMAK, Hasret, **"Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği"**, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2009, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitiği, Erişim Tarihi:18.03.2018

DEMİR, Hakan, "II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya (1939-1945): Hırvat Ustaşalar, Sırp Çetnikler ve Komünist Partizanlar" **Karadeniz Araştırmaları**, XIV/55 - Güz 2017,

DİSRAELİ, Benjamin, **"Coningsby"**, Project Gutenberg, E-book 2017,

DIZDAR, Zdravko (2007), **"Četnički Pokret Na Području Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1941. – 1945.)",** Nezavisna Država Hrvatska 1941. – 1945., Edt. Sabrina P. Ramet, Alinea, Zagreb,

DOHERTY, Carroll J., **"US Policy on Use of Force Puzzles Many Lawmakers",** Congressional Quarterly Weekly Report, vol. 52, no.15, 16 April 1994,

DJURDİEV, Branislav, **"İslâm Ansiklopedisi, Bosna-Hersek Maddesi"**, TDV Yayınları, Cilt 6, İstanbul, 1992,

ELMAS, Merve, **"I. Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti üzerinde Yahudi Etkisi",** Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020,

EMECEN, Feridun, İslam Ansiklopedisi, **"Bosna Eyaleti Maddesi"**, TDV Yayınları, 1992, Cilt. 6

EREN, Ahmet Cevat, **"Mahmut II Zamanında Bosna-Hersek"**, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1965,

ESPOSİTO, John L., **"Kutsal Olmayan Savaş: İslamcı Terör"**, Çev. Nuray Yılmaz, Ertan Yılmaz, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2020,

ESPOSİTO, John L., Tamara Sonn ve John O. Voll, **"Islam and Democracy After the Arab Spring",** Oxford University Press, 2016,

ESPOSİTO, John L., **"The Islamic Threat: Myth or Reality",** New York, Oxford University Press, 1992,

ESPOSİTO, John L. ve İbrahim Kalın, **"İslamofobi 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu",** İnsan Yayınları, İstanbul, 2015

FRAIGNACİJE, Gavran, **"SuputniciBosanskePovijesti – Sedam Stoljeca Djelovanja Bosanskih Franjevaca, Sarajevo",** 1990,

"France's Senate Backs National Assembly and Bans Women Wearing The Burka in The Public", **Daily Mail,** 15 Eylül 2010,

"France's Crusade Against Faith", **Time,** 18 Ekim 2010,

FİLİPOVİC, Muhammed, "**Bosna i Hercegovina – NajvaznijeGeografske, Demografske, Historijske, Kulturne i PovijesneCinjenice, Sarajevo",** 1997,

GALANTE, Avram, "Turcs et Juifs", Etablissements Haim Rozio & Co, İstanbul, 1932,

GARAUDY, Roger, **"Çöküşün Öncüsü ABD, 21. Yüzyılı Nasıl Hazırlamalı"**, Çev: Cemal Aydın, Timaş Yayınları,

GARAUDY, Roger**, "İlâhî Mesajlar Toprağı Filistin"**, Ed. L'Albatros, 1986, s. 315-318 ve 377-387. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 3. baskı 2014,

GUTMAN, Roy, **"Bosna'da Soykırım Günlüğü"**, Tür.: Şakir Altıntaş, Pınar Yay., İstanbul, 1994,

GÜRKAN, Salime Leyla, "Yahudilikte İhtida Meselesi", **İslam Araştırmaları Dergisi 7**, 2002,

GLENNY, Misha, "**Balkanlar: 1804-1999 Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler",** İstanbul, 2000,

GREEN, Todd H., **"The fear of Islam; An Introduction to İslamophobia in the West",** Minnepolis, 2015,

HERZL,Th., **"Yahudi Devleti"**, Librairie Lipsshutz, 1926,

HOLBROOKE, Richard, **"Bir Savaşı Bitirmek"**, Çev.: Belkıs Ç. Dişbudak, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 1999,

HOLLER L., Susie**, "A Just War Critique of the International Community's Intervention in Bosnia-Herzegovina between 1992-1995"**, http://www.amcips.org/articles/shoeller.htm (20.05.2005).

HOWARD, Lise Morje, **"UN Peacekeeping in Civil Wars"**, Cambridge, Cambridge University Pres, 2008

HUNTER, Shireen T.ve Huma Malik (Ed.), **"Islam in Europe and the United States: A Comparative Perspective",** Washington, D.C, Center for Strategic and International Studies, 2002,

HUNTİNGTON, Samuel P.**, "Sukob Civilizacija i Preustroj Svjetskog Poretka"**, Zagreb, 1998,

HUNTİNGTON, Samuel P., "The Clash of Civilizations?", **Foreign Affairs**, Vol. 72, No. 3, Summer 1993, Çev. Murat Yılmaz (Ed.), Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları, Ankara, 1995,

HUNTİNGTON, Samuel P., **"Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması"**, Çev. Mehmet Turhan ve Y. Z. Cem Soydemir, Okuyanus yayınları, İstanbul, 2004,

IOANNİS, M. "**Warvitsiotes, Mediterranean Quarterly, Kış",** 1992,

IŞIKLI, Alpaslan, **"Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi",** İstanbul, 1983,

IZZETBEGOVİÇ, Aliya, "Dünden Bugüne Mladi Müslimanı Teşkilatının Etkisi Üzerine -1", Röportaj, SeadTrhulj, çev: Zayim Bilir, **Haksöz Dergisi**, Temmuz 1994, sayı 40

IZZETBEGOVİÇ, Aliya, **Konuşmalar**, Klasik Yayınları, 2008, çev. Halit Çil, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019

IZZETBEGOVİÇ, Aliya, **"Tarihe Tanıklığım"**, Ter.: Alev Erkilet, Ahmet Demirhan ve Hanife Öz, Klasik Yay., İstanbul, 2003,

İLHAN, Mehmet Suat, **"Bosna-Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu"**, Biz bize Yayın, Ankara, 2007,

JOHNS E., Raymond, **"Bosnia and Collective Security: UN, EC, NATO, CSCE, WEU – Which Task For Whom?"**, *Executive Research Project*, (Washington: The Industrial College of the Armed Forces, National Defence University, 1993)

JOHNSTON, Douglas M. ve Jonathon Eastvold, "History Unrequited", in Harold Coward & Gordon S. Smith (eds.), Religion and Peacebulding, Albany: State University of New York Press, 2004,

KALE, Başak, **"Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde bir Yanılsama?**", der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2001,

KALIN, İbrahim, **"Batı'nın Yeni Irkçılık Modeli: İslamofobi**", http://www.stargazete.com/acikgorus/batinin-yeni-irkcilik-modeli-islamofobi-haber-6740.htm , 28/12/2009

KARAKAYA, Bahattin, **"Bosna-Hersek, Balkanlar ve Türkiye",** Başlıklı Yazı Dizisi, Türkiye Gazetesi, 1994,

KARAL, Enver Ziya, **"Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri 1856-1861"**, TTK Yayınları, 7. Baskı, Cilt 6, Ankara, 2007

KARAL, Enver Ziya, **"Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)",** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 8, Ankara, 2007,

KARATAŞ, Zeki, **"Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri"**, Sosyal Hizmet E-Dergi, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015,

KEPEL, Gilles, "Will the Jihad Ever Catch the Fire?", **Time,** September 1, 2002, (Çevrimiçi) http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1003230,00html,

KEPEL, Gilles, **"Allah in the Qest: Islamic Movements in America and Europe",** Çev. Işık Ergüden, İstanbul, Metis Yayınları, 1995,

KEPEL, Gilles, "Jihadists Failing to Win Muslim Minds", **Los Angeles Times**, September 9, 2004,

KEPEL, Gilles, **"Jihad: The Trail of Political Islam**, s.464; Olivier Roy, **Globalized Islam: The Search for a New Ummah"**, New York, Columbia University Press, 2004,

KEPEL, Gilles, **"The War for Muslim Minds: Islam and the West"**, Çev. Pascale Ghazaleh, Cambridge, Belknap Press, 2004,

KILIÇ, Ayşe Elvan, **Aliya'nın İzinde Bosna'ya Kırk Adım,** Mavi Ruhlar, 40'lar Kulübü Yayınevi, İstanbul, 2016, 2. Baskı,

KİRKPATRİCK, Jeane, **"Weak President Worsens Bosnian Situation under U.N."**, Human Events, Vol. 51, No. 25, 30. 06.1995,

KOLOĞLU, Orhan, "**Abdülhamid ve Masonlar"**, Pozitif Yayınlar, İstanbul, 2004,

KUT, Şule, "**Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik"**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005,

KHAN, Mujeeb R., **"Avrupa'da Yeniden Doğuş, Bosnalı Müslümanların Yaşama ve Tanınma Savaşı**", çev. Hakan Yurdakul, Dayanışma Vakfı Yayınları, 1996,

KLEMENCİC, Matyaz - Mitja Zagar, "**EtnickaDiverzija u Naciji: Diverzija Naroda Jedne Stare Yugoslavije"**, Zagreb, 1995,

LAFFAN, R.G.D., **"The Serbs:The Guardians of the Gate"**, New York: Dorset Press, 1989, ss. 42-45

LANTİS, J., "Strategic Dilemmas and the Evolution of German Foreign Policy Since Unification", Praeger, London, 2002

"LE NOUVEL OBSERVATEUR" dergisi, 24 Eylül 1992,

LEAN, Nathan, "**İslamofobi Endüstrisi",** Tercüme İbrahim Yılmaz, Dib Yayınları, Ankara, 2019,

LEWIS, Bernard, "I'm Right, You're Wrong, Go to Hell: Religions and The Meetin Of Civilization", **The Atlantic Monthly,** Vol. 291, No.4, May 2003, (Çevrimiçi) http://www.theatlantic.com/doc/200305/lewis,

LEWIS, Bernard**, "Islam and the West, New York, Oxford University Press, 1993; Luis Lugo, "Islam and the West: A Conversation with Bernard Lewis"**, 2006, Hay-Adams Hotel, Washington, D.C. (Çevrimiçi) http://www.pewforum.org/2006/04/27/islam-and-the-west-a-conversation-with-bernard-lewis/,

LEWIS, Bernard, "**Islam and The West",** Oxford University Press, New York, 1993,

L'EXPRESS, Ekim 2008,

LÜTEM, Ömer L, Birgül Demirtaş Coşkun, "**Balkan Diplomasisi"**, ASAM, Ankara, 2001,

MAGAS, Branka, **"The Destruction of Yugoslavia Tracking the Break Up**", 1980-92, 4.B, London: Verso, 1993,

MALCOLM, Noel, "**Bosnia: A Short History"**, 1.b., London: Macmillan Publishers, 1994,

MAMDANİ, Mahmud, "**İyi Müslüman, Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökleri"**, New York: Pantheon 2004,

MARX, Karl, **"Yahudi Sorunu"**, 1997, çev. Niyazi Berkes, Sol Yayınları, Ankara,

MEDUNARODNA POLİTİKA, S.12 (2008 Oktobar),

MUHAMMED Bosnavi ile özel görüşme, 10 Temmuz 1993,

NAURECKAS, Jim, **"Oklahoma City Bombalaması: Olmayan Cihad",** Extra!, Temmuz/ Ağustos, 1995, http://www.fair.org/index.php?page=3606.

ÖKSÖZ, Melih, "**13 Dakika 51 saniyede İslamofobi**" İKV Değerlendirme Notu 58, 2012,

ÖZSOY, Ali, "**Balkanlar'da Türk Soykırımı",** 4. Baskı, İleri Yayınları, İstanbul, 2017,

PAYNE, Carroll, **'The Peace Process in the Former Republic of Yugoslavia'**, World Conflict Quarterly, 2001,

PİCHERİT-DUTHLER, G. ve Yunis, A. 2011, "**Tramps vs. Sqeetheart: changing images of arab and american qomen in hollywood films. Middle east journal of culture and communication"**,

PİPES, Daniel, "**Müslümanlar Geliyor, Müslümanlar Geliyor**", 19 Kasım 1990,

PORİC, İndira, **"Bosna Sorununun Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi"** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012,

PURİVATRA Arif, "**Stanje Bosanskih Muslimana",** Nacionalni i Politicki Razvoj Muslimana (Rasprave i Clanci), Sarajevo, 1969,

REİBMÜLLER, **"die Bosnische Tragödie"**, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1993,

ROY, Oliver, "**Fundamentalists Without A Common Cause"**, Le Monde Diplomatique, October 1998, (Çevrimiçi) http://mondediplo.com/1998/10/04afghan,

ROY, Oliver, "**Siyasal İslamın İflası"**, Çev. Cüneyt Akalın, Metis Yayınları, İstanbul, 1994,

SACİRBEY, Omar, "**Kamuoyu Yoklaması: Bin Ladin'in Ölümünden Sonra Müslüman Karşıtı Duygular Artışta**", 22 Temmuz 2011. http://www.religionnews.com/politics/government-and-politics/poll-anti-muslim-sentiment-grew-after-bin-laden-death,

SAID, Edward W., "What Price Oslo?", **Al–Ahram Weekly,** March 20, 2002, (Çevrimiçi) https://www.counterpunch.org/2002/03/23/what-prrice-oslo/

SAID, Edward W., "**Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları"**, Çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 2003,

SAID, Edward W., "The Arab Condition", **Al-Ahram Weekly,** May 26, 2003,

SAID, Edward W., "Blind Imperial Arrogance", **Los Angeles Times**, July 20, 2003,

SAID, Edward W., "**Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu"**, Trc. Selahaddin Ayaz, Pınar Yay. İstanbul, 1991,

SAMARY, Catherine, "**Parçalanan Yugoslavya ve Bosna'da Etnik Savaş"**, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 1995,

SAMUR, Hakan, "Avrupa'daki İslamofobinin Avrupalı Sebepleri", **Mukaddime,** Cilt:7, Sayı:2, 2016,

SAND, Şlomo, "**Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi"**, 2011, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Doğan Kitap

SANDER, Oral, "**Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)",** Sevinç Matbaası, Ankara, 1969,

SANZ L., Timothy, **"The Yugoslav Conflict: A Chronology of Events 1990-1993"**, *Military Review*, December 1992, http:// fmso.leavenworth.army.mil/documents/chronmr.htm (02.06.2005).

SARIASLAN, Fatma Kurt, "**Batı Literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi"**, Onto Yayınları, İstanbul, 2018,

SELLS, Michael Anthony, "**The Bridge Betrayed: Religion and Genocide in Bosnia"**, Berkly University of California Press, 1996,

SELVER, Mustafa, "**Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna"**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003,

SILVERSTEIN, Paul A., **"The Context of Anti-Semitism And Islamophobia In France",** Patterns Of Prejudice, Vol.42, No.1, 2008,

SİMİC, Predrag, **"The Civil War in Yugoslavia: Cause and Effect",** International Affairs, Moskova, Ağustos 1993,

SONYEL, Salahi Ramadan**, "The Silent Minority: Turkish Muslim Children in British Schools"**, Cambridge, 1988,

SÖZEN, Edibe, **"Söylem"**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999,

SHAHEEN, J.G., 2000, **Hollywood's Muslim Arabs. The muslim world,**

TAŞDELEN, Hürol, **"Osmanlı'da Mason Locaları"**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Haziran 2019,

TEKİN, Cemile Haliloviç, **"Bosna-Hersek Devleti",** 3. Baskı, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2012,

TEMEL Recep, **"Bosna-Hersek -Siyasi-İktisadi-Sosya/Kültürel Yönleriyle-"** Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara, 2018,

Terrorism and Community Relations, House of Commons, Home Affairs Committee (Sixth Report of Session 2004-05), Volume 1, London, 2005,

TİRYAKİOĞLU, Ethem, **"Yugoslavya'ya Toplu Bir Bakış"**, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Stratejik Etütler Bülteni, Ankara 13(66), 1979,

TOKGÖZ, Habip, "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm", **Anasay Dergisi**, 3 Aylık Hakemli Süreli Dergi, sayı 1, Ağustos 2017,

TOMANİC, Milorad, **"Srpska Crkva u Ratu i Ratovi u Njoj – Türkçe: Savaştaki Sırp Kilisesi ve Kendi İçindeki Savaşlar"**, Beograd, Medijska Knjizara Krug, 2001,

TURNER, Bryan S., **"Oryantalizm, Kapitalizm ve İslam",** Çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1993,

TÜRKAN, Hüseyin, "**Yirminci Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Katliamlar"**, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi (UHİM)**,** İstanbul, 2012-2014,

TÜRKÖLMEZ, Fadime ve Hüseyin Türkan (Yay. Haz.), **"Yirminci Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Katliamlar"**, 2. Baskı, İstanbul: Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, 2014,

"**The Problem of Clichy: After 2005 Riots, France' s Suburbs Are Still Miserable**", Time World, 7 Aralık 2012,

T. W. B., Carr, "German and US Involvement in the Balkans: A Careful Coincidence of National Policies", 1995, Defense & Foreign Affairs, http://emperors-clothecom/articles/carr/carr.html (Erişim Tarihi: 16.11.2017),

UZUN, Nihat, "**Avrupa'da İslamofobi İngiltere Örneği"**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2012,

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "**Osmanlı Tarihi",** Cilt 1, TTK Yayınları, Ankara, 1988,

VREME DERGİSİ, Belgrad, 30 Ekim 1995, Ed Vulliamy, **"The Crime of Appeasement",** International Affairs, Cilt: 74, sayı 1 Ocak 1998,

YAPICI, Merve İrem, "**Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri**", Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No: 8, 2007,

Y.A.M, **www.beyondintractability.org/iweb/docs/Safe_Havens-Bosnia.pdf.** akt. Merve İrem YAPICI, "Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, No: 8.

YESEVİ, Çağla Gül, "**İsrail'in Devlet İmajının Şekillenmesi",** Bilge Strateji, Cilt 9, Sayı 16, Bahar 2017,

YILDIZ, Zekeriya, "**Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek"**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1993,

ZAHOVİÇ, Amela, "**1989 Sonrası Balkan Milliyetçiliğine Örnek: Bosna-Hersek"**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005

WEİSS G., Thomas, **"Bosnia, 1992–1995: Convoluted Charity?**", (Ed.) Thomas G. Weiss, Military-Civilian Interactions: Intervening in Humanitarian Crises, (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1999),

İNTERNET KAYNAKLARI

Acı rakamları ile Bosna Savaşı, 05/04/2010, Sabah Gazetesi, https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/aci_rakamlari_ile_bosna_savasi/4, adresinden edinilmiştir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (The European Union Agency for Fundamental Rights-FRA), **"Muslims in the European Union: Discrimination and islamophobia",** http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf,

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Bosna–Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri**, (1516-1919), Ankara, 1992, **Osmanlı'nın Bosna'yı Fethi,** https://www.bosnakmedya.com/osmanlinin-bosnayi-fethi/, Erişim Tarihi: 04.04.2018

İslamophobia: A Challenge for Us All", **Report of the Runnymede Trust**,1997,http://www.runnymedetrust.org/uploads/publications/pdfs/islamophobia.pdf, 17.09.2015

"France sees 'alarming' rise in Islamophobia", France 24, http://www.france24.com/en/20121120-islamophobia-france-increasing-alarmingly-national-front-anti-semitism, 21 Kasım 2012,

Srebrenitsa katliamı: Srebrenitsa'da neler yaşandı? Kapanmayan yara Srebrenitsa…,11.07/2019,SözcüGazetesi,https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/srebrenitsa-katliami-srebrenitsada-ne-oldu-kapanmayan-yara-srebrenitsa-5224720/

Sözcü Gazetesi, https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/srebrenitsa-katliami-srebrenitsada-ne-oldu-kapanmayan-yara-srebrenitsa-5224720/

"Washington Post Kamuoyu Yoklaması: İslam'la İlgili Görüşler", 8 Eylül 2010, ABC News. **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil..**

http://ohpi.org.au/anti-muslim-hate-interim-report/,2018, Hakan Aydın-Metin Eken-Mustafa Derviş Dereli, Medya ve İslamofobi, Nobel Yayıncılık, 2019,